

Několik povídek.

Napsal

JINDŘICH Š. BAAR.

— Knih „Dědictví Svatojanského“ č. 96. —

Podíl údů „Dědictví Svatojanského“ na r. 1907 č. 3.

V Praze, 1907.

Tiskem družstva Vlast. — Nákladem Dědictví sv. Jana Nepomuckého.

Barák a dítě.

I.

Hned tenkrát, když byl „jako palec“ ještě — už nejraději hrabal se v zemi, v písku a hlíně a stavěl si z bláta a kaménků malé baráčky a chlívčeky a když se ho někdo optal: „Francku, čím pak budeš?“ bez váhání odpověděl: „zedníkem“ —

„A proč?“

„Proto, abych si moh' postaviti barák“ —

Když potom chodil do školy, tu do sešítu i na desky knih — na lavici i na zdi — tužkou, uhlíkem, pérem i nožem škrabal a kreslil nejradičí chalupy a domy, přízemní i jednopatrové, o jednom i dvou kominech a dávno, než školu opustil, měl vyjednáno se zednickým mistrem, že k němu vstoupí do učení.

Zlobili ho a říkali: „to je umazané řemeslo — tomu bych se neučil“ — ale Francek Šosínovic jako starý, furiantsky pohodil hlavou, vzepjal hruď a pocíťoval živě povinnost za stati se řemesla, jako by už teď k jeho cechu nalezel.

„A proč bych se neučil zedníkem?“ odbýval posměváčky vtipem, „zedníci mají se nejlépe, v zimě nedělají nic a v létě málo.“ Utvrzovaly takové posměšky pouze jeho pevné rozhodnutí, rozněcovaly v něm chtivou touhu, aby už mohl se opásati dlouhou, režnou zástěrou, postaviti se ke zdi, kladivem oklepávati rohaté cihly, polévat ji hustou kašovitou maltou, klásti je na sebe do řad — stavět — stavět... A ruce chtivosti jen jen se mu chvěly.

Dočkal se toho štěstí. Stal se dokonalým, dobrým zedníkem a stavitelé o něm říkali: „toho kluka je škoda, z toho by byl mistr, jenom do škol kdyby mohl.“ Ale na to nemohl podruh Šosín ani pomyslit, „ať je rád, že ho dám vyučit řemeslu, mě můj tatík dal v deseti letech sloužiti,“ říkal otec Franckův ke své vlastní cti a chvále.

A Francek byl spokojen. Od jara do zimy, ba i v zimě chodil po stavbách a pomáhal stavět co bylo, baráky vysoké i nízké, činžáky i villy, kasárna pro vojáky a školy pro školáky, nádraží a divadla, chrámy i kriminály... Už spočítat ani nemohl, kde už všude stavěl.

Ale po všechni těch stavbách provázela ho jedna myšlenka. Jako dítě vyslovil ji jednou nahlas. Když rodiče musili se kdysi vystěhovat z bytu a hledali starostlivě nové podruží... tenkrát postavil se před otce a řekl hrde: „Tatínku, až já budu veliký, tak vám postavím barák.“ Otec se tenkrát pohrdavě usmál.

„Jistě,“ kývl Frantík hlavou a chtěl se i zadušovat; na to ale otec obrátil se, neměl času poslouchat nápady synovy, kterým ani za mák váhy nepřikládal.

Ale zatím to seménko ve Franckovi klíčilo a kořinky hluboko zapouštělo... Rostlo s ním. Čím byl starší, tím silnější byla jeho touha, zvláště od té doby, co se oženil.

Ne, on si nepřeje takový nádherný, veliký dům o kolika patrech se žlutou fasádou, plnou oken, soklů, sloupků, hlavic, říms a ozdob všelijakých z malty naplácaných, ze sádry umačkaných a nalepených, jenom domeček, chaloupku docela maličkou, skromnou by chtěl, pokornou a nízkou, bílou a hladkou, která by měla v čele dvě okénka, ve štitu jedno a v boku dvě, chaloupku taškami přikrytou o jedné světničce a komoře...

Přimhuřoval oči a v duši často kouzlil si ten obrázek. V poslední přestávce, když pojedl skrovny oběd svůj, svalil se někde ve stínu stavby na hromadu chladicího písku, natáhl unavené údy, ruce obě skřížil si pod hlavu, vápnom postříkaný klobouk položil si na oči a na tváře a oddal se libeznému snění.

Před jeho duševní zrak vyplul baráček. Viděl ho, jak sedí jako hříbeček při samé zemi. Na čtyřech bílých zdech jako na nohách skrčených, sedí červená střecha jako klobouk na hlavě, rdi se na něm a jako peričko za kloboukem vyrůstá po straně ze střechy štíhlý komín s modravým chucholem dýmu... Stojí pěkně v řadě nových domků, jak tam u nich v Bečici v posledních letech si je postavili Bakula, Tomeš z pivovaru, Jira, „ba i ten šílhavý Kubásek vzmohl se na barák,“ skoro hlasitě rozpominal se Šosin — „hle i ten Kubásek“ dráždil svoji lačnou touhu, „má už barák, koupil si místo od Vavrouše a postavil si domek jako klec“ a představil si živě ten nejnovejší domek ve svém rodiství, viděl ho, jak je neomitnutý, slepený jako mosaika z nepravidelných kamenů, opuky, pískovce, jenom tu a tam kolem oken červenaly se pruhý cihel, ale v tom domku nedostavněn také viděl, jak v oknech zelenaly se kytičky a uvnitř bělaly se shrnuté záclonky... Zůstávají tam, už měsíc zůstávají tam, „ve svém“, a jako by ho prutem šlehl, jako jehlou kdyby ho bodl, vyskočil se země a zbytek času až do jedné hodiny prochodi. To závist tak ho zvedala se země, zaplašovala mu libé sny a hnala ho do stržlivé skutečnosti. Dival se, jak ostatní vycházeli z blízkého hostince, utírajíce si cestou ještě pivem vlhké kniry, i jemu žizní prahlo v krku

a jazyk lepil se k patru, ale nikdy nedopřál si ani hltu piva, ani chutného uzenáče. V ústraní a často i za posměchu všech, pojidal suchý svůj chléb a zapíjal vodou, kterou na stavbu dovázel, ale v duchu mastil i kořenil si chudý oběd svůj právě tím radostným sněním, tím vědomím, že každým grošem ušetřeným bliží se k tomu snu, k té vidině, k životnímu cíli svému — k baráku.

K večeru po šesté, vracíval se často dalekou cestou ke svému domovu. Když se blížil k Bečici, zadival se kolikrát na tu vesničku strážně sevřenou. Jako ptáci v hejnu sedely tu a k sobě se tlačily statky, chalupy i baráky. Vyhřívaly se tu v zapadajícím slunéčku, střechy na nich krvavě hořely, zdi bělaly se matně jako stříbrné a okna svítila a plála, jako by byla plničká nejryzejšího zlata.

Šosin oči oslepěné tou krásou přiviral a bolestně vzdychal, „a žádný, a žádný, co je jich tam, není můj.“

Když oči otevřel, stály v nich slzy. Tak silnou, až chorobnou byla jeho tužba po vlastním domovu.

II.

To bylo dávno jasno mladému Šosinovi, jedna jediná cesta že vede k splnění jeho snu. Cesta vyšlapaná a známá, posázená penězi. Ano penize, to je jediný prostředek, kouzelný prut, klič, kterým otevře si cestu do svého vysněného ráje...

Proto když vracej se uhoněn, upachtěn z práce do své světničky k mladé ženě, nedivil se do její modrých očí, ne-hladil zlaté její vlasy, ale bral do ruky modrou, tenkou knížku, opatrně v papíru zaobalenou a na dně kufru pod zámkem pečlivě opatřovanou a hleděl do ní.

Všecky svoje úspory viděl tam, jak zvolna rostly, kapka ke kapce, jak po pětce a po desítce zanášel je do záložny, jak vždy po roce podtrhl je pan účetní černou čarou, sečetl je a kapky se slily v jednu číslici. Vojna byla sice trapnou přestávkou, ale za to pak najednou připlula celá stovka, věno jeho ženy, a dovršila rázem čtyři stovky.

„Čtyry stovky, čtyry stovky, co je to na barák!“ zlostně i malomyslně říkal a v návalu hněvu házel knížku potupně zpět do kufru; „dvě stě stojí místo, za dvě stě cihel nestačí a teď dříví, vápno, písek, potahy,“ odborně vypočítával na prstech „a to je pouze materiál, kde pak jsou řemesla, zednici, tesáři, truhlář, zámečník“ a až zoufale mávl rukou.

„Tisíc zlatých, rovná tisicovka musí být na dřevě, než se do stavby pustím,“ tvrdě určoval si cíl, hranici, ke které musí dospět a k té hranici vlékl sebou i svoji ženu. To byl jediný důvod, pro který se ženil. „Budem dva vydělávat,“ řekl si, když mu umřela matka a byl by musil k cizím na

stravu — a oženil se. Žena chodila na panské a poctivě tvrdě dobyté denní tři šestáky odevzdávala muži. I ona spokojovala se s nejnutnějšími požadavky, s nejjednodušší stravou, a jakoby ji nakazil její muž, i její oči horely a svitily, když mluvil o svém snu, o vlastním baráku, postaveném tam na kraji vedle domku krejčího Kubáška . . .

„Tisíc zlatých,“ sepjala žena ruce a oči její pohasly, jako mlhou kdyby se potáhly, zakalily se. Tak daleký zdál se jí ten cíl, tak dlouhé strádání a tak bolestné odříkání, než k němu s mužem dospějí.

„Ano, tisíc zlatých,“ stejně tvrdě, rozhodně přisvědčil muž.

„A kde je vzal Kubášek, kde je vzali Jirovic a Bakula s Bakulkou?“

„Vidíš, to je pravda,“ udeřil se Francek do čela. „Kde vzali peněz na stavbu?“

„Tisíc zlatek, to je peněz, ty se nezvednou na cestě a nevytřesou z rukávu; co my se tuhle naplazíme, jakživa jsem se za svobodna u sedláka tak nenadřela a jak pak dlouho to vydržím, nechodím už sama —“

„Cože?“ jako bodnut, jako poplašen, jako by se nesmrně byl ulekl, úsečně optal se Šosín a změřil svoji ženu.

„Ano, křtit budem, a to je něco divného; hnedle rok budeme svoji . . . a potom to nepřijde, abych šla den co den do práce a dřela jako kůň.“

„Tohle nám ještě scházelo, tohle nám scházelo,“ v duchu naříkal muž hned v té chvíli důvěrného sdělení. Hned v tom okamžiku lakomý strach zmáčkl sobeckou jeho duši a udusil v ní všechnu radost otcovskou. Naopak, to dítě dosud nezrozené zdálo se mu nepřitelem jeho zamilovaného snu, barák — barák to byl vlastní jeho syn, miláček jeho snů, na jeho zrození se těšil, myšlenkou naň se kochal, ale dítě malé, skutečné dítě? Jenom překážet bude, žena nebude moci do práce, opozdime se, nevyděláme tolik . . .

„Tisíc zlatek,“ zaplálo mu zase v hlavě. „Lépe, kdyby se nenarodilo,“ přál si otec a starostmi ani usnouti nemohl. Zmalátnělý, unavený vstával ráno po bezesné noci. S hlavou k zemi schýlenou odcházel ráno do práce. Nové starosti ohýbaly jí a tížily jí k zemi.

„Děti budou — malé děti,“ říkal si v duchu a z domova věděl — čím více krků — tim těžší život rodičů — „živit je“ počítal — „a šatit“ přidal po chvíli — „co to bude stát!“ Až dosud blížil se stále k svému cíli — ale lekal se — pak s dětmi — že bude se od něho vzdalovat. Nikdy nepodaří se mu pak ušetřit tisíc zlatých — nebude nosit v neděli do záložny modrou knížku a ukládat po pětce — někdy méně — někdy více . . . A jako na zloděje dival se na příští děti své. Nenáviděl je a zatvrtil se na ně jako úhlavní svoje nepřátele a za to tím více přilnul k ohro-

zenému plánu svému. Ničeho se neštítí — všecko byl by podnikl — všechno se odvážil — jen aby zachránil svůj sen — splnil vroucí svoje přání.

Tak kdosi mu řekl, když pátral, odkud vzal Kubášek peníze na stavbu, „jó, Kubášek, to je socínek, ten je dostal od socialistů“ — a Francek uvěřil a jako břitvy, nerad sice, ale přece chopil se těch slov. Šel ke Kubáškoví, který byl v Bečici důvěrníkem nějaké dělnické organizace a přistoupil za člena. Pozorně na všecko se vypatal, na sídlo spolku, na předsedu, na pokladníka a v neděli vypravil se do města.

„Co mi dáte, když se k vám dám?“ optal se přímo a byl rozhodnut, chtěl „tisíc zlatek“, ale smlouvati se až na stovku. Ale tam se mu nehorázně vysmáli, vysvětlili mu, že si někdo smich z něho ztropil, že dáti nemohou nic, protože nemají — ale on Šosín, že zaplatiti musí zápisné a příspěvek členský, že by měl přispět na fondy, předplatit si noviny, aby tak hloupě nemluvil, koupit si brožury a knihy, až hlava mortala se z toho všechno Šosínovi. Nedal se k nim — ale touha po rychlém zbohatnutí, dřív, než dítě se mu narodí, neopouštěla ho.

Slyšel od ostatních zedníků, že po Čechách zavádí se nějaká nová vira a že draze kupují se duše.

Celý hořel zvědavostí a jen jen se trásl jak dychtivě naslouchal. Pídal se po těch zprávách, kde mohl — schvalně o tom začínal, ale nikdo nic určitého nevěděl. Lidé už se mu smáli a žena dala se do usedavého pláče, když jí řekl, že by prodal duši svou i její — i dušičku toho dítěte, jež se jí má narodit, kdyby dostal po stovce alespoň . . .

„A co brečíš, hloupá,“ těšil ji muž, „mlč a nebreč, to bychom tu víru přijali, než bychom si postavili barák, potom bychom z ní mohli zase vystoupit,“ práskl pak dveřmi a v duchu si řekl, „že s hloupými ženskými nic není — že nerozuměj takovým věcem.“

Konečně sešel se s jedním člověkem, který mu vyprávěl, to že jeden odpadlý kněz ty duše kupuje, ale tolik že nedává, stovku za jednu, ani polovičku ne, ne tři stovky, ale tři desítky tak, to že by dostal za sebe i za ženu a dítě — víc jistě ne, leda že by mu přidali cukr, kávu, mouku, kousek plátna nebo sukna na kabát, ale mnoho ne a že by musil on Šosín chodit do modlitebny a kdyby nepřišel, že by ho ten kněz navštěvoval a bratří té nové víry pronásledovali, a přispěvky že by ovšem musil platit, to že se při každé schůzce vybírá, aby se zas mohly jiné duše koupit . . .

„Ty tři desítky bys jim brzy vrátil,“ končil dělník, který Šosínovi malty přidával a v polední pauze k němu do chladku si přisedl. A Šosín hned pustil tu myslénku na dobro z hlavy jako ptáka z klece a už jí v sobě neživil — více se ji nezabýval, ba i hlasitě ji slovy popravil: „to máme to po-

hodlnější v naší staré víře, nic sice nedostaneme, ale nic nemusíme dát, já nedal nic od oddavek a nedám také od křtu," poliboval si.

Jenom jedna ještě bludička vyskočila na povrch Šosínovy duše a jako nad bahnem kmitala se chvili a podpalovala naději, že snad přece by bylo možno doplnit brzy poklad na „tisíc zlatek“.

To schvalně před ním na stavbě vyprávěli o neznámém zedníku, který v poledne si zdříml, měl náramně živý sen, vsadil do loterie a vyhrál terno secco; „když vám pravím, za šestáček plný klín peněz přinesla domů jeho žena a dnes už má barák pod poschodi a dívá se ze svého.“

Jako splašené trhalo se v Šosínovi srdce při té řeči — oči zas horečně se mu rozhořely a on třikrát po sobě vsadil tri čísla. Tři šestáky na to obětoval a marně. V poledne místo odpočinku plížil se kolem špinavého krámku — na jehož dveřích černala se tabulka s červenými čísly taženými v Praze, Vídni anebo Brně.

„Je to marné — všecko marné,“ mávl rukou a zastavil se na šikmé ploše, lakota zastavila ho, odtrhla od svědné loterie a vrátila ho střízlivému životu, „já nemám v ničem štěsti na světě,“ trpce si stěžoval; „na nic nesmím se spolehnout než tuhle na své ruce.“

A v té žiznivé touze dovršiti poklad na „tisíc zlatek“, narodil se Šosinov v podruži synek. Když se jednou vracej z práce, bába porodní podávala mu ho zavinutého na prahu. Zachvěl se po těle a těžce přivítal ho slovy: „tak už je to tu.“ „Už — už,“ pokývala žena s blaženým úsměvem na bledých rtech.

III.

Nic teď domov Šosína netěšil. Jako na trní byl doma stále rozčilen a pohněván. Žena jeho Marjána i ten kluk — jenž na křtu dostal po něm jméno, oba ho drázdili a k hněvu popouzeli.

„Tak, ještě jsme nevyhodili dost peněz; ještě čepičky, košítky, prádylko, perinky kupovat,“ posmíval se otec něžné péci materské.

„Ale muži, vždyť do něčeho zavinout ho přece musím.“

„Vezmi polštář — nač pak máme mít v posteli tři.“

„na dala se do tichého pláče — ale zedník zlostně bouchl dveřmi a odešel.

Nerad jen vracel se domů. Nemohl pochopit, jak se jen může Marjána s tím klukem tak mazlit; pravivé mu bylo, když ji viděl, jak dítě koupá, jak k němu se slyhuje, něžně je líbá a sladkými jmény volá. Popuzovalo ho a přímo nutilo, aby nějaké hrubství rekl, nějakou surovostí schladil ten vysoko šlehačký plápol lásky mateřské; několikrát se přemohl

a jen kysele se usmál a broukl: „no, no, jen ho samou láskou nesněz.“ Ale cítil, jak zlost na ženu i dítě v něm ustavičně stoupá, roste a vzmáhá se; jenom slézi ještě na uzdě ji držel.

„Muži, měli bychom koupit Františkovi kočárek,“ požadonila jednou žena, řekla to tím sladce mazlavým hlasem, který Šosina nejvíce zlobil. Jako řez vedený ostrým nožem do starého boláku plného hnusu, tak působila ta prostá věta ženina. Protrhla se v duši mužově poslední hráze, odhodil všecky ohledy, zlost násilím až dosud tlumená, vztek dávno nadřžený provánil se v něm . . .

„A-a- kočárek, chachacha, kočárek, kdo to jak živ slyšel!“ a až sípal, jak suše, nuceně se smál — „princ, kam pak se děje, princ se jí narodil, poduštičky z hedbáví, z karmazínu povijánek a z dykyty čepiček“ — ale to už hlas mu nesípal neptirozeně, vydronal se, zhrubl a plným proudem valil se z úst a bouřil: „ale já ti dám kočárek, mrcho liná, ty jen tak při klukovi se válet — zahálet, mazlit se; abys věděla, na panské půjdeš a hned zítra, sic bude zle, zle“ a výhružně zahrozil zaťatou pěstí.

Smutnýma očima dívala se matka na rozhněvaného otce a pevně tiskla k prsou malinké svoje dítě. Zdálo se jí, jako by ji chtěl odtrhnout od toho malinkého tvora, postavit něco mezi ni a to dítě slabé, bezbranné, jakoby se snažil utlouci v ní tu rozkvetlou lásku mateřskou . . .

„Jak pak půjdou na panské, když jsem ještě nebyla ani v kostele, ani uvedena nejsem.“

„I podívejme se na hraběnku, ona také chce jít k úvodu a snad po chvíli řekneš, abych i tobě koupil kočár — abys se mohla vézt, jako tamhle správce z panského dvora;“ řezavě, kousavě posmíval se Šosin zbožné své ženě — „na panské půjdeš, rozumiš, abys vydělala, už jsi se tu povolovala dlouho dost.“

„A co s dítětem?“ ustrašeně optala se žena.

„S sebou je vezmeš, anebo ne, nevezmeš, doma je necháš, tady v košiku, abys nemohla se s ním mazlit i tam — na poli“ a sám ještě týž večer došel k šafáři ohlásit, že zítra ráno už přijde i jeho žena zas jako obyčejně, aby ji tedy přijal — zapsal.

„A co dítě — má malé dítě,“ — namítl šafář.

„Má — ovšem že má — ale už je zas zdravá,“ kluk musí si zvolna oči at, křičí teď jen, křičí, povídám — princ nemohl by hůr a ne zednické dítě — a jen mámu chce porád ol o sebe mít a to u nás nejde — musíme chytit pár grosů, dokud je práce a dokud jsme mladí, žena bez tak mnoho zameškala — to bylo dnů, co vynechala, a což to ostatní, bába, kostelník, prádylko, perinky;“ a zedník mávl hněvivě, mrzutě rukou.

„Ale za to máte prince — dědice.“

„A co bude dědit? Co mu dám zdědit? Ani barák ne!“ vybuchl vztekle Šosín a už ho ta myslénka na barák zase držela v kleštích. Když odcházel po chvíli z panského dvora kolem ratejen — chalup a baráků — se závistí v srdeci rozhlížel se po návsi kolem. Svůj baráček tu pořád neviděl — ten si pořád jen představoval v duchu — i teď v tom šerém podvečeru vyhoupl se mu zamilovaný jeho obrázek — takže neodolal a zašel si až ke Kubáskově chalupě a zadíval se na požaté pole, na kterém ježilo se dosud nezaorané strnisko. Tu si představoval svůj příšti domeček — nizoučký, skromný; na jeho střeše červené viděl Šosín pravidelné čáry tašek, jež rozloží se tu jako šupiny po bříše kapra, viděl i bílý komínek, jak hřebenem střechy k nebi se prodírá a jak modravé obláčky dýmu k nebi vyfukuje — a oči rozjiskřily se mu dychtivou touhou a žhavou žádostí. A obraz synka mihl se mu náhle duši... Hned zasmušila se Šosinova tvář... „Proč přišel? Co tu chce?“ tvrdě ptal se — a to dítě malé připadalo mu zas jako zloděj — jenž ho o kolik zlatek připravil, jako překážka, jež náhle do cesty se mu uvalila — jako stín, jenž kalil mu teď i tu poslední jeho radost — pomyšlení na barák...

Ráno vskutku oba — Frantek i Marjána — vypravili se do práce. Sám a sám v košíku, přikryt šátkem, aby ho mouchy neštipaly — zůstal doma malý klouček. Spal v teplu perinek a ani nedusal. Šosinka křížek na něm udělala — ještě ve dverích se po něm ohlédl a pak po tichoučku dvéře zavřela, uzamkla a odešla. Před panským dvorem postavila se do houfu dělnic. Vyšel šafář s poklasným a třídili je.

„Vy Šosinko musíte si vzít akord — máte malé dítě — budete pořád odbíhat — kdo by se vás dohlidal a s vámi se křičel —“ a vyměřil Marjáně a ještě několika matkám záhony řepy, aby ji okopaly, oplely a protrhaly — ostatní jako kohout stádo slepic odvedl poklasný a jako šík vojska rovinul je v celé šíři po celém lánu — sám — motýčku pod paží a dýmkou v ústech, stoupil si před ně a pilně dozíral, aby práce konala se rychle a dobře.

A Marjána byla ráda. Skutečně — tak jako ostatní matky, i ona každé chvíle jako ptáček pozvedla se od černé země a odletěla domů, někdy jenom okénkem dovnitř se podivila a zase potěšena vrátila se na pole — jindy plácící dítě převinula, napojila, pochovala a polaskala...

Celý týden to tak dělala, odbíhala od práce, s tlukoucím srdcem, uhnáná spěchem skláněla se nad dítětem a zase vracela se zpět k motýčce, k hrudám a řepě.

Muž spokojeně kýval hlavou — když po šesté vraceje se domů, z daleka viděl ženu ještě rozháněti se na řepě.

„Kolik vyděláš asi — kolik?“ dotíral na ni zvědavou otázkou.

„A kdo ví? Mnoho ne — jde to náramně zvolna, hrudy jsou ulehle, trávy je mnoho,“ omlouvala se předem Marjána a připravovala muže na skrovny výdělek.

Ale sama zůstala v sobotu po šesté hodině jako opařená, když ji vyplatili za celý týden zlatku.

„Jo, má zlatá,“ vysvětloval jí správce, „vždyť vy jste neudělala té řepy ani míru, vy jste vlastně byla víc doma, než na poli.“

Zarmoucená vyšla ven a skoro bála se jít domů. Věděla, že muž celý týden dělá na fasádě a přinese jistě dvacet zlatek, rozloží je po stole a řekne jí žádostivě: „A teď se ty pochlub — co ty jsi vydělala,“ a pozná — pozná jistě, že běhala domů k dítěti, na které tak žárlil...

Zlé si to představovala, ale tak přece ne, jaké to potom vskutku bylo. I cizí lidé venku se zastavovali a poslouchali, jak uvnitř rádi zedník Šosín. Střískal ženu a hrozil, že zabije ji i dítě a snad by to byl udělal, kdyby mu je nebyla z rukou vytřvala a neutekla přes siň schovat se do druhé světnice k domácím. Tam zamkli za ni a rozvztekleného Šosina, když se na ženu a dítě dobýval, dovnitř nepustili, a tak on venku bouřil a nedával, nejsa sebe mocen a hledaje v tom křiku a lomození úlevu svému vzteklu, kterým byl celý prosycen.

„Naše maminka pět nás měla,“ vykřikoval ochrapštělým hlasem, „ale nechovala nás jako prince v baylance — rozumíš, ty — jedna ty — rozkousala kůrku, zabalila ji do hadříku, vrazila nám ji do úst a šla po práci. Jo! Tak to dělala naše matka. Půl dne jsme tahali a dumali hadřík, až v poledne se vrátila — to byla žena — ale ty? Ty jsi lenoch — mrcha jsi — mrcha — doma se válet jen — nic nedělat a já — já abych se dřel.“

„Prosím vás, co se tak vzteká?“ „Co se mu stalo?“ „Co pak udělala?“ ptali se lidé venku.

„Co pak ho neznáte, lakomce? Vzteká se, že mu málo přinesla, že měla malou výplatu —“

„No, trochu mnoho s tim fakanem nadělá — nemusila by tak pořád s pole běhat —“

„I jen až jich bude mít půl tuctu — ono jí to přejde.“

„Ale zavřené je tam také nechat nemůže.“

„Ať je vezme s sebou na pole —“

„Kdyby měla kočárek jako ostatní, ale ten krkoun za živý svět koupit jí ho nechce.“

„Já bych se mu dala bit — utekla bych — jak by na mne mákl,“ rozkládala kterási žena na silnici tak hlasitě, že to až Šosín slyšel a ztichl. Zastyděl se, nemile se ho dotklo, jak celá ves byla svědkem jeho výbuchu. Zalezl do světničky a huboval po tmě.

Lidé venku se rozešli — noc tichá snesla se nad vesnicí, ale tu noc Šosín spal sám. Marjána přespala jí s dítětem u cizích lidí...

IV.

„A co pak je to jenom vaše dítě? Není to také jeho?“ domlouvala ji domáci, „já bych to vedla všecko zcela po jeho — jak chce bych to udělala, ať má z dítěte co anebo nic —“

Šosin časně ráno vytáhl modrou záloženskou knížku, vložil do ní dvě pětky a rozběhl se k městu. Než se vrátil, už Marjána točila se světnici a muž ani netušil, jaký obrat stal se s jeho ženou. Jenom se mu zdálo, dosud že se mračí a na čele nad nosem že vyryla se ji krátká, ale za to hluboká vráska, kterou dříve nemívala. Ale nemračila se. Byl to tvrdý výraz, kterým pokryla se v minulé noci její tvář a který už pak nikdy nezmizel. Marjána cítila, jak muž svými ranami ubil v ní cosi jemného, něžného — a co potom ráno svými řečmi ta stará žena z druhé světnice v ní dotloukla. Měla ráda jeho dítě — a už je nemá ráda. Jako struna přetnula se v ní náhle ta všecka láska — jako křehký květ opadala, ba zvrhla se přímo v nenávist. Věděla, že by nezmohla muže a že nelze, aby mu odplatila všecky ty bolestné rány i hrubá slova — ale má jeho dítě — kterému mohla by oplatit, co jeho otec jí způsobil, a očima, ve kterých seděla skrčená zlost a nenávist, zahleděla se na přikrytý koš, ve kterém spalo — jeho dítě ...

„Tak ode dneška půjde to po tvém,“ řekla tvrdě muži, když mu stavěla oběd na stůl — a dostála slovu. Jakoby nebyla matkou a neměla doma malé děcko — pracovala od rána od šesti do jedenácti a odpoledne od jedné do šesti. Častokrát přicházely ženy a říkaly: „Šosinko, skočte domů, dítě vám tam pláče.“

„I ať pláče — bude hezčí,“ odbývala je s úsměškem anebo říkala: „jděte to říct tatíkovi,“ a pracovala dál jako zapálená.

„Tak je to dobré,“ pochvaloval si muž — když vydělávala zase tolik, jako po svatbě, a těsil ji měkce: „Jen až si ten barák postavíme, mlč, oddychneš si potom, vrátiš se ke svému dítěti — možná potom, že ti vrána přinese zase nějaké.“

Ale žena už ani takové u muže nevykyle lahodné řeči se nevšimla, ani se neusmála, jen za svou prací se honila. Všedního dne na panském, v neděli doma prala — drhla podlahu, ani do kostela se nevypravila a sama podle muže říkala: „Tam ať jdou, kdo mají čas, lenoší ať tam chodí, já na kostel nemám času,“ a po neděli vrhala se zase do práce. I v ní časem uchytila se taková touha, miti už těch „tisíc zlatek“, postavit si už ten barák, aby byl pokoj, aby si oddychla, odpočala ...

V tom šíleném honě celé hodiny proplakalo dítě v teskné samotě. Čím bylo větší, tím hlasitěji a bolestněji plakalo.

Když jednou vracela se z práce v poledne, před jejich oknem stálo několik babek a dětí a hlasitě staré babičky hubovaly.

„Jste vy krkavčí matka,“ vitaly ji z daleka, „zrovna tu stojíme a radíme se, jak tomu červíčkovi tam pomoci — hle, vypadl vám z košika a po zemi jako červ se plazi hladem a bolestí, hřich z něho máte, vy kručáčko jedna; zamknete a jdete si po výdělku jako svobodnice — a zatím jste žena i matka.“

Tenkrát v Šosince naposledy hnulo se srdce. Slzy vyráhly ji z očí a jako spráskaná vtáhla se do světničky, zvedla svoje dítě, očistila je a nakrmila.

Ale lidem huby nezadržíš. Po celé vsi už rozběhly se řeči o tom, jaké srdce má tvrdé, nemateřské, jaká je nelidská a co to dítě nešťastné zkusi.

„Ještě dřív on — Šosín — si ho všimne,“ chválili hned teď na ráz mnozí otce, „ten dřív ještě je na koleně pohoupá, pochová v neděli odpoledne, ale Marjána — ani se ho nevšimne.“

Ale zatím pravdou bylo, že dítěte nevšímal se ani otec, ani matka, ačkoliv mrzely je ty řeči, jež trousily se celou vsí.

„Kdybychom měli svůj barák, tohle by přestalo,“ řekl jednou muž.

„A jak to myslíš?“ upřela na muže mračné zraky Marjána.

„Kdybychom byli ve svém,“ vykládal ochotně Francek, „zamkla bys kluka někam, kde by ho slyšet nebylo, třeba do sklepa nebo do komory, ať by si tam pak brečel, však by pryč nebyl — a kdyby —“

„Eh, taky jsem si to už myslila, kdyby si ho Pán Bůh vzal, alespoň, než ten barák postavíme — překáží nám —“

„Překáží,“ kývl hlavou muž a více už spolu o tom nemluvili — jenom ještě vice — možno-li — zanedbávali rostoucího synka.

Jednou vrátil se zedník Šosín se stavby celý rozčilen. Slyšel, že sedlák Vavrouš prodává na svém poli poslední dvě stavební místa. Celé pole rozdělil na čtverečky po stří čtverečních sáhů a sáh po dvou zlatkách prodával. Ty všecky nové domky stojí na bývalém majetku Vavroušově. Tak na dva baráky ještě zbývá z ohromné dědiny. Až i to se zastaví, pak bude konec, pak nikdo ani sáhu neprodá, pak už jsou lány panské, ku kterým se přikupuje, které se arondují, zvelečňují, ale od kterých nezáhon, ale ani hrouda ubýti nesmí. „Jenom Vavrouš prodává, aby měl na chlast,“ už cestou myslil si Šosín a spěchal domů, jakoby ho honil.

„O, co už ten sedlák propil,“ zlobil se na něho v duchu podruh, „sta, tisíce už — celé lány hrđlem proli, v pivě je utopl — a on, Šosín, tuhle ani piva si necucne, masa se netkne; jen brambor a mouky pozije, groš mačká, šetří, aby měl tisíc zlatek — a co má? Polovičku — polovičku má ...“

„Ale místo koupím — koupím, musím koupit — než bude pozdě,“ rozhodnul se v duchu a až poskočil — jen aby nezmeškal . . .

„Tak Vavrouš prodává zas,“ upocen vpadel do světnice a hned na prahu zvěstoval ženě novinu.

„Také jsem slyšela — vyprávěli na panském. Málek a Horák — tesář že kupují po místě. Lekla jsem se, předejdou-li nás —“

„Ach, ach, zle by bylo, zle, nebylo by místěčka pak, kam ho postavit —“ naříkal Šosín a hlava se mu zatočila starosti . . .

Popadl knížku a rozběhl se týž večer k Vavroušovi. Zastihl ho v hospodě. A tam za dvě stovky před svědky koupil sto sáhů, měrených od Kubáskova baráku a pětka ještě přidatí musil na propiti. Zuby nehty bránil se — ale neubránil. Musil, nechtěl-li, aby se s ním Vavrouš po zlém rozešel. Ale za to pil — až ještě teď ráno vlasy ho bolely a hlava třeštila.

Vstával probuzen bolestným pláčem dětským.

„Zas už to brečí,“ zahuboval hlasitě, „to je tak radost, má už člověk té muziky dost —“

„Ba, od rána do večera to vrní, sama říkám, kde se to v tom klukovi jen bere, že to vydrží celý den křičet —“

A oběma současně zase vynořilo se přání, „aby kluk umřel, byl pryč, aby ho tu nebylo, aby košík byl prázdný a světnička tichá“ — —

„Bylo by s tím sice zase vydání,“ rozprádal ten nápad v duchu Šošín dále místo ranní modlitby a zvolna při tom se oblékal, „musil bych koupit rakvičku — knězi bych nedal zase nic, ale hrobníkovi a za místo bych platit musil,“ počítal v mysli, „ale byl by za to pokoj,“ utěšoval se zase a dosstrojoval.

Chystal se na důležitou cestu — ne do práce, jako jindy — jeho všední šaty, záplatované kalhoty, zástěra roztrhaná a klobouk vápnenem zastříkaný klidně visely na hřebu. Šosín strojil se dnes do svátečního. „Tomu ochlastovi nic se nesmí věřit — ačkoli já koupil před svědky — ale jisto je jisté: hned dnes musí se mnou k notářovi!“

Tam ve městě dal sepsati právoplatnou smlouvu — poprosil stavitele, u kterého léta byl pracoval, aby mu sto sáhů naměřil a označil, dal si pozemeček svůj zaknihovat, taxy zaplatil a byl by si rád zavýskl, že o takový kus přiblížil se k svému cíli — kdyby mu nebylo ze záloženské knížky současně uletělo skoro polovička peněz — půl třetí stovky bylo pryč.

„Tak jsem zrovna tam, kde jsem byl. Pět stovek ještě musím našetřit, osm jich musím mít, než kopnu do země,“ bolestně si říkal, ale přece vždycky blaženě se usmál, kdykoli kráčel kolem čtverečku pole zrytého a posázeného brambory . . .

„To je mé pole,“ říkal si hrdě a radostně ukazoval ho i jiným a chlubil se: „Časem postavím si tu barák.“

„A kdy to už bude?“ optal se jednou na stavbě sám stavitel. „Proč se, Šosíne, do toho nedáte?“

„Prosím, nemám ještě dost peněz.“

„I jděte — co pak to může stát, takový barák. Jaké pak to cíletec mít?“

„Inu, když už budu stavět, chci to mít pořádné, důkladné,“ rozhovořoval se Šosín, „aby bylo znát, že to stavěl člověk, který něčemu rozuměl; chci mít předně sklep pod tim — aby to bylo suché — podsklepeno to být musí, siň, světnice, komora, všecko pohodlí, vysoká okna, dveře i stropy, střechu ohnivzdornou, víme, taškovou, okapní roury kolem, zahrádku před okny, dvorek, na dvorku chlivek a vrátká.“

„A místo už máte? že ano? To jsme vám měřili?“

„Ano, to už mám, sto sáhů do kvadrátu.“

„A zaplacené?“

„Zaplacené.“

„Kolik vám zbylo?“

„Asi tři stovky.“

„Ach to se do toho jen směle pusťte, to máte vlastně pět stovek, pět vám jich půjčí, jak vylezezete se stavbou ze země, každá záložna, a za tisíc zlatek postavíte domek, že bude zpivat devět písniček a každou jinou.“

Šosín hleděl nedůvěřivě na stavitele.

„Jojo, tak je to, přece nenecháte stavební parcelu ležet ladem, to jste to nemusil kupovat, peníze nesly vám úrok, a co poličko?“

„Mám na něm brambory.“

„Na sto sáhách — těch tam bude — tři pytlíky, to budou drahé brambory —“

Jako opilý stál Šosín. Lešení — stavba — cihly — truhlik s maltou, všecko se s ním točilo. Musil se zachytit trámu a pomnouti si čelo.

„A kdybyste chtěl, tak vám jako starému dělníku svému dám ve své kanceláři zdarma udělat plánek, aby ho dorazil,“ řekl ještě na odchodu stavitel a odešel ze stavby.

„Nu, ten mu nasadil červa do palice,“ usmívali se ostatní zednici, pozorujice Šosína. Ten nic nemluvil a po několik dnů chodil tak zamyšlený, až pak náhle poprosil pana stavitele: „Tak bych mnoho prosil, kdyby libili být té dobrory a udělali mi ten plánek — změřené to už mají.“

„A co to smí stát do slova?“

„Nejvýš osm stovek — bez místa,“ bolestně řekl zedník.

„Tak asi v týdnu zastavte se v kanceláři —“

A po týdnu vskutku s výplatou odnášel si Šosín do Bečice pozorně svinutý, na tuhému papíru nakreslený a na jiném průsvitném papíru pozorně okopirovaný plánek svého baráčku.

V.

Doma na stolku něžně, opatrně rozvinul plánek a zavolal ženu. Obě ty hlavy schýlily se nad obrázkem, až vlasy jejich vzájemně se proplétaly. Od svatby nesetkaly se v tak důvěrné blízkosti, až teď — nad obrázkem jejich baráku stiskly se zase k sobě.

Sosín znalecky vykládal: „Vidíš, tuhle jsou schody do sklepa a nad nimi tuhle na půdu — tuhle bude chlivek — tuhle záhrádka — tuhle dvírka a tuhle vrátka —“

Marjána dívala se na plán, ale nic z toho, co muž jmenoval, neviděla; neviděla žádné schody, ani vrátka, viděla jen čárky a čísla a barvy — ale nic neříkala, jenom nábožně hleděla, jak čistě je to všecko malováno i popsáno — když v tom oba vyrušil pláč.

„Už zase!“ rozkrikl se muž a svraštěl čelo. Nic více neřekl — ale žena věděla, co pod tím čelem smračeným se děje: jaké hrůzné přání, černé jako mrak, pod ním se rodí. I jí napadla zas ta hrozná slova: „Kéž by nežil, kéž by byl pryč, umrel, zhynul!“ — která oba báli se hlasitě vyslovit. A ona, Marjána, bála se teď v té náladě s tím ohavným přáním ve své duši přiblížiti se ke koší, pohlédnouti na dítě. protože se bála, aby ten maličký z očí ji nevyčetl nelidskou její tužbu...

„Žádné štěstí nemám na světě,“ hlasitě do napjatého ticha náhle zahuboval muž. „Jiný zdědí, z loterie vyhraje, od dobrých lidí dostane — a já nie, nic, ba ani ten kluk nechce mi“; ale hrůzné to slovo „umřít“, ačkoliv už sedělo mu na jazyku, přece z úst vypustiti se neodvážil. Odplivl si jen zlostně do kouta a obrátil se k ženě hlasem zcela jiným, hrdým a radostným, zvolal: „Tak, ženo, z jara budem stavět!“ Znělo to slavnostně, až skoro obrádně — jakoby prohlašoval nějaké veliké poselství, dalekosáhlou událost.

A takovou událostí v malé Bečici skutečně rozhodnutí Sosínskovo také bylo. Kde kdo o tom mluvil hned od té chvíle už, co si staveniště kupil a tím vice teď, když rozhlásilo se, že po jaru dá se „do toho“.

„Ten musí mít peněz, jako babek,“ hádali lidé.

„A to všecko z ničeho — to všecko spolu s Marjánou vydřeli vlastníma rukama. Od taty a mámy ani groše nedostali —“

„On je to ale také život u nich, fuj, ani najist si nepřejí, jenom ten mamon, jenom shánět, mačkat, do záložny běhat, na barák střádat —“

„I ona by Marjána taková nebyla, ale on, ten krušák, ten ji celou předělá, zkazil — pamatuji se, jak ji třískal za to, že mě'a lásku k dítěti?“

„Však on z toho teď má — Pán Bůh ho trestá — dvě děta budou pomalu tomu klukovi a on jim ještě nemluví, ani

neběhá, jen v košíku se povaluje a sloužit mu musí jakoby byl šestinedělní; tuhle můj klouček je s ním ve stáří a už žvatlá a na nožkách se kolébá.“

„Jen si nemyslete, že Marjána si dá s ním moc práce. Nakrmí je ráno a pak udělá to, co jí muž radil: nabije mu do hadříku rozkousaný kus chleba a klukovi to dá do ruky. Ten dumlá a tahá — nejdřív vytáhne chleba, a kolikrát prý i ten hadřík z krčku tahati mu musili — povídala aspoň jejich domáci, chalupnice Veselá.“

Ale Sosínovic už si nic z lidských řečí nedělali. Žili sami pro sebe, a když tu a tam, na práci zaslechla něco Marjána, těšil ji Sosín a říkal: „Nech je mluvit — to závist, to všecko závist z nich mluví, ba závidí nám, že máme jedno dítě a oni všichni po třech, po čtyrech — zlost mají, že na barák myslíme — nic s nimi neměj, nemluv s nimi, nezvi je a budeš mit pokoj —“

I Marjána to uznávala a odtahovala se od lidí, jak jen mohla. Bála se, aby se jí neptali na dítě, na synka, aby ji řečmi svými nebodali a otázkami netýrali: jak jeji Francěk malý — chodí-li už? Mluví-li? a co? A proč s ním nevyjde? Proč ho neukáže přece? Nejvíce lekala se, až se zima přistěhuje, až sežene lidi s polí, až se dělnice seběhnou do panských stodol, na mlaty, obili mlátit, povírsila do zásoby vázat, pytle zašívat, potom nebude moci tak sama pro sebe být, bude musit v houfu, v partě pracovati — smáčknuta do šestky a nebo pětky mlátiči dlouhé žito, zahnána na špýchar dřevěnými lopatami přehazovati obili, anebo konečně postavena do vykopané jámy, aby šlapala bílé, vymočené, páchnoucí řízky. Při všech těch pracích hůř ji bude, protože při nich v těsném sousedství člověk o člověka se tře a uhnot ne-může . . .

Ale toho strachu neočekávaně zbavil ji muž. Jako z pasti vysvobozena oddechla si, když ji oznámil: „Máryno, budeš se mnou dělat v lomu, celou zimu, kámen nalámem, a písek připravime. Z jara bude, jako bychom to našli.“

A hned druhý den ráno vzal muž na záda prohazovačku, do ruky železnou tyč a do kapsy klínky, Máryna přehodila si přes rameno motyk a lopatu a nastěhovali se do obecního lomu za vsí. Jako dva červi brzy zavrtali se tam do země a ani se silnice, která kolem vedla, viděti jich nebylo — před mrazem, větrem i deštěm byli tam chráněni. „Jako za kamny tu máme,“ libovali si, když větrice kolem letěla, hvizdajíc cestou svoje mrazivé písni. Ani domů kolikrát se jim nechtělo rozbrědlym sněhem a nebo blátičou silnicí, když mraky povolily.

„Kdyby toho dítěte už nebylo . . .“ říkala Máryna a muž jen smutně vzdychl. „Snad je umoríme, utrápíme přece — vždyť to není možná, by žilo“ na dně duše jako chuchval housesek kroutila a svijela se jí hříšná přání a tužby;

„nemluví, nechodi — jenom bolestně vrní — a ne a ne umřít —“

„Snad bychom je s sebou mohli brát,“ mínil muž a tázavě se zahleděl na ženu — jakoby ji navrhoval nový prostředek na utrápení toho chorého tvora a očekával, co asi odpoví. Máryna chvíli mlčela. Patrně rozvažovala — protože rýha na čele se jí ještě více prohloubila a svraštily.

„Ne, to nejde,“ řekla teprve po chvíli, „k vůli lidem ne — víš, že jsou na nás jáko sršni — někdo by se toho domakal a teprve by nás pomlouvali.“

A tak pouze muž zůstával v lomu a žena chodila v posledne uvarit oběd, nakrmít dítě a pak zase s uzlíkem v ruce hnala se za mužem. Těšila ji ta práce tam více, než každá na panském. Splynula tam jaksi s mužem. Nakazil i ji v té těsné blízkosti tou vášnivou touhou svojí: miti barák — sbližila je ta společná myslénka a síla. Citili spolu znova jakoby teplo prvních dnů svého manželství — všechn chlad, všechna tvrdost zmizela a oni vrele jako děti hovořili, malujíce si růžové svoji budoucnost:

„Jen počkej, to bude barák jako klicka,“ hovořil vrele přidušeným hlasem muž a vrázel mohutnou palicí ocelový klínok do tvrdé skály, „bude podsklený, abychom v něm měli sucho, kolem oken udělám sám římsy, umím to, o je! co už jsem se jich nadělal — i letopočet z malty umáčkám, uvidíš, a začáteční písmena také, tvoje i moje: F a M a Š tam bude; František — Marie — Šosín . . . nechce to jít nějak,“ prerušil se zedník náhle a zkoušil zapáčiti železnou tyčí: jako list uloupí se kus kamene. „To je štuka, co?“ vitézoslavně zajásal teď a ohlédl se po ženě: „Podivej se, jako karta hladká, rovná, jen ji do zdi zasadit — tomu ty nerozumíš, ale z takových je radost zdit — přibývá to, roste, nemusí se klepat a měřit, podkládat a vážit,“ a se zálibným okem on i žena spočinuli na velikém kusu právě ulomeného kamene — části to jejich baráku . . .

A znovu Šosín už vrtal a spáry hledal ve skále. Žena vedle perlíkem drtila odpadky pískovcového kamene, sitem je prohazovala. Rostla nejen hráz kamenů na pokraji silnice, kam Šosín namáhavě kameny vyvaloval, ale rostla i kupa jemného písku, kterouž sem k cestě na kolečku Marjána vyvážela.

„A co zahrádku, zahrádku také nějakou zřídíš?“ sama žena znova zaváděla hovor zpět do těch hřejivých, teplých oblastí a proudů . . .

„Ano před okny — pěknou, uvidíš, žádnou takovou hradbu nebude mit. Viděl jsem to ve městě, všímám si, dovedu zvláštním způsobem vystrouhnout lať — z takových latí ozdobných stluku hradbičku, plůtek jako z cukru, jako z drátků upletený bude. A lavičku pod okny si sklepnu, na ni bu-

deme sedávat — až tohle dření přestane — potom odpočinout, hovět na ni si buďeme, pěkně ve stínu, pod přístřeškem našeho baráku.“

Jakoby ji jemnou rukou po tváři a hlavě hladil — tak blaženě bylo při takových řezech Máryně. Jako kůň se dřela, jenom aby už ten vysněný, toužebně čekaný ráj tu byl, přiblížil se, otevřel se jí. Těšila se, že nový, světlejší život potom nastane; bude sama ve svém, to nebude jako v podruži, kde slepičku nesmí mít, ani kozu si chovat. Tam ve vlastním chlívek i kurník postaví muž, kůlničku a zahrádku a všecko . . . A aby už to bylo, stejný krok s mužem ve všem držela. „Za chlapa má sily,“ říkali o ní, když ji viděli, jak stojí u vozu a stejně jako Šosín i ona do vozů zvedá těžké kostky kamenné, do prkenných koreb ovršené lopaty písku házi, vůz nadsaditi pomůže, za kolo vezme a zatlačí, na koně vzkříkne a oni poslechnou.

„Celá se pochlapila,“ povídali o ní a hleděli na její veliké neženské ruce i na její smračené čelo a vážnou tvář, „nic ženského na ní nezbylo.“ Ale Máryna ani Šosín nic si z toho nedělali. Nedívali se po sobě zálibným okem, ani v zrcadle se neshlizeli. Času na takové marnosti nebylo. Jaro se bližilo, zima skomírala, sluníčko už počínalo hrát a země, černá a vlhká, sněhem jako bílou skořápkou klovala se tu a tam na povrch.

„Teď je čas, teď mi pojedou. Potom, až budou moci do polí, pak ani za plat se jich nedoprosím,“ řekl si zedník a sháněl potahy. V panském dvoře u pana správce byl, sedláky si obešel a protože vyčkal příznivý okamžik, dobře pochodil. „Nu, není s potahem co dělat — pojedeme,“ slibovali mu, a také jeli. V týdnu celá zásoba kamene i písku odstěhovala se z lomu na stavniště . . .

VI.

S těžkým srdcem v neděli zase otevíral Šosín černý kufr a vytáhl z něho tenkou knížku, až dole na samém dně pochovanou.

Půjde do záložny, ale s prázdnem. — Nic neuloží, nedá připsat, připočítat, naopak, vybrat půjde a těžce si vzdychl při té myslénce. Co se nadrel, co potu prolil, než těch peněz našetřil, jak dlouho to trvalo, než je tam do té záložny po zlatce sehnal, a teď, teď jako klec pláckům kdy otevře, jako peří do větru kdy z peřiny pustí — frrr, frrr, rozlitá se mu poklad a ještě nestačí, tak do začátku že bude mit, tak pod krov že to svými penězi dotáhne — ale dál nevystačí, vydužit si musí.

I o tom chtěl dnes v záložně s pány rozumné slovo promluvit, půjčí-li mu, jak tvrdil pan stavitel, a kolik. Svoji

kupní smlouvu na stavební místo, schválený plánek, povolení ke stavbě, všecky papiry v pořádku srovnáné na těžkém srdci nesl. Ale jak stisněně šel, tak s veselou se za to po obědě vrátil.

Hned ve dveřích poznala Máryna, že dobře pochodil, protože se usmíval a pysky do špičky špulil, což činilo jenom v té nejlepší náladě. „Jistě dobré se ti vedlo,“ s úsměvem ho tedy přivítala.

„Náramně dobré,“ sladce, libezně pronesl Šosín a polhal si vlasy po temeni upocené ještě, jak s tou radostí k domovu byl spěchal. A ještě než usedl k chudému obědu i potom mezi jidlem vypravoval, jak ho páni potěšili, jak tam v založně laskavě s ním jednali, „ani bys nevěřila,“ mluvil chvatně, „skoro raději peníze půjčují než berou — podivné, ale je to pravda. Když jsem jim nosil, ani si mne nevšimli, chytli knížku, namázli to tam do ní, shrábli peníze a dobrá. Ale dnes, jak jsem řekl, že vklady všecky vyzvednu, i vydlužit že bych si chtěl, holka zlatá, tos' měla vidět, co se mnou dělali, hned jeden z těch úředníků přiskočil, vedl mne dále až do pokoje pana předsedy, tam posadili mne na takové měkoučké, vyčpané kanapátko až se pode mnou bořilo, a nyní se mnou ten pán vyjednával.“

„Jen jestli jsi nechybil, já bych pánum nevěřila nic, jak začnou s našincem tuze jemně, jistě ho chtějí opentlit,“ zmocňovala se nedůvěra ženy.

„I toto, já se nedal, to já také znám, vím že na násince pán jen křičí a hladí-li, jistě že chce škrábnout. Na pozoru jsem se měl a říkal si: pozor, Francku, tohle není jen tak, abys se do nějaké kličky nechytil, ale ne, ukázal jsem tomu pánu svoje papiry, prohlédl mi to důkladně a řekl mi pak: tři sta vám půjčíme bez kaventa, jak vyženete zdi do rovnosti.“

Světnici v té chvíli rozlehl se dětský pláč, slaboučký, bolestný a naříkavý, víc takové sténání malomocné, zoufalého, bezmocného tvora. Cosi jako tichá žaloba, vyhrůžné vyčítání a zase úpěnlivá prosba, to všecko trášlo se v tom pláči šátkem přítlumeném. Ale oba rodiče byli otrli, k nim ten pláč nemluvil, od jejich srdce okoralého, zatvrdlého, starosti o barák naplněného odrázel se bez účinku. Jenom Šosín při těch zvucích nevítaných svraštěl rozjasněné čelo a řekl: „Ano, to bych byl zapomněl, také se mne ten pán ptal, kolik máme dětí, než mi slíbil, že půjčí,“ a tu se zedník odmlčel. Ženě trvalo to nějak dlouho a proto optala se netrpělivě: „A co pak's mu řekl?“ promluvila více, aby muže povzbudila k dalšímu hovoru, nebo ani jí nenapadlo být zvědavou na odpověď, kterou znala jako jedině možnou, již dátí mohl muž.

„Co jsem mu řekl?“ opakoval Šosín a zase se zarazil.

„Nu ano,“ těžkopádností mužovou nepatrně podražděná Máryna vyhrkla, „řekl's mu přece, že máme jenom jedno a co dál, co o úroku, o splátkách, o pojištění, o tom jste nemluvili?“

„I mluvili, mluvili, musíme podepsat směnu, ty i já, ty Máryno tam také musíš do záložny a kdyby se tě ptali, pak abys věděla, co a jak máš mluvit, viš, — já to dítě naše zapřel.“

„Ty's je zapřel?“ vytřeštěla matka oči a ruce sepjaté přitiskla k prsům. Franck pouze kývl hlavou a mlčel. Chvíli bylo těžké ticho v podruhově světnici. Až zase žena začala:

„A proč, prosím tě, proč?“

„A tak, sám nevím proč, tak mi to z úst vyskočilo; máte děti?“ — ptali se — „e, nemáme“, řekl jsem, a už to bylo, už si to napsali. A co, vždyť to ani není jako jiné děti, neroste to, nemluví, nechodi, jenom to pláče, pláče a jí, nevyrostete nám beztoho, umře, pochováme je.“

„No ať, ale říkat jsi to neměl, je to přece dítě, a je naše, a víš, někdy si myslím, že lidé mají pravdu, že proti baráku jsme si je sami zkazili. Nemluvili jsme na ně, nehráli si s ním, na nožičky je nestavěli a tak zakrásalo nám, ale myslím, jen co budem ve vlastním, co bude po té těžké starosti, všecko mu to nahradím.“

„Nu dobré, dobré,“ zamhouetteval to muž. Neměl dosud rád, když žena upadala do svých starých slabostí, kdy v ní ozvala se matka, cit, láska. Rád ji viděl tvrdou, bezohlednou, lačnou po groši a touhou po baráku zapálenou . . . „Jenom abys věděla, co a jak mluvit,“ dodal jako na svoji omluvu.

„I já tam moc řeči nenadělám, to se neboj,“ odbroukla žena a šla ke košiku s dítětem . . .

Radostná nálada pohasla, zkála se . . .

Šosín ještě pokusil se ženu znova rozechrát, ale marně, a tak sám více pro sebe vykládal: „Ba, řekl, že mi rádi půjčí, protože věděl, že jsem šetrný a pořádný, peníze na jednou nemusím si vyzdvednout, kam bych je také schoval; hle, dnes jsem si vzal padesátku na cihly,“ a položil knížku na stůl a otevřel ji. Mezi listy ležela veliká bankovka. Žena se neubránila a stříhla po ní okem.

„Jej! padesátka!“ vykřikla podivem a už svábena kouzlem toho papírku, přikročila blíž a prohlížela si ji důkladně, „ani by člověk nevěřil, že je to peníz, vypadá to jako papírek na láhví s punčem anebo rumem.“

Jako rouhání připadala ta slova Šosínovi a proto čerstvě sklapl zase knížku a vstal. „A teď půjdou do cihelny, objednám pár tisíc cihel i tašek a smluvím to i s dovozem.“

Žena zatím zase utichla a zamyslila se. Zvláště teď o samotě, když skláněla se nad roztrhanou zástěrou nebo

kabátem, zašívajíc, co během týdne roztrhali, cítila cosi jako palčivé výčitky svědomí. To dítě nešlo jí z hlavy. „Pro Pána Boha, neumře-li a vyrostě-li nám z něho mrzák, co potom?“ vynořila se náhle z černé tůně otázka. Máryna přestala šít a vytřeštěla oči do prázdná. „Mrzáka mít na krku, mrzáka,“ hučelo jí v hlavě, „kdyby věděla, že napravi co spáchala, obrátila by. Láskou a péčí zahrnula by nešfastné svoje dítě. Ale což je-li už pozdě? Pak raději ať nežije, ať umře,“ mluvil v ní příšerný hlas, „ano, jistější je nechat je zajít, zahynout,“ přísvěděla si matka. Budou teď stavět, teď teprve nebude času, muž už kupuje cihly, vápno, tašky, ó, co práce a jak téžká práce ji čeká, a až se zachvěla při tom pomyšlení, ale pak, až budou hotovi, pak téměř příštím dětem, které pak bude smět miti, protože už barák bude postaven, téměř vynahradí všecko, oč ošizuje tohle nešfastné robátko, jež tak nevhod se jim narodilo.

V takových ponurých myšlenkách zastihl ji muž. Přišel ajenen zářil štěstím a radostí, oči se mu smály, tvář se mu usmívala, ruce si mnul a tak velikou a silnou byla jeho radost, že nakazil i Márynu a strhl ji znova ve šťastnou náladu.

„Tak se mi, holka drahá, náramně povedlo,“ začal vypovídět, „štěstí, štěstí mne provádí přece aspoň teď, když dlouho se odvracelo! Stavitel můj, jen si pomysli, nemá dosud do čeho klepnout, nejen já i ostatní zedníci letos celou zimu nedělali a jsou dosud na záhájce. A tři z nich, přátelé, co s nimi dělám v partě, akordem víc, fasádu od metru, náramní pracanti, výborní zedníci, jako já, — kus práce utrhnen za den, že může polír na nás oči nechat, — ti všichni tři slibili mi dnes, že mi pomohou, „jen brzy začni, dokud jsme doma, dokud nás stavitel nechce, zahálime a tak ti pomůžeme.“ A stavitel, dobrák, nu, sídlil nás kolikrát, strhl nám často, když se mu zdálo, že bychom mnoho brali, ale teď slibil mi vápno prodat, lešení zadarmo mi půjčí, kolečka, sudy na vodu, truhlinky na maltu, ale musím začít brzy. Ptal se, kdy začnu.“

„Nu a co, co jsi řekl?“ dychtivě optala se žena.

„Jak jsem v té radosti byl, řekl jsem: i začnu třebas hned.“

„To je snad přece brzy.“

„A není, dnes už máme konec února, mrazíky jsou jen v noci, a tak se dáme zítra do základů.“

Časně ráno skutečně Šosín natáhl zednickou šňůru od kolíku ke kolíku, jimiž základy už od podzimku označeny byly, a dal se do práce. Jako krtci dva, zase Francek s Márynou zahrabávali se do černé, vlhké země, základy kopali a místo pro sklep hloubili. Vyhažovali hromady sypké hliny, kterou sedláci odváželi do kompostů na luka a pole a sli-

bovali za to dovézt, čeho bude ještě třeba, dříví nebo cihel, nebo tašek nebo vápna.

Přátelé přišli a v patách Šosinovi počali zdit. Hrubými kameny vyloukali základy, sdělávající do nich ohromné balvany i drobné kousky, a aby jim stačil, dřel se Šosin se ženou od jitra do večera . . . Když konečně s vykopávkou byl hotov, i on postavil se jako zedník s kladivem v ruce k načatým zdem a žena, Máryna to byla, Máryna samojediná, která nyní musila maltu dělat, do truhliků ji nosit, kameny a cihly podávat, a jenom když naprosto už stačit nemohla, odhazovala muž z ruky nevrlé kladivo, zlostným pohledem změřil svoji ženu a pomáhal nádeničit.

A čím dál, bylo hůře. Jako houby po dešti vyrůstaly zde a zednici brzy na ně rukou nedosáhli a postavili lešení. Teď teprve krušné chvíle nastaly Šosince, ruce se jí chvěly, nohy pod ní klesaly, ale ona musila do výše zvedat a bez oddechu nosit vodu, maltu, cihly; musila podat, co který zedník vykřikl, co který si přál a poručil. — Stěstím jestě bylo, že netrápil a nezdřívoval ty pilné pracovníky počasí ani mrazem ani deštěm. Jarní sluníčko vskutku předčasnou a překrásnou pohodou usmívalo se na ně, jakoby se samo radovalo z toho, jak utěšeně baráčku přibývá.

„A tohle si už olepiš a omačeš sám,“ konečně asi týden po sv. Josefu řekli mu soudruzi, když už je stavitel volal na svoje stavby.

„Do smrti vám toho nezapomenu,“ loučil se s nimi Šosín, „a kdyby někdo z vás potřeboval, ve dne nebo v noci pomohu, oplatím, nahradím,“ sliboval, zřejmě dojat. I Máryna s pláčem děkovala jim. Byly to slzy radosti, neboť když se ohlédla, hle, zde ze země, obklopen ještě lešením, prkny, zbytky cihel a kamení, zvedal se nový jejich barák. Ovšem nedostavěný, neomítnutý, bez stropů a komínu, ale krov bílý už se na něm zvedal, nové smrkové dřevo jeho šířilo kolem smolnou vůni, dva tesáři seděli na něm a v hustých řadách jako linky přibijeli tenké latě po jeho délce. „Teď jenom tašky zavěsim a pak budeme moci dělat ať je venku jak chce; bude-li pěkně, budu zvenčí omítat, bude-li pršet, uvnitř budu něco kutit, budu stropy nahazovat, dvůr dláždit, rámy do oken zazdít; hrát, hrát si s tím už teď budu, jen co to máme pod střechou.“ — A celé jaro i léto opravdu „hrál“ si ještě Šosín s barákem. Za prvního úsvitu vstával se ženou a už odcházel na staveniště. Sem přicházela s ním i jeho žena a v náruči nosila sem i svoje dítě. Položila je stranou, někam do kouta a už chápala se práce. Snáze teď stačila písek jemný na řešetě prosivat, jemnou maltu na omítku rozdělávat, protože muž pracoval teď sám. Obdivovala se mu v duchu i hlasitě, jak jest dovedný, jak hezkou římsou domek hned pod střechou jako nějakou stuhou kolkolem ovinul, okna

i dvěře krásnými čarami olemoval, letopočet, i písmena začáteční, všecko jak to slibil, překrásně ve štitu vyrysoval. Těšila ho ta práce nesmírně, jenom to ho hněvalo, kdykoli ozval se pláč, že žena odbíhala k dítěti.

„Ty by's si s ním jen hrála, nech ho být, klacka, a nemáš-li co dělat, rovněj místo na dvorek, roznášej zatím oklepky kamene a cihel, planýruj, práce je až běda,“ a sám ani podíváv se nechtěl na bledé svoje dítě, jež opuštěné, bez povšimnutí na vlnkém pelíšku svém křičelo, až očka krví se mu podlévala, až křeč těličkem jeho lámalá, ale marně. Maminka s tatínkem o podál dřeli se na stavbě, dodělávali barák, aby už po sv. Jakubě mohli se do něho nastěhovati.

VII.

Na samém krajičku v Bečici stál domeček jako kytička. To se mu Kubáskův hněd vedle, anebo Bakulův ani zdaleka rovnati nemohly. Každý, kdo šel okolo, zastavil se a závistivě pochválil: „pane, to je barák, cisař pán by v tom mohl zůstávat, jako z cukru to má,“ a dívali se, jak Šosin ještě teď, když už asi čtrnáct dnů ve svém bydlí, pořád ještě kolem baráku se točí, kulí, plot klepá, dvěře a okna sám na červeno si natírá.

„I co pak mu závidíte, co pak se snad málo nadřel, i z dítěti si k vůli tomu udělal mrzáka,“ schlazovali obdiv a nadšenou chválu jini a všichni hněd souhlasně hlavami pokyvovali; „pravda, svatá pravda, mrzáka mají; ani to dítě nikomu neukážou, nikoho k sobě nepustí, ani k lékaři nejdou a ono prý je chudinka samý bolák, samá boule, a teď v tom vlnku, v tom novém stavení, to teprve se mu to zjítí.“

A malý František opravdu plakal-li v podruži, plakal ve vlastním baráku dvojnásob. Očka se mu zde rozbolavěla, na krčku nalila se mu jako pěst veliká boule, po tvářičce i vyschlém těličku naskočily mu bolestné vředy. Dotknout se ho nesměl, neboť kde o něho zavaďá, bolelo to.

Tu mimoděk v srdci Marjány vstávala ne ubitá už láska, ale pouze útrpnost člověku vrozená, takový čistě lidský cit, soustrast s ubohým a nešťastným tvorem ozvala se v ní a v návalu takové něžnosti schylovala se k svému dítěti — laskala je a sladká jména mu dávala říkajíc: „ty můj synáčku drahý, ty můj mučedníčku, co ty ach zkusiš,“ ale pláše při tom ohlízela se, zda není okno anebo dvěře otevřeny, zda ji nevidí anebo neslyší muž, protože ten hněd se vadil, a brzy Pánu Bohu, brzy zas d'ablu to děčko bolavé zlostně nabízel, „aby si je vzali, aby tu nevrnělo pořád, nezlobil a nezdřízvalo.“

Neboť i teď, když ve svém už bydleli, když už barák postavený měli, nová příšera vynořila se na obzoru jejich

života, znova zapřahala je do těžké práce a hnala za výdělkem, byl to dluh.

Šosín do posledního groše vyčerpal povolený mu úvěr, postavil si domek, ale ze záložny zmizely jeho úspory a zbyl mu tam ještě dluh skoro čtyř set zlatých.

To pomyšlení jako hrot bodalo Šosína a štvalo ho znovu do práce. Tak jako dřív i teď zas chopil se kladiva, příhlásil se u stavitele a svoji ženu u řafáře a teprve večer když z práce se vraceli, místo odpočinku dodělával, čeho bylo třeba. Zvláště po chlivku a kurniku toužila žena a nedala pokoj, dokud Šosín oboje nepostavil.

„Kozičku musíme si chovat, spočítej jen, co ušetříme, mléka nám dá, a snadno ji užívime; na panském teď ve žnich každá dělnice smí si vzít vál hrabanky, jaký unese, kus vojtěšky, náruč chrástu, a já, když nic nemáme, jiným to musíme přát a jen se na to divat.“

Věděla dobrě, že tak nejvice zmůže u svého lakomého muže. A Šosin vskutku z různých odpadků a zbytků slepl pěkný chlívek, prostorný a klenutý, cihlami pěkně ho vydláždil, dvermi opatřil i okénko v podobě srdíčka do těch dverí vyřízl, „aby tam měla světlo“, podotkl se spokojeným úsměvem a živě už si představoval příšti obyvatelku tohoto druhého baráčku.

„A kdy koupíš kozu?“

„Až se zmůžeme, holka milá, teď musím zaplatit úrok v záložně, půlletní musí se platit předem, ačkoli mně ho platili až po roce, musím platit ze sta šest zlatek, ačkoli mi dávali čtyři.“

„Vidíš, to máš pány,“ vysmívala se bolestně dojatá žena „proto oni s tebou tak jednali; když ptáka chytaji, pěkně mu zpívají, já ti to tenkrát hněd řekla . . .“

„I splatit něco pokaždé musím a knížku ukázat, že jsem na barák proti ohni pojistěný; ale to musí každý, nejen já, nenapálili mi, v tom leží ta chytrost, že z peněz našich vložených dávají málo a z půjčených berou mnoho; prosím tě, tolík pánu, to něco stojí, ti nejsou jako my, ti chtějí dobře jist, hojně pit, cigárka kouřit, a kde to brát, kde brát?“ rozhozoval Šosin rukama. „Proto se musíme přičinit, abychom se z té záložny dostali ven, abychom barák měli čistý.“

Oba znova vrhli se do práce, síleni, štváni touhou, zbaviti se dluhu, očistiti to, co nejvice milovali, barák, skvryny, která na něm lpěla a radost jim kalila. Máryna tak jako dřívě zase zavírala své dítě a odcházela od něho na celé půldne, a činila tak v poslední době i bezstarostněji, protože hošíkovi vedlo se očividně lépe, rány se mu hojily, vředy se loupalý a on pouze ručky po všem lačně natahoval, a co zasáhl, do úst sobě cpal. Věděla tedy Máryna, nakrmí-li

kluka, že může být bez starosti, že pokojně bude ležet až do jejího návratu.

Jednou však čekalo ji doma veliké překvapení. Vracela se po šesté z práce k domovu skoro současně s mužem. Ale když bližili se k baráku, už zdaleka slyšeli pláč, tentokrát silnější, než obyčejně, hlasitěji ozýval se bolestný nárek jejich synka. Oba, muž i žena, byli celodenní námahou unaveni, lačni i žízniví, a proto v prašpatné náladě.

„To má člověk na uvítanou!“ zaklel muž na zápraží a odplivl si stranou.

„Mne to také netěší.“ odsekla mu Máryna a rychle otáčela klíčem ve dveřích. Uvnitř ve světnici naskytla se jim nezvyklá podiváná. Pelišek Frantíkův byl prázdný a kluk smýkal se po zemi uválený, znečištěný, oběma ručkama strkaje si do úst smetí, hadříky, papír, vše, co na zemi našel a zásahl.

„To teď bude teprve kříž,“ zahořekovala žena, „teď začne lézt, vzmáhat se, škrábat se z košíku; to aby teď měl stále hlídače, chůvu.“

„I zavří ho někam, když jdeš pryč, ať ho lidé neslyší a oknem nevidí . . .“

„A kam ho mám zavřít?“

„Do sklepa,“ vybuchl otec.

„Do sklepa — jakobych tam nic neměla; hrnce tam mám složené, pár vajíček, kousek sádla, to mu v cestě taky nechat nemohu.“

„Eh, tak třeba do chlívka!“ vybuchl ve vztek u Šosín. „Což nemáš prázdný chlívek? Máš! Tam ho zavří, okénko ucpí, branku na dvůr zavří, aby sem nikdo nemohl a máš pokoj.“

„Muži, je to možná — dítě do chlívku?“

„A co pak je tohle dítě? Jen se podivej — vždyť ani člověk snad není, leze to krom té drahé duše jako nějaké zvírátko,“ vyhrklo ještě z baráčníka, ale pak se mu samému asi zdálo příkré, co byl řekl, i vyšel ven zlostný a vztekly, jakoby se bál dalších vlastních slov.

Máryna hrůzou ztrnula a bolestně stanula nad svým polonahým dítětem. Se slzami v očích zprvu hleděla na ně dolů; jako červ opravdu lezlo a svijelo se u jejich nohou, mžourajíc poloslepýma očkama a tápajíc ručkama kolem sebe. Skutečně projelo náhle hlavou matčinou: „je to ošklivé dítě“. To viděla pod špinavou košilkou tenké, slabé, zkroucené nožky, vyduté břicho, ošklivá, ohromná hlava s vodnatým čelem, oslzlá, nečistá očka, vrásčitou, starou tvářičku a představila si živě v té chvíli děti jiných matek, veselé, růžolící, usměvavé, jak běhaly za rodičkami svými na pole, jak skočily, hrály si, výskaly a jásaly . . .

„Je tohle vskutku mé dítě?“ optala se skoro až cize a nic necitila při pohledu tom, než ošklivost, hnus . . . Láska byla v ní už nadobro ubita.

S odporem sehnula se teď k zemi, hlasitě zahubovala a zlostně plísnila ubohého tvora, čistic a umývajíc ho.

Ale tato scéna nyní u Šosínů odehrávala se čím dále, tím častěji. Nic nepomáhalo, že kluka ke koší uvázali, obrátili se i s košíkem a jako hlemýžď s budkou na zádech vlekly se světnicí . . . Už počal ručkama i na židle dosahovati, nastál a na kamna se vzpínati.

„Ne, nelze už to déle snášet,“ plačky naříkala Máryna a žalovala svému muži. „Když jsem se vrátila, div jsem si nezoufala. Peřiny s postele, šaty s věšáků stáhl, dva hrnky rozobil, popel z popelníku vyhrabal, všecko to umazal a znečistil; celý den se dřu až tváří k zemi padám, a když domů se vrátim, abych hned zase myla, uklizela a drhla — nejsem já nešťastná žena?“ Slzy při tom koulely se jí po tváři a vzek lomcoval ji celým tělem — obrátila se ke koší, kde leželo nasycené a očištěné její dítě, pěsti mu zahrozila a rekla: „Tatík má pravdu, do chlívka patříš, darebáku!“

To i v její duši kořinky zapustila ta hrůzná myšlenka . . . Večer s ní na lože uléhala a ráno s ní vstávala. Podivila se, že i muž na totéž myslí, nebo než odešel do práce, hned po snídani se jí optal: „Chceš-li, odnesu ho tam.“

Nerěkla nic, jenom mráz přeběhl jí tělem. Cítila, jak jí naskakuje husí kůže.

„Kluk je blbý, tomu je to jedno, ten neví nic,“ přesvědčivě a naléhavě mluvil muž; „hodím mu tam kus drchаницí a je pokoj.“

Jakoby němá byla, žena mlčela.

„Můžeme to zkousit, v poledne se vrátíš ostatně a uvidíš, co a jak bude vyvádět, anebo chceš, abys to tu našla zas jako včera?“

To rozhodlo. Ta vzpomínka na ten nelad, na ten odporný vztek, který jí včera lomcoval . . .

„Tak ho tam zanes!“ vyrazila náhle ze sebe, odvrátila se k oknu a zástěrou zakryla si oči.

Ani nevěděla, jak je Šosín vzal, ani jak je nesl, v hlavě ji hučelo, srdce jako splašené bušilo jí v žádrcích a jen slyšela: „No tak nestůj a pojď, co nevidět bude šest.“

Jako štvana prchala z domova a jakoby spáchala ohromný zločin, plaše, nejistě hleděla při práci kolem. Oči její častěji zabloudily k baráku a v duši řezala ji otázka: „jak pak je asi tam, doma —“ Bože, Bože, kdyby tak věděly ty ženy kolem, co udělala — a dočkat se nemohla jedenácté hodiny. Jak može dlouhé zdálo se jí to půldne, a jakmile na kostelní věži ozval se první úder jedenácté, zvedla se a prchala s pole.

„No, Šosínko, vy máte nějak dnes na spěch,“ křičel za ní poklasný, ale ona ani se neohlédla, jenom jako štvana hnala se k domovu, branku zamčenou rozrazila a rovnou skočila ke chlévku. Poslouchala, ale nic neslyšela; ani křik, ani pláč neozýval se jako jindy, potichu, opatrně dvírka otevřela, a hle — našla své dítě ve slámě, na drchance si hovíci, bylo klidné, neplakalo, spokojeně si broukalo a předními zoubky hryzalo stéblo slámy. Popadla je do náruče a nesla je do světnice.

Ale tu stalo se cosi podivného. Dítě sotva že spatřilo denní světlo, už cestou dalo se do křiku, a tím více a usedavěji plakalo, když octlo se ve světnici. Hned od oken hlavíčku odvracelo, před světlem bolavá očka přimhuřovalo a celé bolestně se svíjelo a kroutilo.

„Co pak tohle je? Snad se mu tam libí? Snad je tam spokojenější?“ A aby se přesvědčila, popadla plačícího synka a odnesla ho nazpět.

A hle, sotva že za ním prkenná dvírka přivřela, zmlkl Francek, utichl, plakat přestal a jen spokojeně chvíli pobroukával . . .

„Opravdu, ono se mu tu libí, on tu chce být,“ uvědomovala si Máryna a neznámý pocit zachvíval ji celou; nebyla to hrůza, bylo to více náhlé překvapení, neočekávané, něco, co se ji zdálo být proti všem pravidlům a zvyklostem, a nad čím ztrnula. „Jako zvíře, jako zvíře,“ zněla jí v uších slova rozhněvaného muže.

Uvarila rychle oběd a zase stanula v rozpacích: „Mám nést mu jísti — tam — do —“ a bála se vyslovit, dopovědět to ošklivé slovo „do chlívá . . . ?“ Váhala hodnou chvíli, její vrozený cit příčil se tomu a přísně ji velel jít pro dítě, přinést je sem a nakrmiti, odvykati je choutkám zvířecím, krotiti v něm špatné náklonnosti, pěstovati v něm a podporovati vlastnosti dobré, duši probouzeti v něm a ušlechťovati ji.

„Ale co,“ protrhla se náhle ze svého zadumání, „muž má pravdu, tomu je všecko stejně, on kluk nic neví, nechápe, to jen já se na něj divám pořád očima matky,“ a jakoby chladným rozumem všecku lidskost v sobě podusila, popadla náhle mističku polévky do jedné ruky, krajíc chleba do druhé a rozbehla se s tím obědem k chlivku . . .

A potom už celé odpoledne byla na panském mnohem klidnější, bezstarostnější, tu i tam se i zasmála vtipu nebo žertu ostatních žen. Ty, když to viděly, radostně hned řečmi svými blížily se k nemluvně, samotářské Máryně; uráželo je, že je tak „sama pro sebe“, že se jim vyhýbá, nikam nechodi a nikoho nezve. Proto ochotně hned s ní hovor nazavazovaly. „Tak už máte baráček, co?“ začínaly přirozeně o tom, co bylo Máryně nejbliže. — „A jaký krásný, jako

malovaný,“ lichotily dále, „v celé vsi takové chaloupky přepěkné není.“

„I však nás to dost stálo,“ omlouvala Šosínka.

„Pravda, pravda, nadřeli jste se letos v zimě i potom po jaře.“

„Kdyby jenom to, ale i dluh upletli jsme si v záložně.“

Však ho zaplatíte, takoví dříci jako vy jste,“ do očí ji chválily všecky a dodaly: „za to máte radost teď, všecko pohodlí, zahrádku, dvorek, chaloupku i chlívek . . .“

„A jestli pak už v něm něco máte?“ zcela náhodně optala se jiná ze žen. Jako kdyby ji kamenem udeřil, sklopila hněd Máryna hlavu, aby ji neviděly ostatní do tváře.

„Bože, musím odpovědět, a hned,“ kmitlo se jí hlavou a už hlasem stisněným, nepřirozeným, takže se všecky po ní ohlédlý, když odpověděla: „A co bychom tam měli? Nic tam neni — — —“

„A to je škoda, to je škoda, takový chlívek, ten bych zahálet nenechala — kozu, kozu bych si koupila.“

„Králíky alespoň bych tam nasadila.“

„To všechno ne — ale pěkného cucáka, prasko malé bych si chovala, pojednou-li pak by z něho nebyl krmník. —“

Tak ženy hovořily, ale Máryna už zase nenápadně od nich se odtáhla, umlkla, v sebe se uzavřela.

„Je to můra pyšná,“ durdily se na ni po straně ženy, „je teď teprve nadutá, co ten barák mají, však také mají mrzáka k němu.“

„To už tak Pán Bůh dobře činí, že sraží rohy člověku, aby netrkal.“

Ale ne, Marjána pyšnou nebyla, vyhýbala se jim více než jindy proto pouze, aby ji znovu, třebas nevědomky, řeči svojí nezranily, nezahanbily a neponížily . . .

VIII.

Samo a samo v tichu a šeru žilo ve chlivku Šosínovic dítě. Zprvu pouze za dne tam bylo a na noc Šosínka nosívala je do vnitř. Ale když jednou ve shonu a spěchu zapomněla na ně a malý Francek i noc klidně a spokojeně na své drchanici přespal, uklidnila se a nechávala ho tam i v noci. — Rodiče jakoby zapomněli na to, že mají synka, nepostrádali ho, nemluvili o něm nikdy a nejmenovali ho. Pouze v srdeci Šosinky zbylo měkké, citlivé místěčko jedno, nedůtklivé, jakoby bolavé, a to jí nedalo úplně zapomenout. To ji nutilo, aby třikrát denně na synka se podívala, jídlo i nápoj mu podala, aby jej převlékla, umyla, aby mu čerstvou slamou lůžko znova upravila . . .

Jinak v duchu velice si to libovala. Světnice zůstávala teď čistou, třeba čtrnáct dnů nemusila mýti ani práti — tichou-

a klidnou, ani pláč, ani nářek je neobtěžoval a ve spánku v noci anebo hovoru za dne nevyrušoval . . .

Ale kvapem blížila se zima. Stráň travnaté rezavěly, stromy žloutly a chladný větrík letěl od severu a před sebou hnul hejna ptačí k dalekému jihu.

„Jak to uděláme v zimě?“ optala se jednou v podvečer svého muže Máryna. Neřekla více — ale Šosin rozuměl, co je skryto v tom stručném slůvku ‚to‘.

„Už jsem také na to myslil,“ odpověděl, mrzutě, nerad, ale přece jen odpověděl, poněvadž věděl, že je třeba ‚o tom‘ promluvit, dohovořit se.

„Koupím kozu,“ vyložil stručně výsledek svého přemýšlení a dodal jako na vysvětlenou: „zadýchají se.“

Moudré to bude, lidé jsou zli, mohly by mne někdy vidět, jak tam nosím jist, odkrýt tak naše tajemství, a potom by nám mohl být Pán Bůh milostiv.“

„I nebyl by věru žádný div, protože mu to nosíš jako hraběti, na talíři, lžici v tom; spatří-li tě někdo, potom bude pozdě lhát, že nosíš slepicím anebo koze, to nebude nikdo věřit, že kozu krmíš lžici.“

Žena jen sklopila hlavu. Zdalo se jí, že padá, boří se čím dál, tím více a hloub — stává se nelidštější, a přece musila dátí muži za pravdu; ne, nesmí mu nosit na talíři, musí nosit v hrnku a lžici musí tam nechávat, anebo ho naučí jist bez lžice, pit jen a do ručky brát, ručkou všecko si podávat . . .

Šosin dostál slovu. Prinesl jednou, když se vrátil, v pytli kozičku, mladou ještě, hezounkou, dovádivou, skoro kůzle pouhé a rovnou pustil ji do chlivku. Ale neodešel. Zůstal stát u zavřených dveří a hlavu přitiskl k okénku ve dvírkách vyříznutému v podobě srdce . . . Stál tu ten člověk bez srdce, jakoby i jemu někdo je vyřízl, vytrhl a v hrudi jenom prázdné místo mu po něm zbylo. Nechvěl a netrásil se o své dítě, ani mu nenapadlo, aby je vzal pryč, aby je odstranil alespoň nyní, zbavil je té společnosti zvířecí a navrátil je společnosti lidské . . .

Dalek byl takových úmyslů. Jej držel tam u toho chléva a hlavu ke dveřím mu tiskl jeden z nejsprostších lidských citů — nízký chtič, hrubá zvědavost.

„To jsem zvědav, co tomu asi řekne koza a co Francek“ — „to jsem zvědav, jak se ti dva zkamarádi“ — „to jsem zvědav, jak to teď asi dopadne“ — to byly myslénky, které se mu proplétaly mozkem a on při nich hrubě, cynicky se usmíval . . .

„Hahaha“ smál se potom ve světnici na plné kolo, až se ohýbal, „to jsi měla vidět, to ti byla podívaná, já myslil, že prasknu, musil jsem tajit smich, abych je oba nesplašil.“

„Nu, jak to tedy bylo?“ chytla a zvědavostí zaplála matka.

„Tak jsem tam vstrčil koziště, zavru chlivek a dívám se; Francek ztichl, přestal se kutit, přestal broukat, jenom hubičku otevřel, očka vyvalil a ručičky natáhl. „Hu“ — „hu“ — „hu“, začal po chvíli, a tu obrátila se i koza a spatřila, že tam není sama, a hned se osmělila, veselé zamečela a přiskočila ke klukovi, čuchla k němu, odfrkla si a už lízala mu tvář, zahnojená očka i ruce.“

„A co Francek, co Francek? Nekříčel?“

„Francek? Držel, a tak se mi zdálo, jakoby po té tváři jeho přeletěl úsměv radosti a spokojenosnosti.“

„Jen aby se spřátelili,“ povzdychl si Máryna.

„Ale poslouchej, ten kluk se spravil, on je teď tlustší a mnohem větší, viš, já už ho neviděl dlouho.“

„I to se ti zdá, to se ti zdá,“ zamlouvala to rychle matka, ačkoli věděla, že jest to pravda, že roste a tloustne, že by snědl sebe více, kdyby mu přinesla, i slámu že sežvýká a ji, když hned mu neprinese; ale na nohy že postavit se nemůže, hluchý že je i němý, to všecko tak jako dřive, to že se nelepší, ba naopak se jí zdává, že je to horší, mnohem horší. Ty zvuky, které vydává, že už lidským ani se nepodobají a někdy za to i vděčna byla. „Kdyby ho někdo slyšel,“ říkala si, „nikdo by neuhodl, koho to tu máme.“

A nyní teprve bezstarostně chodila k chlivku.

Měla tam kozičku, tu, na kterou celé léto už byla pamatovala, hrabánek ji nanosila, vojtěšky nasušila, i teď, na podzim, plné plachty křehkého, zeleného chrástu řepného jí domů přivlékla.

„Na, kozičko, žer, malá, žer,“ maznila se s ní a ani si nevšimla, jak i její dítě do ruček chápe spadlé listy řepné nati, cpe si je do úst a chrupe je s kozičkou o závod . . .

Jenom toho časem si povšimla, že tak často Francka nemusí mýti, že je čistější než býval dříve, i oči zapálené a v koutkách znečištěné že se mu zahojuji, vyjasňují . . .

„To ona ho líže, věř mi,“ vysvětlil jí to muž a oba pocitili takovou hřejivou radost z toho, že „ti dva tam“ na sebe tak pěkně si zvykli . . .

Šosin, když kruté mrazy udeřily, dřevěná dvírka pobíl hrubou pytlovinou a nacpal za ni slámy, aby nepromrzla, slaměné výchy uvil, stavěl je a kladl kolem dveří. „Aby tam do vnitř na ně nečíselo,“ podotkl se čtvrtáckým úsměvem, a zamýkal je těžkým zámkem stále, ve dne i v noci, — „aby nám je nikdo neukradl.“

„Stačilo by, aby se tam na ně podíval,“ v těžké starosti pronesla žena. Ale to už byla ta jediná obava, která oba tížila — aby se lidé nedověděli, kde chovají svého synka. Žili sami jako samotáři, vyhýbali se lidem, nikam nešli, ale

když přece někdo k nim zapadl, přišel požádat třeba, aby jim šel Šosín vybítit, nebo kamna přestavět, aby jim zeď oslehl anebo siň předláždil, — nechávali si v Bečici takové práce schválně až na pozdní podzim, až k posvícení, až všecka práce už venku byla skončena a výdělky pominuly, — tu otázaly se někdy takové zvědavé návštěvy na Francka. — „A co vás synek, nechodi vám ještě, nechodi?“ ptávaly se Šosinky. — „Nechodi, nechodi — spí, pořád jen spí — podivné dítě,“ říkávala zednice. — „A kde pak ho máte?“ — „I vedle, v kuchyńce, při teple; nechtejte ho, prosím vás, vidět — jak se probudí, pláče nám, nu a my kolikrát pláčeme s ním.“ „Nu, tak ráno přijdete, Šosíne, přijdete,“ loučila se návštěva a odcházela s neporůzenou. — I tato starost svatila se jim kolikrát s beder, a oni sedávajice za dlouhých zimních večerů sami dva v čisté, vytopené světničce, vzpominali, co se loni nadřeli v lomu, co potom na stavbě, libovali si — letos, ó, letos oč už je jim lépe, i dluhu už zase ubylo, zaplatí, než se nadějí . . . „A potom zase vrána u nás na okno zaklepá, vid, ženo?“ zatoužil často muž a teplym, hřejivým pohledem spočinul na omládlé ženě svojí. Ale té pokaždé jako housenka svraštla se na čele rýha, a ona hořic ruměncem ve tváři, říkávala: „A kdo ví už, kdo ví?“

„Nu, nu, to by tak bylo! Pro koho pak jsme se tak dřeli, komu ten barák stavěli, přece ne Franckovi, ten nevyroste, ten nám přece umře.“

„Kdo ví, kdo ví,“ v zamýšlení říkávala žena a upadávala v hlubokou zádumčivost — to ono zbylé, měkké místo ve tvrdém srdci tak ji bolelo . . .

Ale časem zase vždy okrála, otrásla se, spadla s ní všecka starost, všecka zádumčivost. V duši její vzkličila pak chtivá žádost: „jen jednou, jen ještě jednou,“ žhavě si přála, aby život dala dítěti. Rostlo to přání v ní a ona zalévala jesly: „Tomu všecko bych nahradila, dnem i nocí u něho bych bděla, na loktech svých bych hýčkala, jako oko v hlavě bych je opatrovala.“

A rok minul, a nové jaro zahýřilo světem. I staré stromy zazelenaly se a květem se obalily, ale Máryňe se přání její nevyplnilo . . .

IX.

Parný srpnový den dohořival na západě. Horký jeho dech táhl ještě návší, a bylo i ve stínu cítit palčivé jeho vanutí. Slunce sedělo nehnutě nad samými modravými lesy, halilo se před spánkem sice v průhledné, mlhavé závoje, ale šikmě paprsky jeho jako ohnivé, zlaté nitky obetkávaly střechy i stromy, cestu i zahrádku — všecko, nač oko Šosínovu padlo.

Ten seděl venku před barákem v zahrádce na červeně natřené sedačce. Uvnitř žena kuchtila nějakou večeři a protože ho tam horko i mouchy zlobily, zapálil si dýmečku a teď — po šesté — hulil a dýmal a pozoroval svět kolem . . . Jak s poli kolébají se těžké vozy, obilím ovršené, jak sekáči propocení, žízniví vracejí se k domovu, jak ženské i děti — v rukou nesouce celé kytky sesbíraných klasů — spěchají z práce do práce, s poli do baráků, kde na ně čeká ještě až do noci tmavé plno namáhaté klopoty . . . Ten i onen, jak po silnici hnali se kolem, oslovil Šosína, jen jako v letu, ani se nezastavil, vykřikl: „to jsou časy, už sedí jako milostpán a pokuřuje si.“

A Šosín krátce, suše se usmál, „ba, ba“, přísvědčil, ale sám v duchu spokojen nebyl. Povolil už, neplazil se tak a nedrel jako dřív, ba v loni ještě, než dluh doplatil, „nač? nač?“ říkal si, když ho nutili, aby dělal přes čas, do sedmi, do osmi, aneb aby si bral práci akordní, „není mi toho třeba.“ — I teď tady seděl a poddával se trudným myslénkám. „Tak jsem se na ten barák nastaral a nadřel,“ tálly se jako modravý dým z jeho dřevěnky myslénky a úvahy jeho hlavou, „a teď nebude ani jednou komu ho dát; napřed ten barák mě držel v kleštích, potom jakž takž ještě ten dluh, ale co teď?“ a takové prázno cítil u srdce, takový chlad, jako ruka mrtvá kdyby mu do ňader sahala, „ale snad ještě, tento —“ pohodil hlavou a v tom spatřil, jak vedle z baráku od Kubásků kdosi vychází. Natáhl krk tím směrem, kde ozvaly se kolikeré kroky, a jako když pichne špendlikem, zaleskl se mu ve slunci ocelový bodák. Zedník rychle zamžikal: „I hledme, četník, a starosta, a pantáta šafář, a pane, to je komis, komis, ti něco hledají, to není jen tak,“ a povstal, aby lépe viděl a přes plot zahrádky se díval. Zastavili se a radili.

„A tam bychom zbytečně chodili,“ slyšel starostu Šosín „ten to jistě neukrad.“

„Ne, tam to nebude,“ potvrzoval panský šafář.

„Už k vůli celku, pánové, výjimky dělat nesmíme, hledati musíme všude, anebo nikde, tak jen za mnou“ a četník vykročil k Šosínovu domku. Ten seděl zde jako korctev k zemi přikrčená, aby ji střelci přešli. „Hle, jdou i ke mně,“ klidně řekl si baráčník, otevřel branku a vyšel jím s úsměvem vstří: „A to jsou hosti, to jsou hosti k nám,“ vital je před domkem.

„Šosíne,“ skoro v rozpacích, jakoby se omlouval, počal starosta, „ztratilo se na panském několik mandel pšenice, nesmíte být uražen, hledáme všude, musíme i k vám.“

Šosín se spokojeně usmál, s klidem poctivého, naprostě bezpečného člověka bafl z dýmkou a řekl: „i to můžete, hledejte kde chcete, u mne nenajdete nic, nemám toho potřebí,

mám pouze hrabánky a ty žena dostala na panském, šafář to ví, že ano, pantáto?"

"Nu dobré, podiváme se," řekl četník a pokročil k baráku. Šel sám, starosta a šafář zůstali na dvorku a chválili pořádek, který tu Šosín má a čistotu, která tu panuje. Zedník blaženě se usmíval, protože lahodilo to jeho ješitnosti a ještě vyprávěl, co časem miní udělat, hromosvod si postaví, dovede to, protože nesčetněkrát už ho viděl stavět, dvě plechové korouhvíčky na střechu si koupí — —

V tom vyšel z domku četník. Prolezl tam od půdy až do sklepa všecko, i v komoře byl, i do posteli na slámu se díval . . .

"Tak nic?" optal se starosta.

"Nic," odpověděl četník a ostříží zrak jeho zakroužil dvorkem.

"Vždyť jsem to povídal," sebevědomě se usmál starosta.

"A co pak tamhle máte?" ukázal náhle četník na chlívka, na němž leskl se zámeček.

"Co tam máme? I co pak bychom tam měli. Kozu tam máme," lhostejně jako dřív mluvil Šosín i z dýmečky pokurčoval, ale u srdce ho bodlo a nohy se pod ním zachvěly. Na to si nevpomněl, až teď náhle — "Bože, aby tak —"

"Odemkněte, podiváme se," poručil četník a bližil se k chlívku.

"A to ne, to prosím ne, pane četník, jen to ne," blábolil Šosín; dýmka mu z úst vypadla a on ji nesebral, jen s rukama roztaženýma za četníkem spěchal, „to ne, všecko, jen to ne," cestou drmolil. — Překvapeně hleděl na něho všichni. Najednou četník dal se do veselého smíchu.

"Tatiku," vykřikl radostně a určitě, „vy tam tu pšenici máte, videte, že ano?" a zadival se mu ostře do očí.

Jako břity chytil se toho Šosín. — "Ano, co bych to zapíral, když to páni našli, mám ji tam," a odvracel se od chlívka, aby i ostatní odvedl.

"I kdo by tohle do vás řekl," obořil se šafář, „to se tvářte jako svatoušek a najednou, tu máš, vyklube se z vás zloděj a vaše žena jak by smet, ta je zrovna taková, nemluví, nesměje se, je jako „jeptiška" říkají lidé, pěkná jeptiška."

"Ale Šosine, Šosine," otcovský domlouval starosta, „nač je vám toho třeba, barák máte, na živobytí vyděláte, jedno dítě jenom máte, tak nač si tu hanbu dělat, nač?"

"Tak jen otevřít, otevřít," hartusil četník.

"Otevřít? A nač otevřít?" vzmužil se Šosín, „mám tam mandelák pšenice, nu zaplatím ji tuhle u starosty, pokutu dám, trest si odsedím, ztratily se vám dva mandeliky? Tak dva zaplatím, a pět jich zaplatím, co chcete udělám, ale chlívek neotevru."

"Otevřete, povídám," přísně zavelel četník, „vy tam ještě něco máte."

"Ať mám, co mám."

"Jmérem zákona, otevřete!"

"A neotevru" a Šosín postavil se před chlívka. Ve dveřích baráku stála Máryna stuhlá jako sloup, ve tváři bílá jako křída.

Jedním pohybem strhl četník pušku s ramene, „šafáři, podržte ho," poručil s ocelovým klidem, odstrčil Šosinu a pažbou ručnice udeřil do zámečku až daleko odletěl.

"Ježiš Maria," zavolala zouflale žena a jako podlahá svalila se na zem.

Na silnici zastavovali se lidé, trousící se ještě s polí domů. Četník prudce otevřel dvířka a se starostou pohlédl do vnitř. Tam zamečela krátké, ustrašeně koza a obrátila hlavu nedůvěřivě k neznámým mužům.

"Vskutku, kozu tu má," podotkl starosta.

"A jestě něco," řekl četník a rukou, aby lépe viděl, odstrčil kozu stranou.

"Co pak to jen je," bručel si četník a vlezl shrbený dovnitř, „tu je ještě něco, pro Boha, můj Bože, vždyť to ani není možné, to je nějaké dítě snad," na konec rozčleněním až vykřikl četník a hrůzou bledý vyskočil z chlívka ven.

"Dítě? Co pravíte? Dítě?" opakoval starosta.

"Dítě?" optal se šafář a pustil Šosinu, ten nebránil už v ničem nikomu, stál zlomen, tresoucí se, jako němý . . .

"Oni mají blbé dítě," zvolna povídala starosta, „ale snad je, pro Krista, nemají přece v chlívku" a vlezl teď on sám do vnitř. Vyhnal nejdříve kozu ven z chlívka na dvorek a za ni hůlkou poklepával a ke dvířkám poháněl ještě tvora jiného. Ten lezl zvolna, po čtyřech škrábal se ven. Francek . . .

Plný dvorek nahrnul se zatím lidí.

"Dítě, dítě!" ozvaly se úzkostlivé výkřiky se všech stran. V odpověď pozdvihl Francek hlavu a teskně drobně jako malé kůzlátko zamečel . . .

"Ježiši, Ježiši," lomil zouflale rukama Šosín.

"Co jste to jen udělal?" obořil se na něho náhle četník; pozbyl sám, otrávěn člověk své duševní rovnováhy a nemohla se ovládnouti jen stále volal: „to je hrůza, to je hrůza." —

A tu hrůzu zvyšoval ten po zemi lezoucí, blbý, hluchoněmý lidský tvor . . .

"Zabijte je, zabijte je," vzkřikl kdosi vzadu a v zástopu zloveslně to zavřelo . . .

To vzpamatovalo strážmistra. Rázem pochopil nebezpečnou situaci. „Zpátky," vykřikl hromovým hlasem, přední řada o několik kroků ustoupila a on popadl Šosinu, vstříl ho do sině k omdlelé ženě a zavřel za ním domovní dvěře.

— „Opatříte povoz, věc musí k soudu,“ obrátil se na starostu mýrným, chvějícím se dosud hlasem.

Po chvíli vezli na bryčce pětiletého synka Šosinovic do okresního města a za vozíkem vedl četník zedníka a jeho ženu. — Oba teskně cestou se ohlédl. Spatřili ve valicím se šeru státi svůj barák prázdný, zamčený a tichý. Jenom koza teskně mečela a její nárek cestou je doprovázel. Stýskalo se jí po nerozlučném druhovi, kterého jí odváželi.

„To jste měli hrozné,“ vyprávěl starosta, když se vrátil v noci z města, „to dítě je vskutku jako zvíře.“

„Kam pak je dalí?“

„Nevěděli kam s ním, tak je dali do nemocnice a lékař poručil uvařit mu kaši, ale ono se jí ani netklo, nejedlo ani chleba, ani mléko, smutné bylo a teskně mečelo, nevěděli co mu dát.“

„Podejte mu kousek trávy,“ poradil kdosi. Sluha seběhl rychle do zahrady a přinesl ji plnou hrst, a co byste tomu řekli? To dítě ji lačně a dychtivě a se zřejmou chuti snědlo . . .“

„A co se jim, těm starým, za to stane?“

„Kdo ví, přijdou před porotu.“

„Zabit by je měli,“ ozvaly se matky jednohlasně a zástěrou si utíraly uslzené oči.

Po letech.

I.

Jako letem unavený pták zapadl na samý večer do mé fary apoštol lásky k bližnímu, milosrdný bratr. S deštíkem v ruce, v prostém černém taláru se škapuliřem, kolem beder úzký kožený pás, tak zjevil se v podvečer na mém prahu a pozádal za přistřeší.

Byl to mladý, zdravý muž, osmahlý sluncem a větrem, prostý a jednoduchý. Skromně odmítal každé pohodlí; odložil pouze kabát a deštík, a tak jak byl, přisedl k prostřenému stolu.

Po večeři zapálili jsme si doutník a příjemná nálada ovládla hosta i mne. Slovo vedl bratr Isidor. „Ano, znám celé Čechy,“ mluvil klidným, rozvážným tónem, „znám dobře vaše rodiště — místa, kde jste kaplanoval, byl jsem tam na sbírce v krajinách i horách.“

„Kde se vám lépe líbí?“

„Všude Bůh a všude dobrí lidé,“ odpověděl bratr pokorně a odmlčel se. „Kdybych měl pravdu říci,“ dodal po chvíli, „tak se v kraji lépe chodí, ale v horách lépe prosi.“

„Chcete říci, že jsou v kraji lepší cesty, ale horší lidé, a v horách naopak.“

„Ano, tak,“ přisvědčil stručně a jakoby chtěl hovor přesunouti na jiné pole, sám hned počal: „Tam v horách nestačí žádná mapa, žádná turistická znaménka, tam lze se spolehnout pouze na nebe a pak na dobré lidi. Šumava je v tom ohledu nejnebezpečnější. Je řídce obydlená, hojně zalesněná, má málo silnic, skoro žádnou dráhu, za to mnoho lesních cest a pěšin a ty lesy! — úžasné, ohromné lesy! Hory v ní nejsou příkré, ale za to táhlé, nekonečné, padne-li mlha na ně, je to pravé bludiště. Nejen já, ale každý i ten nejzkušenější nosič náš výdycky a pravidelně v ní zabloudí.“

„A co po tom? Jak si pomůžete?“

„Všelijak. Je-li jasno, sundám boty a habit, vyšplhám se na nejvyšší jedli a rozhlédnu se krajem, kde jsem. Je-li mlha, nespasí nic, než křik. Počnu volat, jdu, chvíli houknu hlasitě jedním směrem, chvíli druhým a pak tiše poslouchám, zas jdu a zas houkám a to tak dlouho, až se mi ozve člověk,

pak kráčím už po hlase, jen směr abych neztratil, křiknu znova občas, bliž a bliže ozývá se vzájemné volání, pomoc se bliží, až náhle z lesního průseku vystoupí lesník nebo hajný, nebo drvoštěp, někdy i turista, který sám bloudí . . .“

„A což kdybyste se nedovolal?“

„Na to ani nemyslím. Modlim se cestou a dívčí v Boha.“

„Ale stát by se to mohlo.“

„Zajisté, a také se to stalo. K tomu nemusí být člověk ani na Šumavě. Byl jste u nás v nemocnici?“

„Nebyl.“

„Kdybyste nás v klášteře navštívil, jistě byste viděl bratra Vasilia. Je nápadný tim, že kulhá. Má totiž nohu amputovanou v koleně. Pod talárem má nohu dřevěnou. Chodí zručně a bez hole po celém domě. Nyní ošetruje nemocné, ale býval dlouhá léta sběračem a rád na ty časy vzpomíná, ačkoli ho stály nohu.“

„Jak se to stalo?“

„Zvláštní náhodou. Nezabloudil v horách ale v kraji. Vidite, každý z nás má takovouhle pomůcku sebou“, a milý host můj vytáhl z pod taláru černou, ohmatanou knížku. „Dědime ji jeden po druhém. V ní je napsáno, kterým pořadem máme procházeni kraj, abychom času i sebe ušetřili, co kde pro milosrdné dají, co dá na př. obecní úřad, pivovar, panský dvůr, kde dostaneme oběd a kde nocleh. Každý z nás má povinnost, všecky změny a odchylky, které během cesty se namanou, do knížky svědomitě poznamenat. Je to spolehlivý průvodce. Celé dny i týdny slepě podle něho kráčíte, než objevíte, že se něco změnilo. S tou knížkou na srdci kráčel bratr Vasil. Blížilo se k vánocům, dny byly krátké jako pid, sněhu po kolena, cesty zaváte, neprojeté, neprošlapané. Vyšel ráno po mši svaté z fary Řečické. Neměl štěsti toho dne. V jedné vsi nebyl doma starosta a Vasil na něho musil asi hodinu čekat. Ztratil vzácný čas, který se v zimě chůzi těžko nahrazuje. Zvonilo se už klekání a slunce dávno zašlo, když večerním soumrakem kráčel po silnici z poslední vesnice k panskému dvoru. Promiňte, nebudu ten dvůr jmenovat. U jeho jména stála v knížce pozůámká: „jistý nocleh“. Vasil sám už tam několikráté noclehoval. Unaven, těsil se myslénkou na vytopený pokoj, teplou večeři, těsil se i na správcovu rodinu, na děti, které vitaly ho vždy s jásem. Měl pro ně pokaždé v kapse pěkné obrázky a v hlavě roztomilé pohádky. Tak šel silen tou naději a každě chvíle natáhl krk, brzo-li do tmy jako zlaté hvězdy zasvití ozářená okna správcova bytu. „To je dnes nějak dlouhá cesta,“ myslil si a zahodával oči do černé tmy zhuštěné mlhou. V tom stranou nedaleko silnice ostře zaštěkali psi. „Ach, tady je to, oddychl si bratr radostně, „málem bych to byl přešel,“ a odbočil se silnice. Po několika krocích z mlhy vynořila se jako obluda průčelní

zeď panské stodoly, pak špýchar, kůlny, stáje, až došel k domu. Ale co to? Ve všech oknech je tma, tmoucí tma. Psi zuřivě štěkali a bratr zabušil deštíkem na zamčenou branu.

„Kdo je to?“ ozval se hlas.

„Milosrdný bratr.“

Klič otočil se v zámku a dvířka se otevřela. Poklasný s lucernou v ruce svítil na cestu a odháněl psy.

„Spí už pan správce?“ nejistým hlasem optal se Vasil a při záři svítily podivil se na hodinky. Ukazovaly skoro osm hodin.

„Ach, pan správce! Ten už je dva měsíce odtud pryč. Stal se ředitelom na jižním panství.“

„A kdo spravuje dvůr?“

„Je tu prozatím pan adjunkt.“

„Mohl bych s ním mluvit?“

„Okamžitě ne, později snad ano, ale jisté to není, vracívá se někdy rozjařen, vyjel si dnes na saních do města, máme znamenitou sanici letos.“

„Býval jsem tu vždycky přes noc,“ podotkl Vasil a zadíval se na poklasného. Nejistota, strach i úzkost ležely v tom pohledu.

„Nevim, nevím, jak dnes pochodíte,“ škrábal se za uchem poklasný.

„Tolik citu snad máte, že mne nepoženete dál?“

„On je pan adjunkt svobodný, nemá opravdu kam vás uložit.“

„Spokojím se koutkem, otepí slámy.“

„To já o své vůli učinit nesmím. Dřív to bylo jiné. Jako domu chodívali k nám pocestní. Tři, čtyři dráteničkové spávali časem po kolik nocí ve chlévě, ale to všecko pomínilo. „Panský dvůr není žádná šupárna,“ rozkřikl se nový náš pán a vyhnal to všecko, tak nevím, nevím, opravdu nevím“, a poklasný zahleděl se útrpně na milosrdného bratra. Snad to roucho řeholní pohnulo ho, že uvedl hosta dále. „Počkáte u mne, až přijede, promluvíte s ním, já o své vůli nesmím nic dělat. Chléb je chléb.“

Ve světnici poklasného seděl teď milosrdný bratr a čekal. Unaven chůzí a sesláblý hladem i zízní podřímoval. Chvíli otrásl se zimou. Zvláště provlhlé boty studily ho jako ledové.

K půlnoci ozvaly se zvonky.

„Už jede,“ vyskočil poklasný z lože a chopil se lucerny, jež blikala na stole. Za ním kvapil ven Vasil.

„Kdo to jde s vámi?“ ozvalo se ze saní, sotva že vjely na dvůr.

„Milosrdný bratr prosí o nocleh.“

„Zas už! Co jsem vám poručil? Tak plněte moje rozkazy?“

„Osměluji se prositi pouze pro dnešek, býval jsem tu vždycky, nevěděl jsem,“ odvážil se prositi Vasil.

„Ven,“ zahřímal adjunkt a hrozně vyskočil ze saní.
„Ale, pro Boha, kam pak teď půjdou, vždyť je půlnoc.“
„Ven,“ zasípal znova hlas, „a vy za měsíc půjdete za ním,“ obrátil se k poklasnému.

„Ale, milostpane, vždyť za nic nemohu, já mu to povídám, já ho tu nenechal, on jenom čekal, on mně nevěřil a on musí jit, a jděte, a to hněd,“ osopil se nyní na Vasila. Hrubě, surově, jen aby se zachoval pánu. — Chléb je chléb!

Otevřenými vraty do tmy vyšel teď beze slova, poslušně Vasil. Vrata za ním zavrzla, jakoby zaplakala, a závory zapadly.

„Kam teď?“ sama sebe optal se řeholník.

Litost a pokoření bolelo ho v duši. Únavá a hlad podlamovaly mu sily. Prudkým mrazem v jiní srazilo se mlha, a černou nocí prohlédly zlaté hvězdy. Už chvíli šel, když náhle zvedl hlavu, jakoby se probouzel z těžkého sna a rozhlédl se kolem. V těsném kruhu kolem sebe rozeznával nizké zasněžené křovi, jež se mu pletlo při chůzi do noh a kleriky.

„Kde pak to vlastně jsem?“ řekl si sám k sobě, „musím zpět na silnici, po té snad dostanu se k lidem.“

Obrátil se, hledal své vlastní stopy ve sněhu, ale nenašel jich více; upíral zraky do tmy, pátral po siluetě dvora, ale neviděl ji, nastavoval uši, až dech v sobě tajil, jak napjatě poslouchal, uslyší-li psy štěkat, ale neslyšel jich. Jenom němá, tichá, příšerná zimní noc ležela tajemně kolem něho, objímala a dusila ho. „Zpět k silnici, zpět,“ volal v něm pud sebezachování a Vasil vykročil. Šel, šel, klopýtal přes meze, západal do příkopů, bořil se do závěji, pot lil se mu s čela, únavou chvěly se mu nohy, otevřenými ústy lapal po vzduchu, dech se mu krátil, ve vyprahlém hridle pálico a chrčelo mu při každém oddechu, ale porád nepřicházel ke dvěma řadám stromů, lemujících silnici. Pořád ze tmy nevynořil se obrys lidského přibytku.

„Bože, jenom abych neusnul,“ modlil se v duchu a cítil, jak kliží se mu víčka a jak nohy únavou mu klesají.

Vykřikl: „Ha, hau! Pomoc!“ zněl tichou nocí jeho zoufaly, chrapativý hlas.

Vyzněl na prázdro. Ani ozvěna mu neodpověděla.

Bloudím, zcela určitě bloudím, poslední silou svých smyslů uvědomoval si svoje postavení Vasil, „musím šetřit sil, usednout nesmím, jen zvolna, pomalu se pohybovat,“ rozhazoval si ještě zcela přesně. Náhle se mu zdálo, že slyší zvuk rohu. Ano, zcela zřetelně slyší, jak ponocný vytrubuje, „hút, hút, hút,“ znělo mu to v uších, „díky Bohu, vesnice je nedaleko,“ zaradoval se a dal se směrem, kterým se zdálo, že přiletí k němu táhlé tóny ponůcky. Ale náhle se zastavil a znova poslouchal. Slyšel bit hodiny, určitě zas rozeznával tvrdé údery železného kladiva na zvon. „Hodiny, hodiny,“ trel si celo, „ty jsou jen na věži ve městě, hle, kam jsem už zašel, ne-

mám daleko do Řečic, odkud jsem vyšel,“ a znova změnil směr. A to už pořád myslil, že jde dobré, slyšel chvílemi hrát hudbu, kokrhati kohouta, mluviti lidi, rozeznával hlas Řečického faráře, příjemné teplo cítil jak mu proudí tělem a jako by ho trel někdo po rukách a na prsou . . .

Otevřel oči . . .

„Sláva Bohu,“ vykřiklo několik hlasů, „a teď ho rychle doneste na faru.“

To se bratr Vasil probudil v širém poli, kde ho našla lovecká společnost skrčeného, schouleného pod šípkovým keřem. Na štěstí byl mezi střelci i lékař, který vlastně Vasilovi zachránil život.

Asi po třech týdnech dopravili ho z Řečic k nám do nemocnice. Potácel se dlouho v horečce mezi životem a smrtí, až konečně vyvázl, ale pravá noha, která zůstala omrzlou a počala snětivět, musila mu být v koleně odejmuta. Bratr Vasil se směje a říká: „to je ta, kterou jsem stál už v hrobě.“

Tak to máte historii, jak končí někdy bloudění. A milosrdný bratr se zvedl, sepjal ruce, pokřížoval se a tiše odešel do svého pokoje.

II.

Jako voda utíkal ten čas řečištěm života. Byl jsem už na jiné faře v jiném kraji. I tam chodili ke mně milosrdní bratři dvakrát do roka, ale nikdy už bratr Isidor. Přával jsem se po něm a milosrdní pravidelně odpovídali: „sbírá v lázeňských místech.“ Jednou docela řekli, že je přeložen do jiného kláštera, do lékárny klášterní, kamsi na Moravě. A vskutku, když po novém roce dostal jsem nový schematismus osob duchovních v Čechách, bratra Isidora jsem tam nenašel. Potom milosrdní bratři už ho ani neznali, nepamatovali se na něho a tak mi zmizel s obzoru a bledl i mizel z paměti. Je to lidské, že ten, kdo sejde s očí, sejde i s myslí. Nebylo nic, čím bych si osvěžoval vadnoucí vzpomínku na bratra Isidora. —

Jednou na podzim sedím večer u brevíře. Zurívý vitr klátil korunami stromů, setrásl z nich poslední žloutnoucí listky a proudy dešť metal do oken.

„Pomož Pán Bůh tomu, kdo je na cestě,“ myslím si v duchu a hledámu brevíř rychle itinerarium. V tom nesměle ozval se u dveří zvonek.

„Ach, to jistě půjdou zaopatřovat,“ pomyslil jsem si a rychle jsem vyšel. To každý kněz ví, že v špatném počasí nemocným se obyčejně přitíží a proto každý právě v největším nečase čeká, že ho zavolají k nemocnému. »Milosrdný bratr,“ spráskl jsem ruce překvapením, když přichází vešel na osvětlenou chodbu. S deštníku, s klobouku, s cípů převlečníku, courkem tekla s něho celého voda. „V takové zlotě, kdo by

se vás nadál, a že jste se vydal na cestu, vždyť to trvá od rána, mohl jste přece počkat na některé faře.“

„Našinec je jako voják,“ usmál se vesele.

Z kuchyně vyběhla moje matka.

„Já vás denně čekala, říkala jsem: milosrdný tu ještě nebyl, ale dnes bych se spíše smrti nadála,“ mluvila naříkavým hlasem. „Ale jen když jste pod střechou, my vás osušíme, odpočinete si,“ dodávala vesele a už vedla hosta do hostinského pokoje. Ten po chvíli sešel dolů ke mně do kanceláře. Byl oblečen v moje prádlo i šaty. „Máme zakázáno odkládat řeholní roucho, ale nouze železo láme, neřku-li reguli,“ usmál se ve dveřích.

Teprve teď jsem si ho prohlédl. Byl to už starší muž, kolem uší sedivěly mu vlasy a kolem očí rozkládaly se jemné vějírky vrásek. Po večeru přijal ochotně nabídnutý doutník — ale pivo odmítl a poprosil za to o sklenici horkého čaje s citronem.

„A co to, že vás, ve vašem věku, posílá převor ještě na sbírku? Chodívají obyčejně mladší bratři, já se alespoň nepamatují, že by tak starý milosrdný na osadu zavítal. Kolik je vám let?“

„Rovných čtyřicet. Ale tomu se nedivte. Jdu dobrovolně, ba vyprosil jsem si to jako milost, abych směl ještě jednou navštívit všecka známá místa. Byl jsem dlouho mimo Čechy a stýskalo se mi velice. Zrovna okřívám, když procházím hory a kraje krásné naši vlasti. Měl jsem i v Praze být přidělen do lékárny, ale řekl jsem si v duchu slova známé písni: „ještě jednou, dřív než umru, Čechy chtěl bych viděti,“ a já šel jsem prosit převora. Dědoušek náš se usmál a ochotně mi vyhověl. Má méně jestě dva okresy a pak vrátím se do špitálu, k nemocným, a už z něho nevyjdu.“

Host svěsil hlavu a zadumal se. Jen abych rozptýlil ponurovou náladu, optal jsem se: „A jak se jmennujete, pane bratře? —

„Isidor, bratr Isidor,“ pozdvihl hlavu host, a ta se mi ihned zdála známou.

„Ale, Bože, Isidor! Vždyť vy jste k nám chodil, když jsem byl na faře v Širovicích.“

„Ovšem, před patnácti roky.“

Poznali jsme se a stručně sdělili si svoje osudy.

„Pamatujete se dosud, jak jste mi jednou vyprávěl o bratru Vasilovi?“ vzpomněl jsem si po chvíli.

„Pamatuji, a libo-li, mohu vám to dnes dopovědět.“

„Ach, vypravujte jen.“

Do druhé sklenice vymačkal si Isidor druhou půli trpkého citronu a počal povídati druhou část smutné povídky.

„To jsem byl ještě v klášteře v Praze. Blížilo se k vánočním a všichni bratři sešli jsme se ze všech končin se sbírek

oslavit nejradostnější svátky v roce. Na štědrý večer byl krutý mráz. Vltava pokryta byla tlustým ledem a pouze na nedalekém jezu šumely a zpívaly svobodně její vlny. Bylo po půlnoci. Vrátili jsme se z kostela sv. Šimona a Judy prokřehlí a promrzlí, rozběhli jsme se po svých celách a brzy celým klášterem rozhostil se hluboký klid. I nemocným v té svaté noci poprál Bůh úlevy a ztíšily se i jejich nárky a vzdechy. Náhle u fortney ozval se zvonek. Tu noc měl inspekci bratr Vasil. Rychle vyskočil a běžel vstříc novému hostu. Byl to jistě těžký pacient, protože ho dva strážníci nesli úplně bezvládného.

„Našli jsme ho na dlažbě v židovském městě, páchnoucí silně kořalkou.“

„Snad je pouze opilý,“ poznamenal fortney — jenž svou lucerničkou svítil trudnému průvodu na cestu.

Bratr Vasil zkušeným okem podíval se na nemocného — vzlal ho za ruku a řekl klidně — „ten je zmrzlý — jděte vzbudit lékaře — pokusíme se ho vzkřísit — v operačním sále se větrá — položte ho tam na stůl,“ sám popadl konev a belhal se do zahrady pro sníh.

„Pojďte nám pomoci,“ zaklepal cestou asi na dvě cely a kulhavým krokem spěchal dál.

Když po chvíli vešel lékař, tři bratři už vši silou třeli nemocného sněhem a zaváděli umělé dýchání. Lékař podržel mu malé zrcátko u samých úst. „Dýchá,“ řekl náhle.

„Deo gratias,“ odpověděli bratři a třeli úsilně dál. Lékař vysetřoval zběžně nemocného — nařídil lázeň — černou kávu s koňakem — a uspokojen odešel.

Nemocný usnul a teprv při ranní visitě bratr ho probudil. Dival se tupě kolem sebe a na otázky neodpovidał. „Zkuste ho provést,“ poručil doktor. Dva bratři zvedli nemocného — ale jak ho postavili na nohy — byl by se skácel. Položili ho znova na lože a lékař se sehnul k jeho nohám. Zmáčkl vši silou palec jedné nohy — bodl zvolna jehlou druhé, ale nemocný ani se nehnul, „ten má obě nohy umrzlé,“ prohlásil lékař, „bude treba operace.“ Když se to dovíděl Vasil, nehnul se od lože nemocného. Jako bratru vlastnímu sloužil mu a ošetřoval ho. „Jenom vy mu zachráňte život,“ chválil Vasila primář. My všichni věděli, proč bratr Vasil s takovou horlivostí tohoto pacienta se ujmí. Prožíval v duchu jistě znova všecko, co sám na sobě byl zkusil. Útrpnost to byla, která ho poutala k tomuto nemocnému. Smál se s ním a bavil ho, když se pozdravoval. „Ale jak pak budu chodit teď?“ zoufale často ptával se nemocný — „budu beznohy — bez-no-hý — umřít — raději umřít měli jste mě nechat,“ naríkal si hlasitě. Ale tu se hněval Vasil — káral ho — prosil a říkal — „jenom slibte, že zanecháte pití, opilý ne-

budete moci chodit — ale střízlivý ano — vyprosim vám na panu převoru dřevěné nohy a dvě pěkné berly —“

„Nenaučím se chodit — nenaučím,“ říkával sklesle patient. Všecky domluvy nepomáhaly — vedl si stále svou. A tu jednou, když zas tak malomyslně si naříkal — stoupil si před něho Vasil — a řekl mu srdečným hlasem. „Príteli, nenaříkejte — ukáži vám něco — co nikomu neukazuji — hle — i mně umrzla noha — i já mám dřevěnou a jak běhám —“ a vyhrnul do výše okraj svého habitu. Nemocný spatřil pahýl nohy a k němu pásky přitaženou habitem do běla ohlazenou nohu dřevěnou.

„Vidite, ani v noci ji neodkládám — spím s ní — nezebe mě — neboli mě — boty nepotřebuje — to jsou nějaké výhody,“ usmál se rozmarně Vasil — jen aby nemocný potěšil. Ale ten, bledý jako stěna, usedl na loží a hleděl na Vasila.

„Ale jak dlouho chodíte už s nohou dřevěnou?“

„Ó — dlouho — tuze dlouho — šestnáctý rok už mi slouží.“

„Vám ta noha také umrzla!“ — s urcitostí řekl nemocný.

„Ano — umrzla,“ zaražen přisvědčil Vasil — —

„Umrzla vám na sbirce — v zimě — když vás opilý adjunkt vyhnal z panského dvora o půlnoci do mrazu —“

„Jak pak to víte?“

„Já — já jsem ten netvor — já jsem ten bývalý adjunkt,“ vykřikl příšerným hlasem patient a na znak padl do peřin — —

— — — — — „Tak — to je konec historie bratra Vasilova.“

„Podivná náhoda,“ oddychl jsem si.

„Hle — jak se zas po letech sešli,“ dodal bratr Isidor a přál mně dobrou noc.

Nadal se.

I.

Bыlo přede žněmi. Chlebovou, moučnou vůní zrajícího obili dýchala kraj a vyprahlá země den ode dne netrpělivě čekala žádoucí vláhu. „Jenom teď jeden důkladný dešť — jenom jednou do žní nám důkladně zapřeš,“ přál si kde kdo a zraky všech toužebně upíraly se k nebi. To bylo modré jak ocel kalená a také tak tvrdé. Odrážely se od něho všecky stesky i prosby nevyslyšené . . . Ani mráček nevyplul na něm — ani jiskřička naděje na dešť nebyla. Na návsi v podvečer sešlo se několik lidí. Tatici pokuňovali zde po práci denní z dýmek a horlivě plivali stranou, jakoby chtěli nahradit zemi scházející vláhu. — „Jo — jo —“ postěžoval si baráčník jeden — „to budou letos krásné žně — klasy usychají na stojato — zrno suchem nalejt se nemůže, zuna, samá zuna to bude.“

„Jen kdyby alespoň teď Pán Bůh dal,“ zatoužil starý Holub a ospalé oči vznesl večerním šerem k nočnímu nebi. Tam jiskřily a smály se zlaté hvězdy „ . . . ani kapánek naděje není“ — sklamaně svěsil zas hlavu.

„Vyhýbá se nám nějak ta vlažička, vyhýbá,“ vmísil se jiný do řeči.

„A všecky barometry selhávají. Mně bolelo kuří oko, ani našlápnout jsem nemoh', — jindy do rána by tu dešť — letos nic.“

„U nás máme vyzkoušená kamna. Když na večer kouří, ráno je jistá vláha — čadí, ustavičně čadí — ale marno všecko — neprší . . . .“

„A co naše schody do sklepa? Jak se opotí, nejdéle ve čtyřadvaceti hodinách je tu dešť — jděte se podivat — týden už jsou opocené a pršet ne a ne!“

„Co pak bych měl já říkat?“ ozval se konečně ponocný, polní hlídač a obecní strážník v jedné osobě. — Vědělo se o něm, že má mnoho úřadů — mnoho cti — ale málo-

chleba — a to všecko — ponocenství, hlidačství i policijství že by ho neuživilo — kdyby neměl barák a kus polička — ale pro své zkušenosti těsil se obecné vážnosti. Proto hned všichni umlkli, když vyprávěl: „Vite přece, že mám od roku šestašedesátého v levém kolenu prušáckou kulku, a to je jistý barometr, jak začne pálit — je bouřka jistá. Už týden nemohu vydržet s nohou — pálí a páli, ale ani nezahřím — ani se nezablýskne —“

„A - énu, chlapci,“ odkašlal si starý Holub — „co pak je to stěžování a nárek platný — nic! Modlit bychom se měli — za déšť prosit — ono se řekne příroda — příroda — ale déšť nedá — když Pán Bůh nechce. Hle, už jsme měli všechny větry, východní i západní, polední i půlnocní a nic — pořáde nic,“ a stařeček zase si pohodlně svoji trysku vložil do koutku svých bezzubých úst — Chvíli bylo ticho — ta slova rozkládala se ve hlavách přítomných — uvažovali o nich a zvolna zase pouštěli se v hovor.

„Hm, — co pak to, — škodit to nemůže — škodit,“ učeně zahajoval hovor ponocný.

„A po okoli všude prší — jenom nám se to uhýbá.“

„Vždyť také všude vůkol prosí — v Rosově šlo procesí o déšť prosit.“

„Na Plácku dali tři mše svaté sloužit.“

„A v Ulickách? Až sem je slyšet každý den večer, jak tam u sochy zpívají.“

„Jenom u nás nic,“ — mrzutě, jako když řízne, stručně pronesl kdo. Talo to do živého.

„I také bychom mohli u nás nějakou pobožnost — tento —“

„Lepší by to bylo — než tu na návsi večer klepat.“

„Tamhle starý Holub vodival procesí — ten by mohl předříkávat.“

„Proč ne — proč ne,“ svoloval stařeček.

„Tak zítra po osmé — u křížku se sejdeme a přivedeme — a přivedeme ženy i děti,“ — slibovali besedníci a rozešli se . . .

II.

A zase převalil se parný den přes rozpraskaný — uprášený kraj a večerní stín rozložil se vesničkou. Na návsi, na kamenném stupni před křížem klečel stařeček Holub. Brejle měl na nose, kašket ležel na schodu a v ruce držel ohmatné listy nějakého kancionálu. Houfek lidí tlačil se o něco niž na holé zemi kolem do kola. Nejbliž spinaly ručky drobné děti — za nimi — aby je měly na očích — klečely jejich matky a v zadu jako živá hradba stáli s hlavami odkrytými — vysvěčeni — bez kabátů — podruži a baráčníci. Sedlák nebyl tu ani jeden.

„Tak zapívejme píseň sv. Vojtěcha — ochránce a orodovníka v době sucha a neúrody,“ kazatelským hlasem ozval se Holub —

„Hospodine, pomiluj nás —

„Jezu Kriste, ulituj nás“ — znělo tichým, parným večerem. Tim večerní pobožnost začala. Starý Holub modlil se potom růženec bolestný — zanotoval pak „píseň v čas velikého sucha.“ Hlas se mu trásl a velebně se zachvíval, když předíkal jednotlivé verše:

»Dešt nebesa dejte,

rosou zalévejte

stromy i zeliny,

louky i dědiny.

Pán Bůh bud s námi.“

A lidé po něm hluboce dojati a se slzami v očích opravdu zbožně a procitěně opakovali každé slovo. A tak až do pozdního večera zněly k nebi návsi velebné staročeské chorály:

„Povšimni si s výše,

Tvá jak hyne říše

klas na poli vadne,

vše po rose prahne —

Obrať k nám své zraky,

pošli, pošli mraky — — —“

Řídkou mlhou na nebi prokukovaly hvězdy — tmou večerní na zemi bělaly se lidské tváře a bílé rukávy košíl — lidé se neviděli — nerozeznávali — ale domů se jim nechtělo. Rozezpívali se. Přicházeli čím dál tim více do noty, zpěvná nálada zachvátila všechny. Zprvu drsné hlasy se vyjasňovaly, čím dal tim více se pročistovaly, zpěv zaplavoval celé duše, rozechříval je a nadšením plnil.

„Též Tebe prosíme,

Boži Rodičko,

vypros nám ochranu

na obličko,

aby kroupy nepotloukly,

nýbrž ještě

tiché deště

přišly na osení.“

Kde kdo — starý i mladý — velký i malý z vroucí duše zpíval — zástup kolem kříže byl stále četnější i v okolních domech na prahu stáli a klečeli lidé a zpívali — zpívali — a byli by snad pěli do rána — kdyby sám starý Holub nebyl měl rozum a nebyl ukončil.

„A teď ještě na dobrou noc,“ zazněl zase jeho hlas — „zazpíváme si ještě k sv. Václavu, nejpřednějšímu patronu české země a všech Čechů věrných.“

III.

V té chvíli, když starý Holub zanotoval „k sv. Václavu,“ na opáčném konci vesnice otevřely se dvěře hostince a z nich vyšlo několik sousedů. Světlo za nimi shaslo a oni kráčeli tmou po známé cestě ke svým domovům.

Nejdále měl sedlák Bučil. Sotva vyšel z hostince — udeřila ho v uši slova: „svatý Václave — vévodo české země.“

Ale nijak ho to nepotěšilo. „Spát by měli,“ zabručel nevрle „a ne tu vytrubovat v noci — ráno nebude se jim chtít vstávat.“ — Byl celý den špatně naladěn. Prošel si všecka svoje pole — žádné ho nepotěšilo — ba ani neuspokojilo. Ječmen byl jako piš a už se vymetával, červenal, zrál a klasy v kličky točil, žito schlo a bělalo, řepa žloutla, brambory vadly, oves u samé země seděl — půda byla rozpraskaná a nepršet — a nepršet! Třikrát denně ťukal starosta Bučil na aneroid, Jenž stál v jeho parádním pokoji na almaře, ale jehla jeho jako přibita — ani se nehnula a stále klidně ukazovala jedním koncem svým na nápis stupnice: „stále pěkně.“

Vitr i teď na večer vál východní — suchý a horký. Starosta šel do hospody svařit se po té dlouhé cestě, kterou po svých polích vykonal, zapít ty starosti a trampoty, najít tam jiné myslénky. — Dobре se bavil — dobré pivo měli, ale jak teď hospodu opustil. — už ten zpěv znova mu připomenuл těžkou starost — která jako můra celou obec tlačí.

„Nedej zahynouti — nám ni budoucím.“

Jako boufe — hlasitěji a hlasitěji znělo to — čím blíže starosta ke křížku přicházel.

„A už je deset pryč — a oni tu pořád vykřikuji — a to je pořádek v obci — ticho tu má být — spát mají všichni“ varilo to v něm. Zlost — nespokojenosť s úrodou — nevrlost, že neprší, to vše hledalo si cestu z něho ven. Cítil potřebu vykřičet se, vyvadit se s někým, vyplísnit někoho, vylit si na někom všechnu tu horkost nespokojené duše.

„Svatý Václave — Kriste elejson.“

„Držte huby — zatracená holota nahá a běžte na kutě,“ rozkřikl se náhle starosta za zády zbožného hloučku — všichni rázem ztichli a než se z překvapení vzpamatovali — bouřil Bučilův hlas — jako hlas rozrušeného: „Kdo pak bude to vaše kokrhání poslouchat — co?“

„My, pořádní lidé chceme spát — jménem zákona hned se rozejděte — ráno to vyšetřím a kdo tohle spískal, bude zavřen pro rušení nočního klidu — na to jsou arrest a paragrafy.“ — —

Jako když do vrabců střelí — rozprchli se účastníci večerní pobožnosti. I starý Holub odešel — a jenom lampička.

u paty kříže mrkala ještě nějakou chvíli — až čiperný větrík rozběhl se návsi a uhasil žlutý plamének kroutící se nad hladinou olejovou . . .

IV.

Ráno toho byla plná ves. Kdo jen ústa měl, každý o tom mluvil, jak starosta rozehnal večerní pobožnost.

„Pane, to je kus pejchy“ —

„Kdo to jakživ slyšel — nenechat se modlit.“

„A jako by on toho nepotřeboval — prosíme přece děš i na jeho.“

„Eh, co pak je jemu — ten to nějak vydrži,“ křičela dělnice na panském — „ale tuhle já — já mám sázený jediný záhon deputátních brambor — loni jsem jich nakopala patnáct pytlů — letos — nenamokne-li, nebude jich ani pět a v zimě budu s dětmi trpět hlad.“

Ráno letěl policajt pro četnika. Ten přišel a vyšetřoval, kdo večerní pobožnost u kříže pořádal. Ptal se, věděl-li o tom pan farář, pan starosta, pan hejtman . . .

„A žádný z takových pánu lidských o tom nevěděl,“ rozkřikl se starý Holub.

„Ale Pán Bůh o tom věděl — já se k tomu znám a můžete mně udat — já že jsem předzpěvoval a předmodlival se,“ a bouchal se při tom do prsou.

„A co pak se mu za to asi stane?“ Hned starali se lidé po vši, když si četník zapsal jméno starého Holuba pěkně do notýsku. „Co by se mu stalo? Nic se mu nemůže stát! To by se musilo stát nám všem — smíme se přece veřejně modlit a zpívat.“

„I čmerta — byl prý porušen a přestoupen nějaký zákon o veřejném shromažďování — svolávání schůzí, a pro rušení nočního klidu bude prý Holub seděti v chládku“ — a oči všech soustrastně hleděly za starým zpěvákem Holubem, když časně ráno odcházel do města.

Dostal obsilku a byl pozván k panu hejtmanovi na devátou hodinu.

Šel klidně. Placku měl na hlavě posazenou trochu na křivo, v ruce držel rákosovou hůl a v koutě bezzubých úst svoji ohmatanou trysku.

„Šťastnou cestu,“ křičeli na něho cestou lidé.

„I však já — tento!“ mávl rukou stařec a usmál se.

V.

„Tak, staroušku, máme tady udání — že ve své obci rušíte noční klid,“ přivítal pan hejtman Holuba a vlidně zadíval se do jeho vrásčité, poctivé tváře.

„No, rušíme — rušíme,“ pokýval stařeček — „tím, že se modlíme a zpíváme.“

„Lidé si na to stěžují, že je rušíte ve spánku —“

„Prosím — lidé ne — to je pan Bučil — a ten nebyl ve spánku, ten šel z hospody —“

„A to je proti policejnemu rádu, modliti se hlasitě přes devět —“

„U nás se to tak přísně nebene — u nás se karty hrajou třeba až do rána.“

„O tom nevím, ale na vás je zde udání — proč se nemodlite dřív?“

„A kdy, prosím? Ráno ve čtyři se u nás vstává — večer v šest vracíme se s polí — vaří se večeře a teprve kolem deváté před spaním jdeme se pomodlit a za dešť poprosit — Bůh je přece také pán — snad větší než pan Bučil — a neruší ho to, kdyby člověk v noci se třeba modlil“ — starec přicházel do ohně, tvářičky mu zčervenaly, oči se rozhořely. Pan hejtman věděl ze zkušnosti — že takového starce není radno nechat se rozpozadat.

„Nelze vám pomoci,“ řekl proto úsečně, „musím vás potrestat.“

„Ale nejen mě — nýbrž každého, kdo večer u nás zpívá —“ vykřikl Holub a napráhl ruku.

„A zpívá ještě někdo?“ optal se hejtman.

„A ba že ano — starostův synek sedí na kládách, — hraje na tahací harmoniku a zpívá „na šisato — na placato“ a s ním všechna chasa třeba do půlnoci — a nikdo nic neřiká — to je v pořádku — a jeho otec — pan starosta — pan Bučil — ten v neděli na kuželkách zpil se pod obraz Boží, řval krom té drahé duše jako hovado. Když ho vedli ráno ve tři hodiny jeho soudruzi do statku —“ zpěvák prudee dýchal a tu se zarazil — zkrotl —

„Činíte udání a žádáte za potrestání?“ optal se přísně úředník.

„I toto, nečiním a nežádám, nejsem jako křesťan mstivý, ale spravedlnost chci — chci, aby se měřilo stejným loktem, mám víru k úřadům a myslím, že nebudu zavřen za to, že jsem zpíval s lidmi „Svatý Václave“ a že nebude odměněn za to starosta, který zpíval písničku, kterou se já — já starý voják — stydím opakovat.“

„No dobře,“ řekl hejtman a zamyslil se — „můžete jít domů — odpouštím vám trest,“ řekl po chvili.

„A co zpívat?“ usmál se stařeček.

„I také smíte —“ pokývl pan hejtman a také usmál se na stařečka: „Jste vtipná hlava.“ řekl mu ještě na cestu a to starého Holuba až do konce jeho života těšilo ...

Nezmar.

I

„Klid se, lumpe,“ zahřměl poklasný a napřáhl k ráné malou motyčku, jež sloužila mu jako hůl. A bázlivě jako zajíc, na něhož zamíří lovec smrtonosnou zbraň — z panského dvora otevřenými vraty prchal lump. Dlouhými skoky utíkal, až hadry na kabátu a kalhotech za ním poletovaly, a teprve za vsí se zastavil.

"Lump — lump," vyrážel ze sebe, jak prudce dýchal, „každý jen lump, jen bit mne, bit — ale nikdo nedá ani chleba, ani šatu, ani slova vlivného — ne, nikdo neřekne: pojď sem, Tondo, ale každý: Klid se, lumpe —“ — A takový cizí, až dosud neznámý pocit smáčkl okorálé srdece obecního dareby, poloblbého Tondy, který se svou matkou, starou Proškou, žebračkou, zůstával v sušárně, v zahradě sedláka Tůmy. Poslala ho maminka dnes do panského dvora, poslala poprosit pantatínka šafáře anebo poklasného o kus slámy, aby vylepšili si pelech, jemuž říkali lože . . . . Tonda šel a prosil ponyženě. Chtěl vlastně prosít, protože stuchlá sláma na vlhké zemi v sušárně teď na podzim i jeho studila, i on si přál miti pod sebou tlustší vrstvu kypré drchanice ovesné anebo hrachoviny, na které nejlépe se to sedí i leží . . . Ale ústa neotevřel. Jen ho spatřili a už: „Klid se, lumpe“ — už svitila se ohmataná motýčka a už mu hrozila. — „A tak to bylo v téhle vsi vždycky,“ nejasně vzpomínal si Tonda a svalil se zlostně do prázdné hlidačské boudy. Ovoce očesali sadaři, listi se stromů očesaly podzimní mrazy a větry, sady stály tu holé a obrané a bouda opuštěná tu čekala, až i ji odvezou někam do sucha pod střechu před bližící se zimou, aby zbytečně nehnila a netrpěla . . .

Do ní zalezl pohněvaný Tonda. Nechtěl domu k matce. Vadila by se, že nepřinesl slámu — i ona pořáde se vadí. Opít se nesmí, a opije-li se, maminka ho bije a vadí se; kouřit nesmí a kouří-li, maminka se vadí a bije . . . A všichni

v téhle vši se vadí a vždycky s Tondou se vadili. Hned by utekl — jen kdyby směl. Ale věděl: první četník, s kterým se potká, že ho sebere, odvede do kriminálu, z kriminálu že ho postrkem dopraví zpátky a pak doma u starosty že by byl bit, strážník že by ho bil, stráslivě bil a starosta že by zas křičel: „Lumpe, hanbu a výlohy děláš naší počestné obci, lump jsi; kdybys pošel někde, škoda by tě nebyla, lumpe, ty —“

Dříve po takovémhle přivítání brzy zas utekl, zatoulal se, kradl, pytláčil, s cikány se toulal, až se ho zase někde v příkopu opilého ujala ruka pozorné spravedlnosti a znova kriminálem, postrkem a bitím uváděla ho na opuštěnou cestu života sporádaného.

Ale naposled, ach, naposled! To jej nepřivedli, ale přivezli. Vlastně neví, co se stalo. Kulhal od té doby a v hlavě ho silně bolívalo. Kradl kdesi a ztloukli ho nelitostně. Hojil se v nemocnici, ale nevyhojil — a tak uvidel tu, ve své obci jako v žáláři. Nesmí se pustit přes pole . . . Nesmí odvážit se okno vymáčknout, zámek vypáčit — protože by neutekl . . . Ze všeho jen žebrota zbyla — a to bití . . . A znovu před očima se mu zaleskla napřažená motýčka. — Skrčil se rázem, jakoby se uhýbal ráně. Tak silnou byla v něm obava před bitím, že při pouhé myslence, zcela mimovolně, uhýbal se, uskakovat tak právě, jakoby mu rány vskutku na hlavu už přšely . . . — „Ale vezmu si — ukradnu ji, když po dobrém nedali.“ A s čelem svraštělým zahleděl se ven. Dival se srdečkovým okýnkem, vyříznutým v prkně boudy. Oko mu žádostivě hořelo a Tonda je tiskl až k samému prkennému pažení. Dival se na panské stohy. — Stály opodál vesnice v cípu ohromného panského lánu. Ze všech polí sváželi sem úrodu. Celé žně — lidé i dobytek — v horečném chватu od rána do noci přičiňovali se, až navršili ohromné kupy ječmene, pšenice, hrachu i suchého jetele. Pak zavezli sem parní mlátičku. Řadu dnů dýmala a syčela tu a Tonda se dival, jak v jejím hrdle mizí snop po snopu. Mandel po mandeli, celé stohy zmizely a nic, než sláma zdrchaná, zpřelámaná zbyla tu po udupaném strnisku. Zrní všecko, i plevy a zádinu odvezli, ale slámu pozorně znova složili do mohutných figur okrouhlých i čtverhranných, vysokých, rozložitých. Tisíce otepi slámy bylo tam srovnáno a on pouze dvě, tři žebra na poklasném, „a nedal,“ řekl Tonda tvrdě a hořce.

„Ale vezmu si, ukradnu si,“ zcela klidně sliboval si a zvolna vytáhl se z boudy ven.

Šero podzimního večera vystupovalo z údolí, vycházelo z temných lesů a po zemi plížilo se ke vsi. „Budu bit, chytí-li mne,“ uvědomil si ještě Prošek, ale už srdnatně vykročil i ze sadu a zaměřil k bachratým stohům.

„Hle, jak se na fukuji,“ zlobil se mrzák a díval se na jejich bachraté, naduté boky, hezky uhlazené a urovnáne, díval se i na vršky těch stohů se snopy větrem načechnanými, rozjezenými a přidal do kroku. „Ovesnou, jen ovesnou ukradnu,“ cestou si myslil a úsilně se rozpomíнал, kde, v kterých místech asi stojí stoh slámy ovesné. Nápadný šustot ho vyrušil. Byl už u samých stohů a slyšel zřetelně šelestit slámu. Jakoby někdo po ní šlapal, anebo v ruce jakoby ji vázal — tak praskala suchá stebla a jemně šustila.

„Krade,“ řekl si Tonda a dal se do tichého smíchu. Radostného, veselého smíchu měl hned plné srdece i hrdo-
vadlo. „Dobре tak, dobrě, ať kradou, všechnu tu slámu — ty hro-
mady celé ať roznesou.“ Nechtěli mu dát, když prosil, vezme-
si tedy bez proseb, a pokročil.

Šustot ustal a z těsné uličky mezi dvěma stohy výkoukla vousatá hlava. Tonda překvapením se zastavil. To byla cizí hlava. Nepatrila nikomu z vesnice. Takový klobouk neurčité barvy, vyssáté sluncem a deštěm smyté, s podivným perem po straně — takové vousy rovněž podivné barvy neposil nikdo z těch, které Prošek znal. V té hlavě jako dva žhavé uhlíky svítily dvě černé oči a upíraly se tázavě na Tondu. Prohlédly si jeho roztrhané šaty, chromou nohu, zjízvenou tvář a přestaly svítit a se mračit.

„A — a — to jsou hosti — tak nebudu sám — taky na nocleh, co?“ ozvala se cizí hlava a pitvorně se usmívala.

Znělo to svědčně, lákavě a Tondovi pod dojmem zá-
té zatočila se hlava. Vzpomněl si rázem, že i on kdysi zů-
stával venku pod širým nebem, v lomu někde, v kupě sena
a také — ve stohu. Nemusi dnes domů, nebude od matky
bit, zůstane... A už vykročil k té usmívající se hlavě. Zmi-
zeli oba v uličce. Tonda jásal. Byl to právě ovesný stoh, a
v něm už byl vytrhán dlouhý, okrouhlý otvor.

„Tahej, bratříčku, tahej,“ pobízel tulák, „spolu si lehneme, zahřejeme a vyspíme, lip se nám pospi,“ a Tonda chutě dal se do práce. Jako krtek do země předkem těla zavrtával se do stohu a oběma rukama trhal a vyhazoval kusy slámy.

„Jen hezky, hezky, dole rovně, nad hlavou do kulata,“ říkal práci nový Tondův přítel, rovnaje a do otepi svazuje vytrhanou slámu. A potom oba zalezli do stohu. Dlouho povídali si, až oba usnuli. Ranní chládek ovanul jím nohy a probudil je.

„Jen ven, ven,“ nutil tulák Tondu, „nemům se nechat překvapit, aby nás tu nedopadli, sic by byl konec; tak, přítele, to máš teď skrýš, druhý domov, na tenhle stoh dlouho nedojde — načali teprve ječný na druhé straně. Celou zimu i déle ještě můžeš tu hospodařit — hled' jenom stopy zahladit, diru ucpat, takhle, vidíš,“ a tulák zvedl otep slámy,

kterou už večer byl svázel a updal otvor tak mistrně, že ani oko Tondy nic nápadného postřehnouti nemohlo. „To je jako dvěře; uzavřeš, ucpes pelíšek a on za celý den ani nevychladne, večer přijdeš v největším mrazu a on tě teplem vítá; jenom na nohy pozor, v noci, v zimě, hezky je do slámy zahrabat, aby nepřemrzly . . .“ A jako přátelé se rozešli.

III

V ranním šeru přivlekl Tonda tri veliké otepi slámy.
„Kde pak jsi spal?“ optala se matka.

„Ve stohu.“

„A co sláma? Dostal jsi anebo ukrad?“

„Ukrad —“

Proška potom už mlčky upravovala si „ležení“. Čerstvou slámu strkala do spodu a zakrývala ji zpuchřelým a přeležlým pelechem. Nevadila se. Naopak, vlnidně podala synkovitý krajíček okoralého chleba a lahvičku s kořalkou: „Nasnídej se, potom půjdeš na dříví.“

„Budu bit,“ zachvěl se Tonda, „hajný mě - pokaždé sbije.“

"Musiš se schovat, anebo utect.

„Kulhám,“ řekl jen na svoji omluvu synek a klidně snídal.

„I houby ještě rostou,“ mluvila matka, „hledej, dostaneš zas!“ a ukázala na vypitou láhev; „ryzce kdybys tak našel, nebo václavky alespoň . . .“

Ale neměl štěstí. Celý den chodil lesem a ani houby nezvedl. Jen samé prašivky pletly se mu do cesty. Kopal do nich zlostně, po hlavách jím šlapal, mstil se na nich. A když večer se blížil, smutně stál Tonda na pokraji lesa. Neměl ani hub, ani dříví. Jak směl by jít domů? Plaše podíval se ke vsi.... Poznal, jak modravý dým jako pentle vine se nad sušárnou. „Maminka už vaří,“ povzdychl si. A po těch slovech rázem pocitil krutý hlad.... Jakoby se stěny prázdného žaludku o sebe trely — zakručelo mu v břiše a ústa naplnila se řídkými slinami.

„Vaří,“ rozdráždoval se tím slovem Tonda dál, „snad praženku anebo bramborovou“ a jako drážděné zvíře bručel a kručel mu žaludek čím dále tím více. Koutky úst vytékalý mu sliny. Vylévaly se na bradu a kapaly na potřísňený kabát.

„Vaři,“ znovu řekl si Tonda. Oči hladové upíral na ten sloupek dýmu korunami holých stromů vzhůru se plazící a už se spustil od lesa po stráni dolů ke vsi. S holýma rukama stanul před matkou.

„Co neseš?“ vítala ho přísně. Mlčel jako němý. Jenom žaludek znova se ozýval, když ucitil vůni česnekové polévky.

„Houby nebo dříví?“ ostře optala se Proška. Tonda
privřel oči a schoulil se jako před ranou.

„Lumpe, ty neneses̄ nic,“ rázem uhodla matka, „kdes̄ byl? Co pak jsi dělal? Běhal za ptáčkem zas, co? Nebo honil zajice? Hrál si s mravenci? Já stará žena abych sháněla živobytí. Místo on mne, matku starou, abych já jeho zivila, ale ne, do úst nedostaneš, lumpe, jist ti nedám, bez večeře budeš.“ A češnečka tak svědčně voněla celou sušárnou.

„Jenom talíř,“ zaprosil Tonda a podivil se na lavici, kde stála jeho hliněná mísá s plechovou lžící, „půl talíře, lžíci jenom,“ prosil, ale jako kámen tvrdá zůstávala žebračí matka jeho. Ničemnost jejího syna tak ji zatvrzovala, ta ničemnost, pro kterou ničím přispěti nedovedl k uhájení života. „K ničemu nejsi, hladky pojdeš, až mne nebude, uživit se nedovedeš, krást ve vši nesmíš, a já tě jen kazím, že tě živím, kazim tě, jsem špatná matka, slabá, ale zatvrzdim se, sousta ti nepodám, dokud nevyděláš anebo poctivě nevyžebrás — lump jsi, lump —“

„Jenom lžíci, jedinou lžici,“ žadonil Tonda.
„Ani kapky, rozumíš,“ zahrozila mu Proška a odtáhla
syčíci hrnek s polévkou na okraj chatrných kamen.
„Dobře,“ řekl, „teď začnělo. Jak kůň když tvrdým

V očích Tondy zlověstně zasvítilo. Jak kůň když tvrdým kopytem o křemen křísné, tak náhle v očích jiskry mu zašršely. To i v jeho duši dva protivné city na sebe narazily. Leželo tam na spodku jeho duše nejasné jakési tušení, že ta stará jeho matka je nedotknutelná, ona že smí být, má právo nadávat, hrozit, ale on, Tonda, ruky vztáhnout na ni že nesmí — jakýsi tajemný, nejasný strach poutal mu hněvem svírající se ruce, podivné tušení, že by to bylo cosi příšerného, cosi hrůzného, kdyby matky se dotkl — to podlamovalo jeho vztek, který v něm často zapálila matka svými výčitkami a hrozbami.

Vic pudem než rozumem chápal, že jest rozdíl mezi touhle starou, vrásčitou ženou, belhající se od prahu ke prahu a mezi ostatními lidmi. Proto tiše jako beránek přijímal od ni hrubá slova, ba i rány. Až dnes, teď kdy dráždila ho teplá pára z hrnu se deroucí, kdy ho rozčilovala ostrá vůně česneku a chleba — a ona matka, ten hrnek kouřící uzavřela do trouby, postavila se těsně k ní jakoby na stráž a prohlášila teď, kdy urputný hlad jako dravý sup rval mu útroby — „ani kapky nedostaneš“ — zatmělo se mu v hlavě, v očích, v duši, umlkly ten hlas v nitru se ozývající; jako velká voďá při průlži mračen hráze trhá, přes cesty, přes pole, luka se valí, štěrkem a bahmem zaplavuje květy i trávníky — tak cosi hrozného, tmavého zahalilo Tondovi duševní obzor, rudě se zablesklo, „matka“ ozvalo se ještě kdesi v koutě svědomí — „neboj se,“ vykřikl jiný hlas a už protrhl se mrak. Jako zvíře zařval Tonda, jedním skokem octl se u matky, popadl ji za hrdlo — mrstil s ní do kouta, kde ježila se nakradená sláma, vytrhl dvířka uzavřené trouby a s divým chechtotem

popadl očazený hrnec polévky. Necítil, jak páli ho do rukou, necítil, jak přes okraje vylévá se vřelá tekutina a prsty mu opařuje — nevšimal si toho, byl necitelným jako fakir, nezranitelným — jenom opájel se vůní, jež z hrnku vycházela a kterou hltal otevřenými ústy a ssál rozšířenými nozdrami. Jako dravec kořist v drápech, tak křečovité on svíral v prstech hrnek s polévkou. Nevšiml si matky ani světničky, ani lože a jakoby se bál, aby mu nikdo z rukou tu kořist nevyrval, plným tryskem vyběhl ze sušárny a jako štvaný utíkal ke stohům . . .

III.

V ovesném stohu, ve své skrýši hověl si Tonda Prošek. Zářil štěstím. Oči smály se spokojenosti a tváře zčervenalý mu vnitřním blahem. Tu v bezpečném úkrytu snědl, vlastně vypil do poslední kapky zamilovanou svoji česnečku a litoval jen těch kapek, kteréž cestou, když utikal, rozlil a jež mu prsty opařily. Zamaskal hlasitě a skoro litoval, že hrnek není ještě jednou tak veliký. Obrátil ho dnem vzhůru a dychtlivě vyssál z něho poslední krůpěj. Byl prázdný. Tonda opatrně strčil ho do rohu svého doupěte a labužnický se natáhl. Cítil, jak teplo proudí mu žilami i celým tělem, zahrál se, až skoro zapotil.... Nic mu nescházelo, lépe se mu zde libilo než doma, v sušárně na vlhké zemi.... Provaloval se blaženě a zaryval do slámy. Tu náhle, jak se převrátil se strany na stranu, pocitil, jak cosi ho tlačí právě na srdci. Hmátl prudce do náprsní kapsy pod rozedraný kabát a nahmátl — dýmku.

Až hlasitě zakvíkl, jak radostně se zasmál. Ano, to jediné mu scházelo, aby dnes jeho blaženost dostoupila vrchole — zakouřit si. Jako červ už pozpátku vytahoval se z diry. Studený vzduch večerní ho ovanul. Ofrásl se a zajekl zuby. Rychle sesazoval rozebranou dýmku dohromady. Z kapsy vytáhl měchuřinku sušeného býli bramborového; vecpal ji ukazováčkem do puklé porcelánové hlavičky a už lovil v malé kapsičce u vesty sirký. Nahmátl jednu a škrtil ji o kalhoty. Slabě to prasklo. Červená hlavička zasyčela — modrý, fosforový plamének zapálil síru i vyschlé dřívko a už poskakoval nad dýmečkou dle tempa, jak dychtivě Tonda bafal. Seděl chvíli schoulen na zemi a tiskl se ke stohu. Ale zima mu bylo. Vitr sem zakáněl, sláma bodala ho do krku a do hlavy jak se o stoh opíral, a země od spoda ho chladila nepříjemně. Rychle proto vyskočil a tiskna hořící dýmku mezi zuby, zpátky zas škrábal se do svého brlohu. Na znak po celé délce se natáhl a spokojeně, blaženě teď za větrem si pokuřoval. Chvíli štipal ho dým do očí, ale i ten pak nalezl si někde nějakou škulínu a neobtěžoval ho. Pomalu počala se Tondovi klížiti vička. Nic mu nescházelo — žaludek byl naplněn, teplo mu

bylo a po celodenní procházce lesem dostavovala se teď do všech údů sladká únava. Postavil dýmku vedle hrnku — místo do hrnku, a usnul ...

Nevěděl, jak dlouho spal. Probudila ho náhle palčivá bolest — tak jako by ho někdo ostrým nožem do ramen řezal. V krku cosi ho škrábalo, takže se prudce rozkašlal. „Co je to?“ zabručel rozespalý Tonda a instinctivně uhnul se stranou. Levici popadl se za pravé rameno, na tom místě, kde cítil bolest tak řeravou... Hle — i do ruky tak to pálí... Otevřel oči a zase rychle je přivřel. Jakoby ležel v hnízdě ohnivých housenek — tak se mu zdálo. Bolesti přibývalo i dusivého dýmu. „Co je to?“ znova, ale tentokrát už ustrášeně opakoval si Prošek a kvapem opouštěl podezřelé svoje lože. Myslil na hmyz, jenž ho na noclehу často byl znepokojoval, „ale tak nepálilo to nikdy,“ bručel a rameno třel si rukou. Rychle seskočil na zem a pohlédl dovnitř. Jako zátku když z ucpané láhvě vytrhne — tak nyní za Tondou vyvalil se dým a dovnitř zavanul svěží noční větrík. Zapraskalo to slabě a jako v peci uvnitř ve stohu, tam za těmi místy, kde byla hlava Proškova — příšerně se zablesklo. „Hoří,“ projelo hlavou Tondovou. Nehorelo ještě. Doutnala pouze sláma, dusila se a kroutila. Stačilo ucpati neprodysné ten otvor a nedostatkem vzduchu by byl zašel, zhynul v zárodku ten rudý květ vstávajícího požáru. Ale místo hašení — Tonda jako ochránec dal se na útek. I boty tam nechal uvnitř, své ochotné, rozbité boty, jak se zul, aby nohám pohovil, a bos teď utíkal pryč od stohů k lesu. A ještě nedoběhl k první jedli — když celý kraj příšerně zabarvil se rudým světlem. Jako bičem švihnut učinil ještě několik skoků a zmizel v černém stínu vysokého lesa.

V širém poli v plamenech stály panské stohy. V ohromném kruhu ustoupily černé tmy — na vysokém nebi pobledly zlaté hvězdy a jakoby až k nim dosáhnouti chtěly, šlehaly rudé plameny do závratné výše. To vítr je tak nadzvedal, načechrával, jakoby tu kštici ohnivou kaderil. Ve vsi strhl se pokřík. Roh ponocného teskně zahučel — zvoneček v kapli se rozplakal a Tonda skulinou větví zřetelně viděl, jak ode vsi přes pole rovnou čarou běží ke stohům lidé.

„Jsou pojištěni — jaká pak škoda.“

„Bylo jistě založeno.“

„Kdo pak to asi zapálil? Haste, haste!“ volaly hlasy.

„Co platno hasit? Hasit se nemůže,“ křičel kdosi na pana správce, jež sem s dvorskou čeledí spěchal.

„Alespoň jetelový stoh —“

„Ten už také horí“ — a lidé bezmoci a bezradni stáli tu, divajice se, jak nenasytý živel rychle stravuje vrstvu po vrstvě, stoh po stohu. Se zrakem vytřeštěným, leže na briše, primáčknut k zemi dival se Tonda, žhář, na příšerný požár.

Byl zcela kryt nízkým podrostem — pouze oči jako dvě jiskry svítily mu zoufalstvím ...

Strach ohromný, jaký dosud nikdy nepocitil, tlačil ho k zemi. „Bože, Bože, co se mi asi stane?“ tázal se sama sebe v duchu. Býval bit, nemilosrdně bit za mnohem menší přestupky. Bili ho často i bez příčiny. Co se mu tedy stane teď, když zapálil?

„Kdyby tu byl ten lump, co zapálil,“ slyšel Tonda zretečně až sem křičeti u hořících stohův panského poklaněho, „hodil bych ho tam — doprostřed plamenů bych ho hodil —“

„Zabijí mne ...“ otrásl se Prošek. A zase v očích se mu zatmělo — neviděl stohy, ani požár, ani matku — jenom lidi hněvající se, vyhořující mu a smutným hlasem si řekl: „víc nesmím mezi ně.“ Citil, že tím činem dal jim na sebe jakousi příšernou zbraň, ohromnou moc, kterou ho nejen biti, ale zabiti mohou. A pod tím dojmem vstal Tonda Prošek — nestaral se víc o hořící stohy; obrátil se k nim zády a kráčel od toho ohně pryč dovnitř tmavého, hlubokého lesa . . .

IV.

Byla to hrůzná zpráva, která šířila se celým krajem. Tonda Prošek, poloblbý žebrák, zapálil patrně panské stohy a uhořel. Jako do pasti klademe nějakou vonnou lahůdku, aby chom myší nachytali, tak tato zpráva působila na myslí lidské. Mladí i starí hrnuli se na spáleniště, aby na vlastní oči spatřili prach a popel spáleného mrzáka, vlastníma ušima aby vyslechli děsnou novinu a sami o tom se přesvědčili, že pověst je neklamná . . .

Poklasný vyprávěl, kterak vyhnal Tondu, žebrajícího o slámu a přidal ze svého, jak Tonda ve vrátech se obrátil a pěsti zaťatou zahrozil celému dvoru — „povídal, křičel něco, ale já mu nerozuměl,“ doložil ještě v proudu chlubné řeči svoji. Velice si na tom zakládal, že on první to podezření vyslovil, do té záhadě temné světlo vrhl, to zchumlané klubko rozvinul — alespoň začátek našel, za kterým pak už hravě všecko se vynořovalo. On na stopu správnou uvedl sledíci spravedlnost lidskou — on na otázku: „kdo to udělal?“ — první odpověděl. Ovšem nejistě s počátku — pouze domněnku vyslovil: „Tonda to mohl udělat —“

Ale stačilo to. Četník hned běžel do sušárny ke staré Prošce. Ubohá stařena se lekla, když ve dverích spatřila hnědý šišák, plášť a pušku. Nic ještě nevěděla ve své samotě o ohni, o stozích a clívěla se na celém těle, že jde žandarm k vůli té slámě kradené, co na ní dnes poprvé spala . . .

„Kde máte Tondu?“ optal se četník přísně.

"A prosím, nevím — poniženě prosím — nevím — jistě nevím — " do prachu ušlápnutá, bídou zlomená, ubohá žebračka přepokorně mluvila s četníkem.

"Je doma?" počal výslech.

"Poniženě prosím — není."

"Spal dnes doma?"

"Nespal — ne — nespal — to jistě nespal."

V očích četníka radostně se zajiskřilo, asi tak, jako když žiznívý člověk najde pramen vody.

"Tak vám, matko, asi uhořel," pil hned četník první z té zprávy, kterou okolnosti počaly potvrzovat.

"Uhořel?" podivila se nechápající dosud stařena. Ale četník se rychle ovládl, opanoval svoji radost, aby nebyla předčasná, krotil ji obavou a počal znova suše s výslechem:

"Tak doma nespal — a kde spával?"

"A leckde — prosím — někdy v boudě u hlídače, v létě na poli, a na včerejšek rekl ve stohu — v pánském stohu že se vyspal."

"V pánském stohu povídáte?"

"Ano, ve stohu, v jednom z těch, co stojí pod lesem," — a žebračka visela očima na vousatých rtech statného muže — zapomněla na krádež, na slámu a v hlavě strašilo ji příšerné slovo: "uhorel."

Četník radostně se usmál. "Už to tak bude," pokýval si hlavou — "tak to už tam uhořel," povídal klidně. "A poznala byste jeho boty?"

"A jak pak bych nepoznala, sama jsem mu je vyžebraла, byly z města, od pana doktora byly."

"A vite co — pojďte vy se mnou a hned," napadlo četníkovi.

Stařenka dala se do hořkého pláče. "A kam pak mě, starou osobu, povedou — co pak jsem udělala, že mě chtějí zavřít?" "Ale ne, babičko, to ne, nechci vás zavřít — stohy vyhořely v noci a váš syn tam snad uhořel — a máte jít, poznáte-li, co se našlo . . ."

"Stohy vyhořely? — Tonda uhořel? — A co se našlo?" cestou srovnávala si namáhavě ve staré hlavě smutnou novinu a chutě drobným krokem vykračovala po boku mladého četníka. Srdce bolestí se jí chvělo. "Mohlo by to být," uvažovala, "byl Tonda včera takový divný, nikdy ho tak neviděla, na zem až padla, jak jí odstrčil a jako zvíře zmocnil se hrnku a prchal s ním — mohl tam ve stohu být, mohl —" Odporný zápar spálené slámy sířil se krajem. Nevidné ráno halilo se v šedou mlhu. "Už vedou starou Prošku" — "už ji vedou!" křičeli lidé shromáždění na spáleniště, když z mlhy vynořila se silueta četníka a shrbené stařenky.

"Ta to rozhodne" — "ta to pozná" — "ted' se to dovíme," těšili se už všichni. Hořeli nedočkovou zvědavostí a

srdece zrovna jim hlasitě tlouklo, když četník zvedal dvě opálené, sešlapané boty a podával je stařence.

"Ježíš, Marjá, to jsou jeho boty — ten tam jistě shořel!" vykřikla matka, jak ty boty užela a zoufale zalomila rukama . . .

Lidé si rázem oddechli. Cosi jako příjemné uspokojení a zároveň jako příšerná hrůza přeběhla po nich.

"Nepovidal jsem to?" — honosivým hlasem zajásal poklasný.

Kolem stařenky seskupil se hned veliký zástup lidí. Páslí se na její bolesti a sami otrásali se hrůzou, děsili se nad smutným koncem nešťastníka, litovali ho, hádali, jak mu asi při tom bylo — ale nutili žebračku stále a stále, aby znova vypravovala, jak to bylo s tou česnečkou — jak Tonda z lesa se vrátil — jak ho plísnila — jak Tonda s hrnkem polévky konečně utekl. Některí už pětkrát, desetkrát to slyšeli, ale znova lačně poslouchali, když novým příchozím stará matka vyprávěla o konci svého syna. Jako pes drží kost, holou, ohlodanou, ale nepouští ji a dále na ní hlode, tak lidé hladali na té zprávě, kochali se jí a rozčilovali se tou neočekávanou novinou. Bylo to něco, čeho daleko široko nebylo pamětníka, co nikde v sousední obci se nestalo.

Hrdě, sebevědomě přišel na spáleniště pan starosta. — Úřední obřadností a odpovědností zářila jeho tvář. Potrásl rukou četníkovi a ohnal se holí: "Zpátky!" — rozkřikl se při tom — "s ničím se nesmí ani hnout, než přijede soudní komise, všecko musí zůstat, jak to stojí a leží, i ty boty," — a četník položil je do dřívější posice a sám zůstal na stráži. Starosta obešel stohy do kola, tu a tam doutnala ještě sláma v chuchvalcích, uzly povřísel praskaly a čpavý dým táhl se při zemi. Z mlhy počalo k polednímu drobně pršet.

Ale ani dešť nezahnal zástupy zvědavých. Naopak, odpoledne přihrnuli se lidé z okolních vesnic a vši mocí chtěli viděti zuhelnatělou mrtvolu Tondovu. Slyšeli, že vyhrožoval, že vypálí celou ves, že zapálil jen stohy, jak ho hlídač dopadl a lidé potom do ohně hodili. Jiní je opravovali a vyládali, tak že to není, ale jinak — tamhle poklasný že Tondovi nabíl a Tonda se pomstil.

"A kde je — kde?" dychtivě tázali se noví příchozí a připravovali se v duchu na odporné divadlo, na seškvárenou mrtvolu. "No tamhle, pod tou hromádkou popela, tam u ní našly se boty — vidite je — tamhle jsou ohřelé celé."

"A že neshořely?" — "On si je zul patrně, aby ho nebylo slyšet" — "on si je dal na stranu a nepoštěstilo se mu utect" — "on tam spal a uhořel" — tak i jinak hádali lidé. A když nabažili se pohledu na tu hromadu rumu a popela,

obrátili se. „Vidite, tuhle sedí jeho matka,“ upozorňovali se pak vzájemně na stařenu do obloučku svinutou, sedící na mezi v děravém vlňáku a vatýrce a plačici. Až k ní samé přicházeli zvědavci a štědrzejší házeli ji do klínu po krejcaru i po dvou. A ten pohled na tu zarmoucenou matku rázem jakoby prolamil ledy v lidských srdečích. Tak jako dřív s Ton-dou kde kdo se vadil, tak nyní jen samé pěkné, světlé stránky na něm objevovali.

„Ba, byl to dobrý chlap, do ohně by byl skočil za groš, úslužný byl —“

„A kuřeti neublížil —“

„A nic na tom světě neužil, té kořalky že se někdy napil a že si zakouril — to bylo všecko —“

„A zacházelo se s ním všelijak. Co jen bití dostal. Otloukal ho, kdo ruce jen měl. I děti kamenovaly ho na potkání —“

„Hladu a zimy zkusil dost a dost —“

„Což, má to lepší, že je pryč, dobrě mu tu nebylo. Pán Bůh bude k němu jistě laskavější než lidé — zvláště než starosta a než strážník — co jen ti dva se ho natýrali —“

„Alespoň slušný pohreb měl by se mu vyстроjit —“

A tenhle poslední návrh přijala oposice obecní za svůj. Deputace šla hned k starostovi a žádala energicky, aby uhořelý zebrák na obecní útraty slavnostně byl pochován .... A pan starosta, aby vyrazil z ruky svých nepřátel tuto zbraň, prohlásil, že už je o to postaráno — že už sám byl na faře i ve škole, večer že zazvoní se hodinka a zítra celou hodinu zvoniti se budou hrana ....

„Je to poslední, co mu dáme — nebude nás už vic obtěžovat — nebudeme už nikdy zaň platit výlohy hnanecké, ani jiné — byl to nás příslušník a přece jen člověk — za živa nic neužil, tak alespoň po smrti ať něco má,“ vykládal pak starosta večer v nabité hospodě. Všichni horlivě hlavami kývali a litovali Tondu upřímně. „Chudák, chudák,“ šeptal kde kdo a snad v té chvíli svědomí jim trpce vyčítalo, jak ho od svých prahů zaháněli, jak skývu chleba mu odpírali, jak ho k pracím nejobtížnějším zneužívali, jak ho šídili, platice mu kořalkou a tabákem sotva čtvrtinu zasloužené mzdy ....

„A kdy bude ten jeho funus?“

„To rozhodne zítra komise,“ odpovídal vážně, tajemně pan starosta.

V.

Druhého dne od časného jitra pršelo jen se lilo. Ale jako much na sladkém koláči, plno lidu bylo i dnes na spáleniště. Místo jednoho procházeli se tu dnes dva četníci s na-

sazenými bodáky. Čekalo se na příjezd slavné komise. Od deseti hodin ráno vytrvale mokli tu všichni a netrpělivě přešlapovali v rozmočené, blátilivé půdě.

„Že už nejedou“ — „ti dají na sebe čekat“ — „inu, páni“ — reptali lidé potichu, aby je četníci neslyšeli a bázlivější ještě je okřikovali, významně na ně mrkali, hrozili jim, prsty na ústa si kladli a potichu varovali: „Mlčte, mohli byste z toho mítí nějaké potahování“ — a očima ukázali na zamračené četníky.

„I vždyk mě neslyší,“ omlouvali se smělci.

„I kozla — ti jsou, pane, někdy vševedoucí.“

Konečně právě v poledne polní cestou zvolna kolébal se kočár. Starosta a obecní strážník kráčeli před ním a nový zástup, zvláště děti, táhl se za ním.

„Jsme na místě,“ slavnostně oznámil starosta a pozvedl hůl. Koně se zastavili a z kočáru vystoupil okresní lékař, soudní adjunkt a písar.

„Tak kde je to?“ — zahajoval adjunkt komisionelní ohledání.

„To musíte kus do pole, tu bylo asi pět stohů — ječný, pšeničný, jetelový, ovesný — boty se nalezly asi u čtvrtého ....“

Choulice se pod deštníky, vkročili úředníci na pole. Každým krokem bořily se jim nohy do rozměklé půdy, umazávaly se vyleštěné botky, špinily se konce ohrnutých kalhot, mourem, popelem a sazemi. Na kritickém místě salutovala jim četnická hlídka.

„Nikdo v tom se nehrabal?“ přísně optal se lékař.

„Poslušně hlásím, nikdo,“ oznamoval závodčí.

„Tady ta hromádka popela zbyla z celého ovesného stohu, tam v ní asi budou zbytky jeho, jestli neshořel na prach,“ vykládal starosta.

„To snad ne, kosti snad najdeme, takový žár přece nebyl,“ minil lékař.

„Ó, byl to ohromný požár,“ ujišťovali všichni domáci.

„Tak rychle, rychle,“ pobízel adjunkt jako předseda komise k čilejšímu postupu. Cítil, jak ho studí voda, jež prodrala se mu až na nahé nohy tenkými podešvy.

„Tam přece až k tomu nemohu jit,“ bránil se lékař a také on podival se na své boty a na to plovoucí, černé bláto, jež rozlévalo se všude spáleništěm. Jako na kraji, na hrázi rybníka stála tu komise a hleděla do černého středu.

„Ať tam někdo jde, ať holí opatrně ten popel rozhrene a co najde, ať sem přinese,“ obrátil se soudní adjunkt k přítomným mužům, jichž plno se tu tlačilo. Stáli tu v těžkých botách, zamklí a hluší a žádný z nich ani se nehnul. Jit tam, k té kupě popela a sazí, to jim bylo hračkou, ale hrábnout do té haldy, aby tak vyvalil se hnát nebo lebka —

do ruky jí potom vzít — nést ji v ruce — to za nic — za nic na světě . . .

„Dostane zlatku, kdo se osmělí,“ sliboval starosta. Ale pohrdavé ticho bylo mu odpovědi.

Lékař zaklel. „Kde je strážník — strážníka tam pošlete,“ velel starostovi. — „Tuhle je, tuhle je,“ hlásili hned ochotně lidé a rozestupovali se, aby ukrýti se nemohl.

Na smrt bledý, na celém těle se třesoucí strážník předstoupil před komisi. Zapomněl úplně, jak se chlubival, co mrtvých v roce šestašedesátém viděl, jak po nich šlapal, přes ně utíkal. Tetelil se teď a bránil.

„Tak jen to šavli opatrně rozhrabte, ať přece vidíme, co tam je.“

„Ale kosti se nedotknou.“

„Eh, nemusíte, poznám to odtud“ — a lékař nasadil si zlatý skřipec.

Oba četníci s největší námahou udržovali zástup v patřičné vzdálenosti. Všecko se hrnulo a tlačilo, aby viděli, co strážník nalezne. Krky se natahovaly, nohy na špičky vystupovaly, oči se rozšírovaly, tak zvědavost napínala všecky přítomné.

Už chvíli strážník tupou šavli přehrábával a přehazoval promoklou haldu popela. Šáral v ní pozorně, když v tom zavadil o cosi tvrdého. Opatrně špičkou šavle vyvalil učerněný předmět na světlo.

„To je hlava — to je hlava“ — ozvaly se výkřiky.

„To je nějaký hrnek,“ hlásil strážník, protáhl uchem jeho kosinku a pozdvihl ho do výše.

„To se shoduje, utekl matce s hrnkem polévkы — podejte ho sem, stará Proška ho pozná.“

„Chudák — posledně večeřel.“

„Hledejte dál — pozorně.“

A strážník s větší už odvahou — osmělen už — pokračoval. Byl hrdý na to, že všichni tak upjatě na něho hledí — a jistě o něm jako hlavní osobě, o hrdinovi budou vyprávět.

„A tu je hlavička,“ hlásil najednou a té už nic se nebál, ale do ruky vzal umazanou porcelánovou hlavičku z dýmky a nesl ji komisi.

„Je to jeho dýmka?“ optal se adjunkt starosty.

„Já jí poznám, byla ode mne, já ji Tondovi daroval, byla bez víčka a byla na ní vymalována psí hlava,“ vykřikl kdosi ze zástupu.

Pan adjunkt podržel hlavičku na dešti. Dešť smyl s ní po chvíli popel a zcela zřetelně ukázala se na ní psí hlava.

„Ano, je to jeho,“ řekla komise a podala ji muži, jenž prodral se až k samé komisi. I ten hlasitě přisvědčil:

„Ano, to je ona, ta je z Tondovy fajsky.“

„Zcela jistě uhořel,“ řekl soudní adjunkt rozhodným, přesvědčivým hlasem; „abychom se vrátili, u pana starosty napišeme protokol.“

„Ještě by bylo třeba zjistit lebku, hnáty, pánev — něco z kostry alespoň — pospěšte, strážníku, pospěšte.“

„Tady jsou kosti,“ — vykřikl v tom strážník a odskočil. Z popela vyvalilo se několik zuhelnatělých černých chuchvalců.

Přidal do deště. „Pojďme, pojďme,“ hartusil adjunkt a obrátil se k odchodu.

„Tak to opatrně seberte, třeba lopatou a uložte to do truhly a odneste to do sušárny a vy zde počkejte, aby to lidé neroznesli,“ obrátil se lékař k četníkům a odcházel.

Na obecním úřadě sepsal se protokol. Matka Tondova se vši určitostí poznala hrnek i porcelánku. V slzách líbala vzácné památky a odnášela si je domů.

„A jak dodělá truhlář rakev, seberou tam kosti a donesou je k vám. Zitra ráno vystrojí nebožtíkovi obec slavný funus a vy dostanete měsíc ně o zlatku větší podporu od obce, protože jste přišla o vašeho syna, pomáhal vám přece se žít?“

„Aa pomáhal, pomáhal,“ kývala zarmoucená matička a šourala se k domovu. I jí svědomí činilo trpké výčitky. Mohla dát Tondovi trochu té česnečky a k tému smutným koncům nebylo by došlo. A prinesou ho k ní do sušárny, až se zachvěla při té myšlence . . . Sama bude tam s ním celou noc. Nebude — nebude tam, umíňovala si cestou. Poprosí v pastoušce, nechá ji pastýř u sebe přespát a ráno brzy vrátí se do sušárny, ano, tak to udělá. A upokojená belhala se k domovu.

Komise odjela. Ohledací lístek zanesl strážník na faru a na samý večer panský potah táhl novou, barvou ještě páchnoucí truhlu k spálení. Lopatou nabrali a plnou truhlu narovnali popela — zuhelnatělých škvářů a ohořelých kostí.

„Vypadá to jako ohořelé dřevo,“ mínil četník, který o pušku podepřen promoklý přihlížel na tu smutnou práci.

„Kosti jsou to — kosti ohořelé,“ tvrdil strážník a házel to do rakve.

„Je toho nějak mnoho,“ mínil zas žandarm.

„Inu, nebudeme to přebírat, je to pomícháno trochu, raději více vezmem, než aby tu něco zbylo, je to přece člověk.“

A tak narovnal obecní strážník plnou rakev popela, země a všeho, co jen poněkud ohořelý šat nebo kost připomínalo. Po chvíli už odváželi mrtvolu synovu nešťastné

matce. Ta přivítala ji s pláčem, ale když odjeli s prázdným povozem, pokřížovala rakev a tiše odešla i ona na noc do pastoušky . . . .

VI.

Už druhý den bloudil lesem Tonda Prošek. Žvýkal zmrzlé sevrlé šípky a třásl se zimou. Dnes od rána pršelo. Už nechránila ho ani stará jedle mohutnými větvemi — ani v nejhustším lese nenašel suchého místečka, kde by si mohl odpočinouti. Promoklý šat lepil se na nahé tělo a mráz řezal do bosých nohou. Litoval, že zapomněl v kvapu boty u horících stohů. Zimnice lomcovala jím a spálené rameno nelitostně bolelo. Hlad ho mučil a podlamoval jeho pevné rozhodnutí, že nevrátí se mezi lidi. I strach za tu dobu se zmenšíl a jeho čin už nezdál se mu být tak trestným, jako tehdy, hned v prvním okamžiku. Hlad, zima a dešt hnaly ho k lidským přibytkům.

„Ale bít mne budou, zabijou mne snad,“ vyskočila ještě obava nad zčeřenou hladinu jeho duše.

„A půjdou v noci — k matce půjdou — nikdo mě neuvidí a maminka mě nedá, schová mě, už častokrát mne schovala.“

„Ale tys jí bil,“ šlehal ho výčitkou svědomí.

„Ano, já jí bil,“ kajicně sklopil hlavu, „ale už nikdy nebudu. Co bych si počal bez ní teď, když i stohy mi shřely. Kam bych šel? Řeknu jí, aby mi také nabila, hodně nabila — nu, nabije mi a nechá mne u sebe.“

A to už velikou oklikou blížil se nazpět k okraji lesa. Hluboká tma přikryla celý kraj, když Tonda odvážil se z lesa do polí. Bos, s kabátem ohořelým, bez klobouku — po paměti. Zamířil přes pole k sušárně. Chvíli běžel a až z údolí jako jiskry do očí ho pichly plaménky lamp i svíček rozsvícených za opocenými okny. — Zmírnil běh a zostřil opatrnost.

Kráčel tiše, skoro neslyšitelně a napjatě poslouchal, co kde se pohně anebo ozve. Ale nic neslyšel. Jenom dešt stékal po slaměných střechách a šustil ve stromech, jenom vítr hučel opuštěnými sady a zahradami.

Z husté tmy vynořila se před ním nízká bouda, sušárna. Tonda přitiskl se k samé zdi, jen aby nestál přímo pod okapem a nahmátl po chvíli okénko. Chvějící se rukou zaťukal na ně a poslouchal, až maminka se ozve.

Čekal chvíli — a když nikdo uvnitř se nehýbal, zaklepal znova a hlučněji.

„Spí, usnula jistě,“ řekl si Tonda o své nahluchlé rodilce a při samé zdi plížil se ke dveřím. Po tmě hledal kliku. Nenašel ji. Byla stočena a jen malý otvor ve dveřích nahmatal Prošek. „Není doma, dobře, není doma — jaké štěstí,“ liboval

si Tonda a nic ho to nepřekvapilo. Věděl, že matka vypraví se někdy na žebrotu do vzdálenějších vesnic a třeba po týdnu teprve se vraci domů s uzlem mouky, s kusy chleba a nůži bramborů i několika krejcary. Po paměti sehnul se k zemi, nadzvedl kámen a vytáhl kličku. To byla skryše, kam matka i on ukládali kliku, kdykoli odcházeli z domova. Rychle a obratně ji natočil, vešel dovnitř a rázem za sebou zastrčil dlouhou dřevěnou závoru. Podivná vůně ovanula ho. Tonda zvedl hlavu a dvakrát, třikrát plnými chřípěmi vtáhl vzduch do sebe. „Co jen je to zde cítit?“ snažil se rozpoznat záhadnou vůni. Po paměti prošel předsíňku a vešel do světnice. Učinil ještě krok a zakopl o lavici. Rázem se zastavil a hmátl do tmy před sebe. Roztažené prsty dotkly se rukve a hmataly po ni.

„Ano, to je, co tak páchně, to je to!“ A Prošek schýlil se až k samé rakvi a znova vtáhl do sebe zvláštní směs čadivého dýmu a farmežové barvy.

„Co to tu má jen maminka?“ a ruce pozorně tápaly tmou, dotýkaly se víka, ohmatávaly rohy, ale pouhým hmatem uhodnouti nemohl, co to zde uprostřed světnice na dřevěné lavici leží.

„Mám rozsvítit?“ sama sebe tázal se Tonda. Zvědavost mu radila: „rozsvěť“, ale opatrnost napomínila ho hned: „prozradiš se, cihaji na tebe, stohy jsi zapálil, vědě, že tu maminka není, spatří okénkem světlo, chytne tě a zabije — zabije!“ A tak dlouhou chvíli zůstal po tmě. Slyšel ponocného vytrubovat jedenáctou, prohledal v kamnech troubu — byla prázdná a studená. V almárce našel několik krajic chleba a ty nyní leží na slámě, chrupal a pojídal. Ale nemyslil na hlad, ani na zimu. Ten tajemný předmět, stojící uprostřed světnice a tak podivně páchnoucí, ten zaměstnával celou jeho duši. Vši silou napínal pamět, aby uhodl, co by to mohlo být — co to tu má matka a nač to zde je . . . Kutil a převaloval se na zemi, usnouti nemohl a když konečně ponocný půlnoc odtroubil, nevydržel to déle . . . Rovnýma nohami vyskočil a zasmál se — po dlouhé námaze zrodil se v hlavě jeho nápad: „upu okénko, zakryju je,“ a už vlekl perinu, kterou matka se přikrývala, k oknu. Celou ji vecpal do čtyřhranného otvoru ve zdi, ukončeného špinavým okénkem . . .

„Tak — a teď si na to posvitíme,“ radostně si řekl a soudral se ke kamnům k plechové krabičce, kde srovnány byly sirkы. Bylo jich tu ještě několik. Popadl jednu a škrtil o litinový plát kamen. Dlouhá čára, stopa fosforové hlavičky vyskočila ve tmě a modrý sírový plamének bublal a praskal, síra se škvářila chvíli, až chytlo dřívko a osvítilo jasně vnitřek . . .

„Co je to tu?“ lekl se Tonda a ještě výše nad hlavu pozdvíhl sirku, „pro Boha — to je rakev,“ a v tom sirku dohořela až k samému palci a zhasla . . . Hustá tma rázem vyvalila se znova ze všech koutů a sevřela, zatopila Prošku.

„Maminka mi umřela,“ dal se Tonda do příšerného pláče; „Umřela, umřela,“ opakoval si a zarýval hlavu hluboko do vlhké slámy. Obraz matky stál před ním. Modlil se, oči zavíral, oběma rukama si je zakrýval, ale dále viděl matku, stále ji viděl, jak skočil po ní, jak za krk a rameno ji popadl, jak ji odstrčil, jak se potácela, padala, až klesla na zemi na slámu, na to místo právě, kde on teď jako červ ušlápnutý se svíjí . . . Hodiny mijely, vitr venku se ztišil, dešť ustal a Tonda dosud rozplýval se v slzách . . .

Náhle se ztišil, jako by zdrevěněl, celý ztuhl a hlavu do tmy vychýlil. Naslouchal . . . Zdalo se mu, jakoby za zdí slyšel kroky. Všecka bolest v něm rázem se propadla, zmizela, odletěl obraz matky, odletěl černý smutek a všecky smysly napnuly se okamžitě jiným směrem . . . „Někdo sem jde — a kdo je to?“ vyšumělo to v duši Tondově. Jako kočka pružně vyskočil a na bosých nohách neslyšitelným krokem kradl se k okénku. Vytáhl perinu a zabodl oči ven do šedé tmy. Měsíc ukrytý kdesi za mrakem tlumeným světem svým rozřeďoval ji a Tonda nejasně rozeznával černé kmeny švestek i střechu stodoly proti temné obloze.

Kroky šouraly se bliž. Teď zatočily se okolo rohu — teď — teď musí projít kolem okénka. Oči Tondovy až z důlků vystupovaly, jako na stopkách kdyby seděly — tak je poulil a napinal . . .

Šrbená stařenka přešla kolem. Blížilo se k šesté hodině ranní a stará Prošková vracela se za tmy k domovu, aby lidé nezvěděli, že se bála mrtvého syna, že nechtěla s ním spát. — „Maminka!“ vykřikl Tonda a jako omládlý skočil ke dverím. Radost ho nesla a opojovala. Odhodil závoru a skočil k matce. Ta vykřikla jen zmateně a pokřížovala se. „Maminko, já myslil, že jste umřela, máte tam rakev — čí je to rakev?“ volal Tonda a tahal hrůzou klepající se stařenu do světnice. Nebyla slova močena. Držela jen syna za ruku a prudce dýchala. „To leknutí — to leknutí!“ vzdychla konečně. „Chlapče nešťastný, jak jsi se jen dostal ven — ven z té truhly, přece v rakvi tě sem přinesli a tys byl živý.“

„Neprinesli, já v noci přišel, zima mi byla a hlad jsem měl!“

„Ale tys uhořel.“

„Neuhořel, já utekl, jenom jsem se popálil.“

„Ale našli přece tvou dýmku, boty, hrnek, kosti tvé.“ Tonda se smál, až se ohýbal.

„Kosti moje — ne, to nejsou moje — dýmku, boty — to ano, to mi tam zůstalo.“

„To v té rakvi je tvůj prach, popel z tebe a dnes tě pochovají — přijdou a pochovají tě.“

„A pochovají mne,“ sesmutněl Tonda a odmlčel se. Teskné ticho rozložilo se sušárnou. Den se probouzel, světlo rostlo, čas kvapil.

„Co jen dělat — co jen dělat, po osmé hodině máš miti funus, zpěváci jsou objednáni, velebný pán až sem přijde, hudba, mládenci i družičky máš mít — s takovou slávou ke hrobu tě ponesou.“

„Maminko, já se schovám,“ řekl Tonda. Proška chvíli rozvažovala. Nahluchlou hlavičkou sém tam pokyvovala, když v tom zvon na věži se rozkolébal. „Hle, už znamení dávají, to už je půl osmé — co dělat?“ ve zřejmém zmatku ruce spinala.

„Schovám se,“ navrhl zase syn.

„A co zbývá jiného? Pánu Bohu poručeno! Schovej se, synku, do sušárny mezi lísky zalez — já o tobě nevím — nevím, že's přišel, že žiješ — co už teď dělat? Hle, už tamhle lidé přicházejí . . .“

A Tonda jako úhoř vtáhl se za očazené, olepené lísky — do skryše — kde už tak mnohé nebezpečí bezpečně přestál.

VII.

Celá obec svorně ukázala, jak ji dojal truchlý osud obecního darebý Tondy. Kde kdo byl, přišel doprovodit ho na cestě poslední. Než bylo osm hodin, ohromný zástup lidí tisnil se tu na silnici i v sadě kolem sušárny.

Všichni ho litovali. „Nic na tom světě neužil, jenom bídou okusil a ještě tak hroznou smrtí se světa sešel.“ Všem žáralo bylo u srdce, když si vzpomněli teď znova, co v jejich obci zkusil, jak jim pohrdali, strkali, opovrhovali . . . Alespoň trochu aby mu to nahradili, přišli mu prokázat službu poslední . . . Trochu i zvědavost je vedla. Slyšeli, že mládenci se usnesli nepohrdnout žebrákem a Tondu, který také přece byl svobodným, ke hrobu donést. A divky se slzami v očích oblékaly od časného jitru bílé, naškrobené sukně a do hlav vplétaly si myrtové věnečky. I ony doprovodily Tondu, kterého za živa se tak štítily a který žádné ani dotknouti, ani na žádnou pohlédnuti, ba ani přiblížiti k žádné se nesměl. Smrt usmířila tohoto vyvrhele s ostatní společností.

„Už jdou,“ řekl kdosi.

Jako větrík, když po ohromném lánu obilném se rozběhne a všecky klasy rozkolébá, tak to slovo celým zástupem pohnulo. Hlavy se všecky jedním směrem otočily, lidé zas na špičky vystupovali a krky natahovali. Spatřili nejdříve

šest hudebníků, za nimi řadu mládenců s bílými fábory přes ramena, pak jako padlý sníh zabělaly se družičky, černý křížek kmitl se nad hlavami, dva ministranti batolili se kolem něho při zemi, v černém pluviálu zjevil se pan farář s panem učitelem a za nimi kráčel celý obecní výbor s panem správcem panského dvora v čele.

„Už jdou, měla byste trochu plakat,“ upozorňovaly některé ženy Prošku, žebračku. Zakryla si tudíž oči a dala se do houkavého pláče: „Můj synáčku drahý, jediný můj — můj Toničku zlatý můj. —“

Ženy vytahovaly si bílé šátky. Vlhly jim oči, slzy se jim do nich tlačily.

„Jeden — dva — tři,“ počítal pan učitel a hudba spustila předehru smutečního sboru. Ani oko nezůstalo suché, když zpěváckové pěli sloku:

„hříšné tělo dozajista —
uhorelo v panském stohu —
ale jeho duše čistá
vrátila se k Pánu Bohu.“

Byla to sloka, zvlášť k této události složená, nová, kterou ještě nikdy nezpívali, ač měli sloky v té písni pro různé okolnosti životní: měli sloku pro otce, pro matku, pro sebevraha, pro sirotu, pro výměnkáře, pro duchovního pastýře, pro učitele, teď složili novou „pro uhorelého“ a s velikým úspěchem teď dojemně ji zapěli.

Kněz vykropil rakev. Hoši zvedli ji na máry. Zvony se rozvucely a průvod celý se hnul ke kostelu.

Skulinou širokého komínu, jedním z neucpaných jeho tahů, dival se na všecko Tonda. I on byl bolně dojat, litost jím trásla a slzy jako hrachy bohaté padaly mu z očí po tváři — „hle, už mně zpívají, odzpívavují,“ „už mi vyzvánějí,“ „už mě odnášejí,“ říkal si v duchu a když všichni odešli, jako had vysoukal se komínem vzhůru, na jeho obrubě odstrčil cihlu a hleděl smutně na svůj vlastní pohřeb. — Viděl, jak celý průvod, jako potok do rybnika, otevřenými dveřmi vtéká do chrámu. Jenom hudebnici a několik mládenců zůstalo venku. Nešli na msi svatou, zapalovali si raději laciné cigarety, povídali si a smáli se. Tonda z komínu dobře na ně viděl a cítil v hrudi cosi jako urážku, ponížení; takový pocit měl, jakoby ho někdo klamal, podváděl. Chtělo se mu vykřiknouti z komínu, zahrozit pěsti a poručit: „Hned všichni do kostela — a modlit se za Tondu!“ — Po dlouhé chvíli znova zas nejprve zvony zaplakaly ve věži zmateně a pak pod nimi z chrámu vytahoval se dlouhý průvod a zamířil ke hřbitovu. Lidé předbíhali se, jen aby si pojistili výhodné místo, z kterého by všecko dobrě viděli i slyšeli. I na

zeď hřbitovní nasedali, na kameny náhrobní vystupovali a křížů litinových se přidržovali. — „Pst — pst — ticho,“ ozývaly se náhle hlasy od hrobu. To ti, co stáli nejbliže, okřikovali zadní řady stále ještě se tlačící, nepokojné, polohlasitě mluvící. Současně ozval se dojemný hlas. „Řeční, řeční“, upozorňovali se lidé a rázem jako přibýtý stanul každý na svém místě, aby ani slovo mu neušlo. Hlas kněze zněl zprvu slabě, jemně, ale znatelně rostl, sesiloval se, ohnivě podbarvoval, „k tak smutným koncům vede život neporádný —“ znělo tišinou hřbitovní, „a hrůzná smrt byla zde vlastně vykoupením, vzpomeňte si jen, co dobrého mezi vámi tento nešťastník měl? Vzpomeňte, jak všichni jste jím opovrhovali, všichni jste se ho štětili, všichni ho uráželi,“ a když mluvil kněz o odpusťení, o lásce k bližnímu, a zakončil modlitbou, málokdo mohl pokračovati v načatém „Otčenáší“, všem hořké slzy dusily v hridle hlas, a zachránila všecky hudba, která, když spouštěli rakev do hrobu, zahrála obvyklé: „Kde domov můj“. To ovšem neviděl a neslyšel Tonda. A bylo to štěstí pro nějho, sice byl by nesmírně zhrdl a zpysněl. Jenom větřík zanes k němu několik taktů „Národní hymny“. Tonda rukávem přejel si oči a lezl zvolna dolů a bručel: „Teď se budou vracet co nevidět, už mne pochovali.“ Bál se, že by někdo na zpáteční cestě mohl pozdvihnouti oči a spatřiti štětinaté vlasy, nízké čelo a šilhavé jeho oči . . . Co by se v tom případě stalo, na to dosud nemyslil, ale neznámý hlas už předem mu říkal, že by se stalo něco hrozného, něco, k čemuž za žádnou cenu dojiti nesmí, „nikdo, už nikdo a nikdy nesmí mě vidět, jenom maminka“, povzdychl si Tonik a hlasitě ve svém úkrytu za švestkovými lískami zaplakal, „umrel jsem, uhorel a pochovali mne“.

U hrobu na hřbitově stále ještě klečela stará Proška. Neplakala, ale lidem do tváře pohlédnouti také nemohla. Dolů, do země cestou, a teď na hřbitově do hrobu ustavičně hleděla. Viděla, jak mládenci odvazují si bílé tylové šerpy, družičky, jak si odšpendluji myrtové věnečky a jak to vše házejí dolů, na rakev . . . Viděla, jak ruce chápají se po dešti ještě vlnké země a po třech špetkách jak ji spouštějí do hrobu. Klečela a hnouti se nechtěla, až všichni odejdou. Ale lidé se ji všimli a citlivější hned i almužnu ji podávali. Kdosí, v koutě hřbitova usporádal sbírku, klobouk nastavil a sbíral do něho „pro chudou matku nešťastného.“ — Pan starosta sám k ní přistoupil, vzal ji za rameno a laskavě na ni promluvil: „Neplačte už, Proško, nic platné to není, seberte se a pojďte domů.“ A tak stala se teď po pohřbu středem všeobecné pozornosti. Kdo jen mohl, chtěl ji osvědčiti svoji soustrast, prokázati nějaký dobrý skutek, ulehčiti jí, potěšiti v zármutku. Šla domů uprostřed mezi farářem a starostou. Vedli ji zvolna a mluvili na ni vlidně. „Bože, Bože — jak

pak tohle všechno skončí," lekala se v duši Proška a trásla se po celém těle. Promluvit za celý svět nemohla. Vzdychala jenom a zoufale chvíli k nebi pohleděla a zas rychle oči k zemi sklopila. Vykládali si všichni podivné její chování tim, že ztratila dítě, omlouvali ji zoufalou bolestí zarmoucené matky a tím horlivěji ji utěšovali.

"A jak jsem řekl, dostanete každý měsíc o jeden zlatý větší podporu," znova sliboval starosta. I farář přemýšlel, čím by nalil balsamu do toho krvácejícího srdce — "snad by teď, když bude sama, nemusila zůstávat v té smutné samotě?" optal se starosta.

"Ale ovšem, teď se přestěhujete do obecního domku, ven ze sušárny," horlivě svoloval starosta, a náhle s farářem překvapeně pohlédl na stařenu. Ta v chvízi se zastavila a trhaně mluvila: "Co — co — ven ze sušárny? — ze sušárny jít — ? Pro Boha prosím," sepiala ruce a než se kdo nadál, na kolena už se svezla, "nevyhánějte mne — nechte mne tam — nechci do domku."

"Ale ne, matičko, ale ne," překvapený farář hned tišil a chláčolil rozčilenou stařenu, jež tu v blátě na silnici klečela; rychle ji zvedal, aby lidé si nevšimli a nemyslili, že snad jí plisní, s ní se vadí, "nic se nestane. Když nechcete, nemusíte, zůstanete, kde se vám líbí — tak, a pojďte zas, pojďte — "

"Tak vám tam alespoň pošlu zedníka a tesaře, aby tu chatrč spravili; teče tam na vás děravou střechou. — "

Ale babka zas ležela na kolenách a ruce spinala: "Ne — pro Boha prosím, ne, dobře je mi tak. Za všecko na stotisíckrát děkuji a poniženě Zaplať Pán Bůh říkám, a tuze jsem spokojena, nic nechci, žádné opravy, sama si všecko ucpu, nikdo tam nemusí přijít."

"Tak jen vstaňte, babo," rozhněval se starosta, "lidé budou mysliti naposled, Bůh ví, co vám dělám, že tu před mnou klekáte, a já myslím vám je pomoci."

A lidé opravdu si všimli: "Hele, klečá před nimi; jistě je prosí, aby ji dali ze sušárny pryč. Jako před Bohem před nimi klečá — to jsou nadutci — nechají si to libit, a tu matičku tak se ponízit. — "

"Tak nic si nepřejete?"

"A nic, než sama abych byla," odpověděla ještě Proška a už s uzlíkem měděné mince, výnosem to sbírky na hřbitově uspořádané, belhala se k domovu.

VIII.

Celou vsi letěla hrozná novina: Tonda straší.

Bledí, s očima vyjevenýma lidé si vyprávěli poslouchali. "To není možná — strašidla jsou pro blázny a pro malé

děti," smál se pan správce, o kterém bylo známo, že „nevěří nic a na nic“, když mu to sděloval postrašený poklasný.

"To jsou hlouposti," durdil se farář, když chvějicím se hlasem totéž hned ráno vyprával mu kostelník.

"Tonda straší," hlásil starostovi ponocný a zaklinal se živým Bohem, že ho v noci slyšel.

"Bůh ví, co jsi slyšel," odbyl ho starosta.

Ke kupci návsi šourala se stará Proška. Pod fértouskem skrývala velikou baňku.

"Tak zase plnou — plnou," prosila a plaše ohližela se krámkem, jestli je tu sama.

"Ale to už jste ji od včerejška vypila? To není ani možná!" divil se kupeček.

"Ach, kde pak vypila, ani jsem jí nelízla," a už měla na jazyku po pravdě dodat: "To Tonda mi ji vychlastal," ale zase se vzpamatovala a plačlivě vyprávěla: "Jsem tím neštěstím celá zpitomělá; převrhla jsem baňku — do kapky mi kořalička vytékla a potřebuji teď v tom zármutku se posilnit."

"To ano, to ano," kýval kupec a špinavým trachtyrem lili z litru odporně páchnoucí tekutinu do úzkého hrdla objemné láhve. Lidé okny dívali se na žebračku, jak k zemi ohnuta, o berličku opřena drobným krůčkem cupe k sušárně. Takovou hrůzu pocílovali, že nikdo neodvážil se na ni promluvit, ji zastavit, přímo se ji optat.

V prvním soumraku bylo na návsi pusto. Jenom v hospodě po celý večer občané živě hovořili o událostech posledních dnů. Hovor dospěl zcela přirozeně až k zprávě nejnovější, že Tonda straší. Ponocný chtěl odpřísáhnout, že slyšel, jak u sušárny pláče a naříká. "Hlasem příšerným, zoufalým, až mráz mě pojímal, volal dutě, jako z hrobu: 'Zakopali mě — spálili mě — do rakve mě dali,'" tak vyprávěl tu v teple hospody před chvílí, než vyšel na obchůzku a odtroubit desátou. "Nul se dnes končinám, kde stála sušárna a jen stíadem vesnice prošel a klidně ke svému baráčku pak zaměřil.

Ale v hospodě ta žena jeho působila jako jiskry. V duši člověka je skryta tajemná hrůza před neznámem, před záhadou hrobu, smrti a záhrobí. Zvědavě člověk bliží se k neprůhledné zácloně, již zahalený jsou poslední věci člověka, snaží se vodhnouti záclonu tu a pohlédnouti v tajemné světy a ta podepřtí i vlastní zkušenosti to, čemu nás víra učí. Není látky tak svádne a tak zápalné, jako je thema o zjeveních, znameních, spiritismu, viděních a duchách . . . Nikomu ani se nechálo z teplé jizby hostinské ven do nočního chladu, od zářící lampy do temné noci . . .

"Ale teď je nejvyšší čas. Co pak nám řeknou naše ženy?" vzpamatoval se první starosta a za ním povstávali

ostatní. Mnuli si čela jako by zahladiti chtěli ty příšerné dojmy, tu hrůznou náladu, která za hovoru všecky držela ve svých mohutných spárech.

Vyšli ven a pohlédli k nebi. Třepetalo se tam plno hvězdiček, a skrojek bílého měsíce padal k tmavému pruhu lesů.

„To bude mráz do rána . . .“

„Hut — hut — hut —“ počal ponocný vytrubovati půlnoc. Každý se otrásl podivným dojmem a nikdo neodvážil se hlasitě promluvit. Styděl se jeden před druhým, každý úsilně přemýšlel, co by řekl, ale nic kloudného nikomu napadnouti nechtělo. A tak jen pokašlávali a nohami dupali do tuhnoucí země. Zdálo se jim, konce že nemá to táhlé vytrubování . . . Už přicházeli k prvnímu statku, kde počinala silnice a vlastní náves. Tu obyčejně se rozešli a každý přímo zaměřil k svému domovu. Vstoupli na silnici a náhle zůstali jako zkameněli. Kolem nich od hřbitova ke kostelu přeběhl Tonda. Viděli ho — všichni ho viděli. Zřetelně, jasně viděli, jak napadá v běhu na pravou nohu, jak běží oblit mléčným světlem zapadajícího měsíce, bos, bez čepice, kromě neslyšným — jako duch. V tom zadupaly těžké kroky. To ponocný od kostela rítil se po vsi dolů k hospodě. Na razil tady na rohu na užasly, zalednutý hlouček sousedů.

„Viděli jste ho?“ stisněným hlasem optal se mlčících. „Sel ze hřbitova do sušárny; kdo chce, ať počká, před jednou vrátí se na hřbitov, ale já čekat nebudu a ponocný také nezůstanu — starosta, tu vám odevzdávám roh a piku — dobrou noc.“

S hlavami staženými do ramen, přihrbeni, plným tryskem rozběhli se z hloučku po svých domovech, nejdřív ponocný a po něm sousedé.

IX.

Na všecky strany širým krajem rozširovala se ta hrůzná pověst: Shořelý Tonda straší. Jako by křídla měla, tak letěla od vesnice k vesnici a nepřipouštěla pochybnosti. Viděli ho ne jeden, ne ponocný jen, ale starosta i správce. V noci ve dvanáct hodin vstane z hrobu, utiká do sušárny k matce, a v jednu hodinu běží nazpět na hřbitov.

Lidé trnuli a hádali, proč pokoje nemá. „Boty, boty mu měli dát s sebou do rakve, co je nebožtíkovo, má se mu dát,“ tvrdili mnozí.

„Chodí si pro matku, byl na ni zvyklý, volá ji k sobě, uhlidáte, že tu dlouho nebude —“

Už odpoledne zjevil se ve vsi oba četníci. Šli rovnou k starostovi, šli na faru, šli do panského dvora a šli konečně se starostou a obecním strážníkem do — sušárny.

Okénko bylo zakryté a klička byla stažena.

„Proška není doma,“ řekl strážník, „budeněkdena žebrotě.“

„Tím líp,“ podotkl strážmistr a přistoupil k okénku.

„Pst,“ pokynul ostatním a přitiskl ucho až k samému sklu. Všichni napjatě poslouchali. Slyšeli, jako by utlumené vrčení.

„Tam někdo spí,“ určitě prohlásil četník a zabusil na dvěře. Jako když utne, ztichl chrapot.

„Otevřte, jménem zákona,“ vykřikl závodčí a oprel se o dvěře. Uvnitř cosi zachrastilo, a hluboké, němě ticho bylo pak odpovědi na všecko bušení, vyzvání a všecky hrozby.

„Vyvrátíme dvěře,“ pohrozili četníci a pohleděli na starostu.

„Vyvraťte,“ pokynul rozčilený sedlák. Cítil instinktivně, že cosi ohromného naň čeká, něco, co ho překvapí a zkrusí. Dýchal prudce a modrým šatkem utíral si opocené čelo.

„Vy zůstanete venku — barák nespouštějte s očí,“ velel strážmistr závodčímu, a vši silou kopli do dveří. Zpuchřelá prkénka s praskotem se sesypala, četník rukou pohodlně odhodil dřevěnou závoru a vešel dovnitř. Rovnou cestou šel k slaměnému pelechu a zaboríl do něho obě ruce.

„Je teplý — tu právě někdo ležel,“ a usmál se. S obecním strážníkem počal nyní prohlídku; kamna, almárku, truhličku prohledali, na stěny tukali, do předsíně vešli. i do pece nahledli, ale neviděli nic, než očazené, dřevěné lísky, jak se druhdy švestky na nich sušivali.

„Tam přece být nikdo nemůže,“ řekl četník, a více ze zlosti nad nedářící se prohlídkou vrazil hlaveň pušky i s bodákem do tmy mezi srovnané do hranice lísky.

Krátký, tlumený výkřik se ozval.

„Hola — tam je,“ vykřikl četník a už trhal ven nastavené lísky, až příčky z nich na vše strany litaly.

„Stůj!“ zahřměl venku hlas a četník namířil na komín, z něhož vynořila se spinavá, rozechaná hlava Tondova.

„Ježiš Maria,“ zaskuhral ve dveřích zoufalý hlas. Stará Proška vracela se od kupce. Leknútím ruce ji zdřevěněly a pustila břichatou baňku na spinavou zemi. Odporný západ kořalky rozlil se kolem. Ale nikdo si ji nevšimal. Jenom Tondu drželi za chromou nohu a vši silou tahali ho dolů z komínu a ven z kuchyňky na světlo Boží.

Starosta vytřeštěnýma očima zadival se na Tondu.

„Ty's přece uhořel,“ vyrazil konečně.

„Poniženě prosím — neuhořel,“ strachem zajíkal se Tonda.

My přece našli tvoje boty, hrnek, dýmku,“ křičel četník.

„I kosti tvé jsem našel,“ přidával strážník.

„Mluv, jak to bylo,“ obořil se strážmistr na ulekaného mrzáka.

„Spal jsem ve stohu, kouřil jsem tam, a snad od dýmky chytil; utekl jsem a nechal jsem tam i čepici i boty, dýmku

„i hrnec, popálil jsem se jenom,“ a ukázal jim spálený rukáv a bolavé rameno . . .

„Jo, — ale pro Krista Pána, co pak jsme to ale pochovali?“ zoufalým hlasem sebe sama tázal se starosta.

„To zjistí nová komise,“ řekl stručně četník a nějak škodolibě se usmál.

„A ty řeči — ty řeči, ten smích, co z toho bude,“ do vlastní hlavy tloukla se hlava obce; „a to pro tebe, ty jeden lumpe — ty —“ rozvášnil se starosta, rozhněval se, ruce zaťal, zuby zaskřípal; „zabit bych tě moh, ničemo,“ a sápal se na Tondu.

Klidně před něho postavil se závodčí.

„Je můj,“ řekl vlnidným hlasem, „odevzdám ho soudu.“

Tonda vděčně podíval se na vousatého četníka. Nedal ho bit, zastal se ho, nebýt ho, jistě teď starosta i strážník by ho sbili, stkloukli nemilosrdně, hůře než psa . . .

Už druhého dne časně z rána přijela nová komise. Vyházel hrob a otevřeli rakev. Našli tam kusy opálených, zuhelnatělých dřev, jimiž stoh byl stažen, několik uzlů ze shorelých povřisiel a to ostatní všecko byl popel ze slámy a hliny.

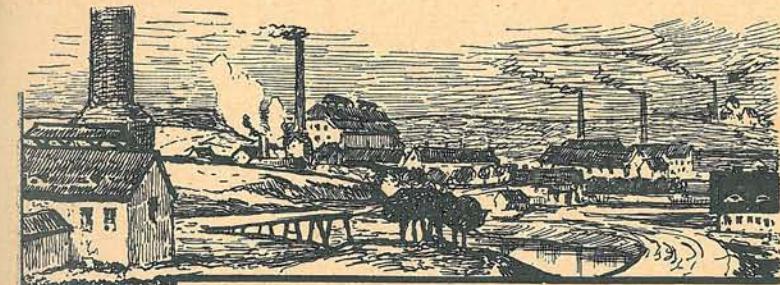
Stará Proška slavné komisi hlasem plačivým vyprávěla, co a jak se stalo. Bála se prozradit synka, aby ho nezabili, neztýrali, jak často pro maličkost ho týrali. „Ale ta kořala,“ končila stařena, „to bylo jeho neštěstí, viděl těch pár grošů, co mi lidé dali o tom jeho slavném pohřbu, pokoje mi nedal, nosit jsem tu rasovinu musila. Opil se a potom plakal, hulákal, až ven ho slyšet bylo, i na hřbitov podívat se na svůj hrob se odvážil — a to bylo jeho neštěstí —“

„Inu, nezmar, nezmar — nezbavíme se ho už,“ zlostně huboval starosta.

„Zbavíte — tak asi na rok bude zavřen pro žhářství,“ podotkl soudní adjunkt, „a vás, matko, také asi na měsíc si od obce vypůjčíme pro klamání úřadů.“

„Inu, Pánu Bohu poručeno,“ s resignací řekla žebračka, „jenom bit když nás nebudou.“

Odvedli i stařenu. A bylo to jejich štěstí. Neboť všem v celé obci zlověstně svítily oči, všichni jako lační vlci skřípali zuby a všichni hlasitě láli: „Pakáž žebračí — blázny si tropit z celé obce — počkejte, až se vrátíte — hlady pojít oba vás necháme — — —“

Věčné světlo.

I.

Ve tmě tonuly celé Hrušice. Nebyla to pouze tma, ale i hustá mlha podzimní zavalovala ves — statky i baráky. Utopily se v ní zlaté oči hvězd — ba i měsíc, který k ránu poslední čtvrti osvětloval měl širý kraj. — V té neproniknutelné tmě žloutlo se návsi jen několik mdlych, světelných skvrn. Byla to malá, nízká okénka — osvětlená matnou září petrolejových lampiček.

I u Bartošů teď zalesklo se světlem zapocené okénko.

To stará Bartoška škrta sirkou a svítila si na hodiny.

„Půl páté už,“ zabručela a zívajíc cestou, nesla na sirce malé světélko ke kamnům, kde stál v železném svícnu oharek lojové svíčky.

Zvolna, jakoby nerad rozhořoval se černý knot žluté lojovky, ale konečně vzepjal se na něm do výše klidný plamének a zvědavě rozhlédl se světlici. Slabou září svojí dotekl se stropu, polil stěny, osvětil stůl a židle i postel, na které spal jediný syn vdovy Bartošky, Václav.

„Vstávej — hnedle bude pět,“ zavolala matka a při tom loučí prohrabávala popel v kamnech, aby roštem propadl do popelníka.

Nikdo jí neodpověděl. Pouze mladé tělo v teplých perinách se protáhlo, až postel zapraskala a hlava odvrátila se od světla ke zdi.

V kamnech veselé zapál oheň — to suché, smolné loučky plápolem hořely — ale už zachrastila lopatka v hnědém uhlí — a naložila několikrát do okeničky — tak že rázem sklesly vysoké plameny.

Bartoš nespal už — poslouchal — jak maminka jde na siň pro mléko, jak leje do „kafáčku“ vodu, jak praskají zrnka suché, pražené kávy v ostrých zubech drobného mlýnku . . .

„Maminka vaří snídani,“ říkal si — ale vstát se mu nechtělo. Hověl si v měkké posteli a kochal se těmi povědomými zvuky, jež slýchal každého rána.

„Teď domlela — vstane — a vyklepá obsah truhličku do hrnku — teď pokličkou hrnek pokryje — teď znova přiloží,“ hádal v duchu a matka přesně dle těch jeho předpovědí chodila a vařila. Každý krok její znal a měl vypočtený.

I matka věděla, že na první zavolání syn nevstane.

Vzala svíčku s kamenem a šourala se s ní ke stolu. Tam rozsvítila lampu a posvítila si znova na zašlý ciferník starých hodin.

„Jej! vy už topíte? Kolik je to — prosím vás, hodin?“ ozval se teď na posteli syn.

Hodiny v tom hrkly. „Počítej,“ řekla matka a shasla svíčku. Tlouklý pět. Měly ty staré hodiny zvláštní zvuk. Kladívko bilo do ocelového péra a Bartošovi se vždycky zdálo, že ty hodiny naří volají přísně pětkrát po sobě: „vstaň! — vstaň! — vstaň!“

I teď energickým rozmachem odhodil perinu a spustil nohy přes pelest na chladnou podlahu.

„Jak je vám?“ optal se matky.

„Už dobré — vyspala jsem se a jakobych nikde nebyla,“ radostně odpovídala stařena a rozvazovala uzlik na stole.

„Tohle jsem ti přinesla z poutě“ — a podávala synovi na černé šnůrečce navlečený drobný penízek — „je to stříbrné a je na tom obrázek Panny Marie a neztratí to zas,“ řekla skoro zlostně a vlastnoručně přes hlavu kladla na krk svému dítěti svěcený medailonek mariánský.

Mladý Bartoš mlčel. Neřekl matce pravdu. Neztratil, ale vzali mu ten ohlazený penízek, kterýž od svého dětství na krku nosil. Soudruzi mu ho vzali, když jednou se převlékal na šachtě a když jej u něho zpozorovali. Vysmáli se mu — utrhli mu penízek — z ruky do ruky si ho podávali a k němu už se nevrátil.

Matka to brzy zpozorovala — a slibila mu nový.

Už včera myslil, že zapomněla a hle, nezapomněla — teď při oblékání znova mu ho dává na krk.

Bylo mu ji lito . . . Věděl, že ho nosit nesmí, nemá-li být znova vystaven posměchu — a že ho bude musit sundat tajně, nenápadně a nosit v kapse u vesty snad, anebo při hodinkách — ale ani to ne . . . i tam by mu ho vyslídili . . .

Oblékal se. Penízek chvíli studil ho na prsou, ale brzy se ohrál a Bartoš naří úplně zapomněl.

Káva voněla světnici a kouřila se z hrnku na stole.

„Je tam dnes tmoucí tma,“ řekla matka. Seděla při tom na nízké stoličce a s chutí usrkovala kávy. Oči její radostně hleděly na statného syna. Chudí lidé o své lásce nemluví — ale za to tím hlouběji ji cítí. Vřelý a dlouhý pohled té prostě ženy prozrazoval, jak velice miluje své dítě.

„Vezmu si lucernu,“ mezi jídlem mluvil mladík, „ač je to zbytečné — znám už po cestě kde jaký kámen.“

Po chvíli z nízkých dveří vyšel do tmy mladý horník. „Půjdete někam?“ obrátil se ještě na prahu.

„Na pánské — okrajovat řepu,“ odpověděla matka.

„To se ale teple obleče, je mlha a leze do těla“ — a sám postavil si límec kabátu, zapjal všecky knoflíky a tiskna si pod levou paží balíček s jídlem, vykročil na náves . . .

Pouze cestou ještě zaťukal na okna u Jetelů a Kozáků, co s nimi v partě pracoval. Musil cestou kolem nich a činil tak denně. Někdy oni na něho už čekali — jindy on musel počkat. I dnes zvolna jen klátil se známou cestou, ohližeje se, až se zjeví ve tmě jejich postavy, anebo se ozvou jejich těžké kroky — — —

II.

V širém poli černaly se důlní budovy. Vysokým komínem unikaly chuchvalce dýmu a pod ním — nad střechou kotelny bělala se jako jemná česaná vlna výfuková pára . . . Rozenívalo se.

Kolem dolu hemžilo se lidmi a ještě po cestách a cestičkách všemi směry paprskovitě k dolu se sbíhajících troušili se havíři. Jako černí mravenci k velikému mraveništi — tak putovali sem osmahli muži s ranečkem jídla v ruce nebo plátené kapse.

Blížilo se k šesté hodině ranní. Jedna sichta se končila a druhá počínala. Jako nad zemí — právě tak rušno bylo i pod zemí. Tam chystali se horníci k výjezdu z říše tmy na světlo denní. Rychle naplňovali poslední vozíky dobytým uhlím — sháněli svoje otupená dláta, nosáky, kladiva i lopaty, skoro nazi oblékali se v kabáty potem i vodou pro-

sáklé a s kahanci v ruce dlouhými, těsnými štolami spěchali k nárazišti.

Nahoře zatím u důlníkovárny brali si jejich bratří potřebné náčiní přes noc naostřené a upravené — odkládali v šatně svrchní šat a oblékali se do úboru pracovního, usušeného, teplého . . .

Parní písťala pronikavě se ozvala.

Asi třicet horníků skočilo do klece — těžný stroj sebou trhl — kolo se pohnulo, ocelová lana se napnula, mříž zapadla . . . „Zdař Bůh“ zaznělo a klec jakoby se propadla, tiše, bez hluku ztratila se v černém jímcu dolu. Země ji pohtila . . . Lana rychle se s bubnů odvijela a nahoře strojník s rukou na páce upřeně hleděl na hodinový stroj, udávající přesně na milimetr, kde, v jaké hloubce klec právě se pohybuje.

„Zdař Bůh“ ozvalo se znova a hle — za tím výkřikem, který z útrob země vycházel, objevila se klec druhá — vyňorila se tiše, neslyšně na povrch — strojník opět sotva znatelně rukou pohnul, stroj se zastavil a obě klece — i ta dole na dně šachty, i ta zde na jejím povrchu, nehybně stály . . .

Unaveni horníci rychle ji opouštěli a nová parta zaujala v ní místo a s ní i mladý Bartoš.

Sotva čtvrt hodiny minulo — a horníci byli vystrídáni. A jako před chvílí se scházeli, tak zas nyní — po šesté — všemi směry k domovům svým zvolna, zlomeným, unaveným krokem rozcházeli se havíři . . . Povrch dolu ztichl a v těžných klecích místo lidí už zase jen objevovaly se vozíky ovršené černým, jako smola lesknoucím se uhlím.

I pod zemí bylo rušno. Sotva že v kleci jako ptáci snesli se na dno hluboké šachty, hned rozcházeli se i tu havíři po úzkých štolách k opuštěnému dílu . . . Malé železné kolejí vedly je, cestou potkali koně, táhnoucího několik vozíků, anebo i člověka, tlačícího „huntík“ před sebou.

Tlumené světlo kahanů matně rozráželo se a lámalo o lesklé stěny štol, osvětlovalo trámy a prkna, kterými tesáři vydřevovali sypká místa chodeb — a po chvíli už ozvaly se údery kladiv a zazvonila želizka . . . Horníci došli konce chodeb a „zavrtávali se“ . . . zmizeli, ztratili se — pánev je pohltila jako červy a jen ty kolejí drobounké podzemní dráhy, jež tálily se jako nitě k společnému uzlu — k nárazišti a těžním klecím, jen ty kolejí, po nichž hrčely plné i prázdné vozíky, označovaly cestu, kde se hýbají a vrtají lidé . . .

Ano, stará báje o bludišti — labyrintu se zde opakovala. Ty kolejí byly jako nit Ariadny — byly spolehlivým vodítkem dostati se z labyrintu ven — ke kleci — a tou na povrch a na světlo . . . Ale byly tu i štoly jiné — opuštěné, vybrané, chodby polozasuté, zanedbané, některé i zazděné —

plné nebezpečí, skrývající v sobě požár anebo plyny zápalné i otravné — podzemního Minotaura, jenž občas z těchto skrýší vycházel a vrhal se do štol čistých — rdousil, dával a zabíjel na potkání vše, co zde bylo živé — shasinal kahany, otravoval lidi a porážel k zemi nejsilnější koně . . . Rozrážel silné zdi, za kterými byl vězněn, ohromným výbuchem řítil se ze štol neprovětraných, zapaloval uhelný prach, rozvaloval dřevěná pažení, lámal a kácel trámy jako trásky a ničil všecko ochranné dílo lidské jako dětské hračky . . .

V těsném sousedství této zákeřné bestie pracovali zde lidé dnem i nocí — po deset hodin — pouze k večeru byla přestávka čtyři hodiny trvající a v té doprovázovaly klece do dolů místo lidí trámy, prkna, koleje, oves, seno i slámu pro koně . . .

V poslední době i zedníky . . . Něco se dálo v šachtách. Horníci to tušili, ač inženýři i dozorci pečlivě to tajili před nimi. Báli se paniky anebo stávky. Obávali se, že by mužstvo nechťelo nastoupiti šichtu, kdyby vědělo, že v dole, ve staré opuštěné štole zuří požár . . . Omezili jej pevnou cementovou zdí — a za ní postavili zeď druhou i třetí. „Větrování“ věnovaná byla všechna péče a všechny známky dolu sledovány se zvýšenou pozorností.

Ale starí a zkušení horníci nebyli slepi. Nacházeli v dole pošlé myši, pozorovali, jak koně vždy na určitých křížovatkách chodeb frkají a se děsí — občas shasl ten neb onen kahanec . . .

„Máme tu zlého hosta — třaskavé větry,“ slyšel Bartoš, jak hlásí starý Jetel inženýru, jenž s kompasem a mapou v ruce přišel až k nim, aby zakreslil postup práce.

„Máme,“ kývl hlavou, „ale větráme dokonale,“ řekl bezstarostným hlasem, ale když už odcházel, obrátil se znova a dodal: „Jeteli, dbejte, aby nikdo nekouřil, sirku nezapaloval, kahan nerozbil — jste zkušený muž — víte, co by to znamenalo.“

Šat horníků sice svědomitě se prohledával, i havíři sami se navzájem kontrolovali — ale kuřácká vášeň tu a tam přece dovedla propašovat cigaretu a dvě, tři sirkы . . . Trest za tento zločin bylo okamžité propuštění a udání úradům, protože zločinec ohrožoval svoji vásni životy sta svých soudruhů . . . Proto horníci většinou žvýkali při práci tabák a tak si nahrazovali kuřácký požitek . . .

„Kolik jest hodin?“ optal se Bartoš. Zdálo se mu, že už dlouho dnes pracuje — zatoužil nějak po domově a po světle . . .

„Kozáku, kolik huntů jsi naložil?“ promluvil stručně Jetel.

„Tři —“

„Tak je jedenáct — půl šichty odbyto — svačme, hoši,“ řekl starý horník a přestal tlouci. I Bartoš odhodil železný,

těžký nosák, kterým vylamoval kusy uhlí z navrtaných stěn. Lopata přestala chrastit v drobném uhlí a všichni tři, kteříž tu svorně pracovali, usedli na zem a sáhli po plechových bandaskách a uzlících s chlebem. Jedli a zapijeli kávou, která zaháněla hlad i tišila žízeň. Nad hlavami, na železných do stěny zaražených dlátech visely kahaný.

Seděli pouze v plátěných kalhotech, polonazí . . . Horko bylo k nesnešení.

„Špatně větrají,“ podotkl Kozák.

„Co to máš na krku?“ optal se náhle Bartoše Jetel. Zaleskla se mu na spocených prsách malá medailka visící na černé šnůrce.

„A to maminka vrátila se včera z pouti,“ začervenal se Bartoš a jako na svou omluvu horlivě vykládal — „nedala mi pokoje — sama navlékla mi to dnes ráno na krk — nechtěl jsem ji kazit radost“ — věděl, jak snadno mohl by se státi směšným v očích soudruhů. Byl pevně rozhodnut, jak sjede do šachty, že medailku nenápadně sundá a schová do kapsy a zapoměl uplně na to.

„Ukaž, co pak to vlastně je,“ veselé, s úsměvem řekl Kozák a vstal, sundal jeden kahan — usedl si k Bartošovi a svítě si, vzal penízek do ruky. I Bartoš se smál — šimraly a lehtaly ho prsty přítelé na nahém hrdle.

„No, drž přece,“ smál se i Kozák a přitiskl druha až k samé zemi a skloněn nízko nad ním, namahavě četl drobný nápis kolem malinkého obrázku: „O-ro-duj za nás sva-tá Bo-ži Ro-dič-ko.“

A v tom se to stalo — — —

III.

Příšerný blesk na vteřinu osvětlil všecko — uhelné stěny, vylámaný uhel, naplněný vozík, dláta, lopatu, nosák — ale zhasl rázem a v zápěti zaduněla rána, jejíž konec nebylo . . . Ozvěnou bloudila štolami, ochozy, přecházkami — podpěrné trámy praskaly, přehradily se borily, stropy s rachotem se sesouvaly — celá pánev uhelná chvěla se a hýbala . . .

„Výbuch!“ vykřikl na zemi ležící Bartoš.

„Ležet a nevstávat,“ příšerným, jekťavým hlasem poručil Jetel a přitiskl se k zemi. „Po bříše za mnou a k nárazišti — cestou nemluvit, ale modlit se — kdo se vztýčí — zahyne — nad hlavou máme záduchy“ — velel stručně a stařeckými zuby stiskl kroužek kahanu. Jako pes nesl jej v ústech a jako had plazil se po zemi. Rukama i koleny si pomáhal a ukazoval cestu Bartošovi i Kozákovi. „Umřeme — jsme zasypáni,“ řekl náhle a zarazil se. Kahan postavil na zem a jen příšerně z dolu osvětlil sesuté kusy horniny, jež tarasily další cestu štolou . . .

„Umřeme,“ opakovaly dva zoufalé, zlomené hlasy to příšerné slovo po klidném na pohled starci.

Ano, zde stála smrt, hrůzná, černá, neodvratná. Ta štola zde — to je jejich hrob — děsný, hluboký, sta metrů pod zemí . . . Sami si ho kopali, sta, ba tisíce vozíků uhlí z něho vyvezli a on je nyní drží, pevně drží, jako náhradu za to, co zemi zde byli urvali . . .

„Kdo je poslední?“ optal se zas tak klidně stařec.

„Já,“ ozval se Kozák.

„Vrať se a přines nosáky — dva — na každé rameno zavěs si jeden,“ — mluvil Jetel, svinut v klubko prohlížel si chvíli zasutou šachtu — „a ty pomoz,“ poručil Bartošovi.

Ležice na bříše, odhazovali rukama uhelnou tříšť — sesutou kolem velikých balvanů. Oči horečně jim svítily, prsty křečovitě se křivily, a srdce při práci bušilo jako zvon.

Konečně připlazil se Kozák a přivlékl dvě ohromné motyky. Jetel posvitil si a opatrne do skuliny u samé země zasadil ostrý hrot železného nosáku.

„Páčit,“ zavezel zticha. Položili se na znak, zařali zuby a vši silou opřeli se o dřevěný topor. Zapáčili jednou, dvakrát — kousek skály jako dlaň veliký se ulomil a motyka vysmekla se ze skuliny.

„Znova,“ poručil stařec a zasadil ostří hlouběji.

„Hýbe se to“ — neudržel se Bartoš, aby nevykřikl, když ucitil v ruce, jak motyka se hýbe, ale drží ve skulině a nesmeká se.

„Počkat,“ ozval se znovu stručný povел. Starý horník ohledal balvan a viděl vskutku, že se pohnul — skulina se rozšířila . . . Světélko naděje na možnou záchrannu kmitlo se i jeho duši — ale hněd je mačkal a tlumil v sobě i v těch ostatních . . .

„Nejásat — mlčet,“ a jeho hlavou táhl mrak nových obav . . . Vypáčime-li tento balvan — bude za ním snad druhý — třetí — desátý. Snad sesuje se celá halda a zavalí otvor i je — — a prohryžou-li se jako krysy touto stěnou — jak bude dál? Nebude zničena a zavalena i hlavní štola? Dostanou se k nárazišti? Nezničil výbuch i šachtu — nerozmetal těžné klece? Nepřetrhal lana? Nestojí celý důl v plamenech?

Na povrch jeho duše jako z hluboké tůně vyvstávaly ty obavy — jedna černější druhé . . . Ale s klidem a rozvahou podivuhodnou jako klín zasazoval hlouběji zobec do skuliny — jen aby měl větší odpór a neštipal balvan po kusu.

„Opatrně — neškubat — ať se to nesesype,“ poručil ještě a už se s ostatními opíral o dřevěnou náasadu.

Tak vypáčili první kus — za ním řadu ostatních — odvalili je — za sebe, celá chodbička nízká povstala — ale práce

byla čím dál — tím obtížnější — nebylo v ní místa pracovat velikým nosákem — i sil ubývalo.

Bartoš vtáhl se do vylámaného otvoru a poklepem zjistil — že už zbývá pouze tenká vrstva — prorazí-li ji — snad tam za ní kyne život — spása. — — —

„Přinesu dláta — palici — hřeblo — dejte mi kahan,“ a sahal po světle.

„Ne — jdi po tmě,“ — poručil Jetel. — „Kdyby ti zhasl, jsme ztraceni — cestou se nezvedej — pamatuji na záduchy.“

„Dláta jsou malá — potom jich nenajdu.“

„Nahmajej je,“ — a Bartoš dal se poslušně na cestu. Kozák ležel na zemi a tiskl ucho do uhelného prachu. Naslouchal — neozvou-li se hlasy — anebo rány alespoň — ale hrobové ticho vládlo kolem — jenom tlumený šramot slyšel — to jak Bartoš po zemi se plazil zpět k opuštěnému dilu.

Stařec pevným okem hleděl do vylámaného otvoru. Zdál se mu pevným — ale kdo ví — často jediný úder stačí — stačí malý kamínec vylomit — a všecko rázem se sesuje . . . Ale pravdu má Bartoš — nelze dál jinak než dlátem a kladivem — jen najde-li je . . . Leží na zemi pohrozené — alespoň dvě — tři — kdyby přinesl . . .

Jako červ svijel se mladý horník mezitím na konci štoly. Našel plechovice s kávou — ale nevšiml se jich — našel chleba — ale nezdvihl ho — bude dost času vrátit se k němu — jeho ruce tápaly po zemi a hledaly v drobném uhlí odhozená dláta . . .

Jemný — jasný zvuk jak cinknutí kovu o kov postřehlo náhle jeho ucho. Sáhl rychle tím směrem — a hle — nahmátl jedno — dvě dláta — to penízek na krku na šnůrce navlečený zavadil o ně. Našel i kladivo — svázel to pevně do šátku — a nesa to v zubech jako dravec vzácnou korist vracel se ke svým druhům.

Odpočal si a Kozák první dal se do vrtání. Tloukl chvíli — ale ruka umdlévala a pot lila se z celého těla . . . Vylezl — Jetel hřeblem vytáhl vytlučený uhel a vtáhl se sám do otvoru . . . Hned jak poprvé uderil — cítil jak už jen tenká vrstva mu zbývá. Kdyby rázně uderil — musí ji prorazit — ale to bylo — čeho se teď náhle bál. — Což zuří-li tam požár jsou-li tam otravné plyny, tráskavé větry a chrání-li je právě tato stěna před nimi?

Váhal chvíli . . . V uších hučelo mu — jakoby tisice zvonů se rozezvučelo — tepny bušily — rozevřená ústa lapala po vzduchu . . .

„A co,“ — šlechl mu mozkem — „smrt tu anebo tam,“ — a náhle všecko stalo se mu lhostejným. Nasadil dláto a uderil. Cítil jak železo proletělo stěnu a chladnější vzduch zavál na jeho tvář.

„Je líp,“ — řekl radostně — „ventilátory pracují — naše štola nehoří — zachrání nás.“ Přestal bušit kladivem — a jen rukou vylamoval opatrně povstalý otvor — pokud uhlí povolovalo.

„Radím sedět a čekat,“ řekl — když vytáhl se z průlomu zpět.

„Ach ne, ne,“ — odpovídali druži — „což nenajdou-li nás — nevpomenou-li — výbuch může se opakovat — probíjme otvor — abychom dostali se z této pastě — ven — ven z této slepé ulice — ven do štoly otevřené,“ — a s novým dlátem v ruce soukal se Bartoš po zádech k malému průlomu.

„Klepej opatrně,“ zavolal na něho Jetel — ale Bartoš sám věděl, co mu visí nad hlavou . . . Povolí-li někde jediná hrana — sesedne se ta halda a rozdrtí a pochová ho navždy.

Víc lámal než tloukl železným dlátem. Ulamoval zvolná kus po kuse — už ruku prostrčil — pak i hlavu — ještě chvíli pak přitiskl levici k tělu a prodřel se na opačnou stranu.

„Za mnou,“ vykřikl ještě a mocně oddýchaje ležel s rozdřenými rameny na zemi. Byl nejsilnější a věděl — protáhl-li se on — že tím otvorem protáhnou se oba soudruzi. Vskutku — po chvíli ucítil už ruku — za kterou vytáhl Kozáka — a poslední s kahanem vylezl i Jetel — — — pozdvihl kahan a on — neshasl.

„Vstaňte a se mnou utíkejte,“ řekl srdečným hlasem a svítě všem na cestu — dal se do rychlého běhu. Běželi vysokou štolou přihrbeni — s hlavou ku předu vychýlenou — se zrakem vypouleným — zatinajice zuby do bledých, bezkrevných retů . . .

Útikali. Šíleným tryskem hnali se štolou. Zdálo se jim jakoby tisice rukou sáhalo po nich, aby se jich zmocnily, zadržely a zardousily. Temný pud sebezachování hnal je útrobami země — ven — ven z těch klikačích chodeb — ven z labyrintu — k ústům — k šachtě — aby jejím jícнем dostali se na světlo boží a na povrch země . . .

Kahan svítil jim na hrůznou jejich cestu — a v duších trásla se jim jediná věta — kterou tam v té hrozné chvíli hlasitě přečetl Kozák: „oroduj za nás, svatá Boží rodičko . . .“

Útikali — ale ta věta běžela s nimi — šeptaly ji bledé rety a drtily ji děsem jekající se jejich zuby. . .

„Oroduj za nás, svatá Boží rodičko,“ šeptal Bartoš — a jako by se bál o penízek — jen aby ho neztratil — držel jej v ruce a v běhu tiskl na nahá prsa. . .

IV.

Po mlhavém jitru nastal krásný den. Ze sedých mlh a oparu vyhouplo se jako drahokam ohnivé slunce — rozhořelo se a zazářilo nad širým krajem. Dlouhá vlákna babího

leta poletovala — nízko nad zemí a zachycovala se o stromy — keře a strniska. Řepními lány projížděly potahy a vyorávaly řepu — pilné ruce za nimi shazovaly ji na hromady a okrajovaly.

„Bartoško — byla jste na pouti?“ ptaly se dělnice — když vdova odpoledne usedla ke své hromádce a s chutí počala okrajovat.

„Než odpověděla — zaduněla temná rána. Zlá — zlověstná rána, jakoby z útrob země vycházela a silná, až se zdálo, že země v základech se otrásla.

Lidé po polich rázem přestali pracovat — potahy ve brázdě se zastavily a hlavy všech obrátily se jako na povel směrem, kde černal se shluk důlních budov.

Ale nic zvláštního nespatrili. Viděli ohromný komín, chrlící chuchvalce dusivého dýmu — a kolem něho jako kolem stožáru rozložené budovy ostatní — úřednický byt a kanceláře, strojovnu, kotelnu, vysoké rozdrožovadlo — opodál černala se halda, na kterou vyzázel jalový kámen a mrtvé zeminy promísené s uhelným prachem. Modravé plaménky jako jindy míhaly se po ní a celá dýmala šedým dýmem.

Ale v tom dala se do náruku najednou parní píšťala. Proud horké, ostré páry vyrazil jejím jícnem a zabělal se jako chochol nad černou střechou kotelny — pronikavý — zoufalý hvízd rozkvílel se od země k nebi — letěl zalednutým krajem v šíři i dál . . .

I v okolních šachtách — na hodinu cesty vzdálených — daly se píšťaly do zoufalého skřeku — a příšerný hvízd jejich naplňoval děsem celou krajinu.

„Ježíši Kriste — stalo se neštěsti,“ — vykřikl kdosi na poli a dal se do běhu.

A za ním s polí i domků k šachtě hnali se lidé. Ženy — a děti — otcové a bratři horníků utíkali od pluhů — od řepy — od plotny — tam, kde snad hynou jejich muži — kde se dusí jejich otcové, kde zmirají životy jim drahé . . .

Důl stál zahalen v černý kout a k němu přes pole — přes louku — cestou necestou běželo všecko.

„Co se stalo? Co se stalo?“ ptaly se vyjevené oči všech. Viděly, jak přijíždějí hasiči a ochranné sbory sousedních dolů, bodáky četníků zaleskly se v sluneční záři . . .

„Důl hoří,“ bylo jediné, co se jim odpovídalo.

Inženýři v čele záchranného družstva sjížděli dolů . . . Zmáhací přístroje se snášely — hadice se odvijely — přijel lékař jeden — druhý. — — —

Jako zeď stáli lidé a natahovali krky. Hlídači dolů a četníci stáli před zavřenými vraty a krotili rozčilené množství. „Nikdo nesmí dovnitř — překáželi byste záchranným pracim“ — Po hodině přišlo vojsko a kordonem obklíčilo celý důl . . .

Nikdo nevěděl, co děje se uvnitř . . . Nespatřil nikdo zčernalé — zuhelnatělé mrtvoly — neviděli raněných — ani omdlených a zadušených horníků . . . Kladli je do řady do kanceláří a dílen — a lékaři skláněli se k nim, aby se přesvědčili, že je jejich pomoc ve většině případů marná.

Ale tu náhle zachvělo se množství — otevřela se brána — rozstoupili se vojáci a z důlní ohrady vyběhli tři muži . . . Vyběhli bosí — polonazi — učerněni prachem — s hlavami obnaženými. — Vyběhli ze vrat — a nikdo jich nepoznával. Uctivou bázni proniknut z cesty ustoupil jim zástup — rozdělil se — ulici utvořil — do které oni veběhli. Neohlíželi se v pravo ani v levo — první z nich vysoko nad hlavou nesl hořící hornický kahanec a poslední tiskl k prsou malý penízek navlečený na černé šnůrečce. Jako zjevy z jiných světů — jako pouhý přelud prošli zástupem a prašnou cestou teď ubíhali k Hrušicům. Neviditelná a nevysvětlitelná moc jakasi jakoby je byla obetkávala — tak že nikdo neodvážil se jich výkřikem dotknout — slovem na ně promluvit.

Na jejich tvářích a v jejich očích jakoby napsány byly všecky přetrpné hrůzy, kterými prošli a ze kterých se osvobodili. Stín smrti jakoby je z podsvětí pronásledoval až sem ven na povrch země — a oni jakoby před ním prchali — ten dojem činil ten zoufalý jejich útek . . .

„Kdo to byli? — Nepoznali jste jich?“ — teprve po chvíli probouzeli se z ustrnuti lidé.

„Beží k Hrušicům! — Neměli jste je pouštět — zastavit jste je měli — vyptat se jich, co a jak je dole,“ — teprve nyní rozvázaly se jazyky a ženy návzejem zahrnovaly se výcitkami, že propustily tyto posly — aníž by se jich poptaly po svých mužích a synech.

„Celá zdrcená — jako ohromená byla jsem pohledem na ně — myslím, že nic by je nebylo zastavilo — neviděli nás — prošli námi jako mlhou — tuším, že to byl Jetel s Bartošem a Kozákem — pracovali společně na úkolové práci — rubali novou štolu — vzdáleni od ostatních — nebyli by mnoho věděli,“ — omlouvali se lidé sobě na vzájem — a odvrátili zraky od těch třech lidských stínů — míhajících se už u samých Hrušic — a upnuli je znova k zavřené, zatarasené ohradě . . .

V.

Hrušický kostel byl dokončán otevřen. Byl to chudý, vesnický kostelíček, zasvěcený Rodičce Boží Marii Panně. — Celá ves byla jako po vymření — kde kdo byl — starí i mladí běželi k dolu — pouze člověk jeden zbyl doma — zůstal a neběžel — nemohl — a také nechtěl — byl to starý farář.

I on slyšel ohromný výbuch, i k jeho uším doletěla příšerná zpráva: „důl stojí v plamenech“ i on viděl, jak všecko v divém kvapu hrne se k šachtě. Ale jeho nohy byly jako ochromeny — chvěl se na celém těle a opiraje se o hůl — sahl po klíči kostelním a šoural se k chrámu . . .

„Ach ano,“ říkal si cestou — „tam v dolech není pouze jeden můj syn — ale tři sta mých synů — mých dětí — farníků sjízdí tam denně na šichtu — všichni jsou moji — všichni —“ a na stupních oltářních padl na tvář před svatoštánkem a dal se do usedavého pláče . . .

„Oroduj za ně, svatá Boží Rodičko“ — to bylo to jediné — nač se v té chvíli vzmohl jeho rozčilený, bolestí pohnutý duch. Opakoval ta prostá slova — pětkrát — desetkrát — snad stokrát — svíráje křečovité svoje stařecké, žilnaté ruce . . .

„U svého Syna za ně oroduj,“ znova a znova se modlil . . . Náhle se mu zdálo, že není sám.

Vztýčil se. A hle — tři muži — podivní — polonazí — bosí — z jejichž noh i ramen rudá krev se prýštěla — leželi tu vedle na stupních oltářních . . . Leželi jako mrtvi — ale nebyli mrtvi.

Farář skočil k svěcené vodě a omyl jejich tvář — prohlédli a povstali.

Kozák vstal první a stáhl věčnou lampa — starý Jetel do jejího kroužku za háček vlastnoručně zavěsil dosud hořící hornický kahanec a Bartoš ovinul kolem něho černou šnůrečku se stříbrným penízkiem Bohorodičky . . .

A od té chvíle mají ve hrušickém kostelíku podivnou věčnou lampa — hornický kahan — a tři hornické rodiny přes všechn posměch jiných pečuji — aby neuhasl ve dne — ani v noci.

